

พฤติกรรมที่เปลี่ยนไปในลักษณะนี้ จะสอดคล้องกับค่านิยมที่บุคคลมีอยู่เดิม ความพึงพอใจที่ได้จะขึ้นอยู่กับเนื้อหาของรายละเอียดของพฤติกรรมนั้นๆ การเปลี่ยนแปลง ดังกล่าวถ้าความคิด ความรู้สึกและพฤติกรรมถูกกระทบ ไม่ว่าจะในระดับใดก็ตาม จะมีผลต่อการเปลี่ยนทัศนคติ ทั้งสิ้นนอกจากนี้องค์ประกอบต่างๆ ในกระบวนการสื่อสาร ล้วนแล้วแต่มีผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงทัศนคติได้ทั้งสิ้น นอกจากนี้ทัศนคติของบุคคลเมื่อเกิดขึ้นแล้วแม้จะคงทนแต่ก็จะสามารถเปลี่ยนได้โดยตัวบุคคล สถานการณ์ ข่าวสาร การชวนเชื่อ และสิ่งต่างๆ ที่ทำให้เกิดการยอมรับในสิ่งใหม่ แต่จะต้องมี ความสัมพันธ์กับค่านิยมของบุคคลนั้น นอกจากนี้อาจเกิดจากการยอมรับโดยการบังคับ เช่น กฎหมาย ข้อบังคับ

การเปลี่ยนทัศนคติมี 2 ชนิด คือ

1. การเปลี่ยนแปลงไปในทางเดียวกัน หมายถึง ทัศนคติของบุคคลที่เป็นไปในทางบวกก็จะเพิ่มมากขึ้นในทางบวกด้วย และทัศนคติที่เป็นไป ในทางลบก็จะเพิ่มมากขึ้นในทางลบด้วย

2. การเปลี่ยนแปลงไปคนละทาง หมายถึง การเปลี่ยนทัศนคติเดิมของบุคคลที่เป็นไปในทางบวก ก็จะลดลงไปในทางลบ และถ้าเป็นไป ในทางลบก็จะกลับเป็นไปในทางบวกเมื่อพิจารณาแหล่งที่มาของทัศนคติแล้ว จะเห็นว่าองค์ประกอบสำคัญที่เชื่อมโยงให้บุคคลเกิดทัศนคติต่อสิ่งต่างๆ ก็คือ การสื่อสาร ทั้งนี้ เพราะไม่ว่าทัศนคติจะเกิดจาก ประสบการณ์เฉพาะอย่างการสื่อสารกับผู้อื่น สิ่งที่เป็นแบบอย่าง หรือความเกี่ยวข้องกับสถาบัน ก็มักจะมีการสื่อสารแทรกอยู่เสมอ กล่าวได้ว่า การสื่อสารเป็นกิจกรรมที่สำคัญอย่างมากที่มีผล ทำให้ทำให้บุคคลเกิดทัศนคติต่อสิ่งต่างๆ ที่ทำให้เกิดการยอมรับในสิ่งใหม่ แต่จะต้องมี ความสัมพันธ์กับค่านิยมของบุคคลนั้น นอกจากนี้อาจเกิดจากการยอมรับโดยการบังคับ เช่น กฎหมาย ข้อบังคับโดยทัศนคติเกี่ยวข้องกับการสื่อสาร การสื่อสารก่อให้เกิดผล 3 ประการคือ

- 2.1 การสื่อสารก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้ของผู้รับสาร
- 2.2 การสื่อสารก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของผู้รับสาร
- 2.3 การสื่อสารก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้รับสาร

การแสดงพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงทั้ง 3 ประการนี้ จะเกิดในลักษณะ ต่อเนื่องกัน กล่าวคือ เมื่อผู้รับสาร ได้รับข่าวสารเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งจะก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องนั้น และการเกิดความรู้ความเข้าใจนี้ มีผลทำให้เกิดทัศนคติต่อเรื่องนั้น และสุดท้ายก็จะก่อให้เกิดพฤติกรรมที่กระทำต่อเรื่องนั้นๆ ตามมา

สิวนารถ กิตติวัฒน์ (2551 : 13) ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของ ประชาชนว่า จะต้องเกิดจากความยินยอมความต้องการ การลอกเลียนแบบ ของประชาชนเป็น หลัก ที่จะทำให้ประชาชนเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่มีต่อเรื่องนั้นๆ ไปอีกทางหนึ่ง

นิวคอมบ์, ซี โอคอร์, ราล์ฟ, เทอร์เนอร์ และ ฟิลลิป (Newcomb, Theodore, Ralph, Turner, & Philip. 1965 : 107) ได้กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทัศนคติขึ้นอยู่กับความรู้ คือ ทัศนคติสามารถเปลี่ยนแปลงได้ ถ้ามีความรู้ความเข้าใจที่ดี เมื่อทัศนคติเปลี่ยนแปลงก็จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรม ดังนั้นการที่จะให้มีการยอมรับหรือปฏิเสธในสิ่งใดสิ่งหนึ่งจึงต้องพยายามเปลี่ยนแปลงทัศนคติโดยการให้ความรู้ก่อน ทัศนคติจะเปลี่ยนแปลงได้เพียงใดขึ้นอยู่กับขนาดความเข้มแข็งของทัศนคติที่มีอยู่นั้น โดยหากทัศนคติมีความเข้มแข็งมาก โอกาสที่จะเปลี่ยนแปลงทัศนคติด้วยวิธีการติดต่อสื่อสารที่ชักจูงใจ (persuasive communications) ย่อมจะทำให้ได้ผลน้อย ในทางตรงกันข้ามหากทัศนคติที่มีอยู่มีลักษณะที่ผูกพันน้อย การเปลี่ยนแปลงทัศนคติย่อมมีโอกากระทำได้ง่าย วิธีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติอาจทำได้โดยการจูงใจให้มีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติด้วยชนิดของข้อมูลที่เหมาะสมต่อ โครงสร้างของทัศนคติที่เกี่ยวข้องซึ่งข้อมูลนั้นจะต้องตรงกับพื้นฐานการจูงใจของทัศนคติมากที่สุด

หลักสำคัญในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ

ทัศนคติเป็นสิ่งที่มองค้ำประกอบทางด้านอารมณ์ความรู้สึกผสมผสานอยู่ในความชอบ ไม่ชอบ พอใจ ไม่พอใจ ฯลฯ แม้จะมีความคงทนถาวรแต่ก็เปลี่ยนแปลงได้ เนื่องจากทัศนคติของคนเราดกอยู่ภายใต้อิทธิพลของคนอื่น หรือคำศัพท์ในยุคนี้ใช้คำว่า “กระแสสังคม” หรือ “อารมณ์ของสังคม” ดังนั้น วงการธุรกิจจึงยอมจ่ายเงินจำนวนมากมาโฆษณาชวนเชื่อกับการโฆษณา เพื่อให้ผู้คนเปลี่ยนทัศนคติ

เนื่องจากทัศนคติมีองค์ประกอบ 3 ประการ ดังนั้น การเปลี่ยนทัศนคติจึงต้องก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งหรือในทุกองค์ประกอบ คือ ให้ข้อมูลเพื่อให้เกิดความรู้ใหม่ๆ หรือทำให้ความรู้สึกแตกต่างไปจากเดิม หรือทำให้มีพฤติกรรมที่ไม่เหมือนเดิม ก็จะสามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนทัศนคติของบุคคลได้

อย่างไรก็ตาม นักจิตวิทยาสังคมหลายท่าน กล่าวถึงสิ่งที่ต้องการคำนึงถึงในการเปลี่ยนทัศนคติ มีดังนี้คือ

1. แหล่งข้อมูลข่าวสาร (source) แหล่งข้อมูลที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนทัศนคติมีทั้งที่เป็นบุคคล สถาบัน และสื่อมวลชนต่างๆ ซึ่งจะต้องมีลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง คือ เป็นผู้มีความสามารถ น่าเชื่อถือ มีอำนาจ มีเสน่ห์น่าสนใจ หรือมีความคุ้นเคยกับผู้รับข่าวสาร จึงจะก่อให้เกิดความสนใจ ประทับใจ ชอบบออยากติดตาม ฯลฯ
2. ข้อมูลหรือข่าวสาร (message) ข่าวสารที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนทัศนคติ คือ ข่าวสารที่มีการส่งข่าวสารซ้ำๆ บ่อยครั้ง โดยในการพิจารณาเรื่องของข่าวสารต้องคำนึงถึงรูปแบบของข้อมูลข่าวสาร โครงสร้างการนำเสนอ และเนื้อหาของข่าวสารประกอบกัน

ในส่วนที่เกี่ยวกับเนื้อหาของข่าวสาร มีลักษณะดังต่อไปนี้

2.1 การเสริมแรง ได้แก่ การให้ชมรับประทานขณะอ่าน / ชมข่าวสาร หรือผู้อ่านข่าวขี้ม พักหน้าให้ ทำให้เกิดความชอบและเปลี่ยนทัศนคติไปตามข่าวสารที่เสนอมา

2.2 การกระตุ้นให้เกิดความกลัว (Fear arousing) ความกลัวทำให้คนยอมทำตาม หรือไม่ก็พยายามหลีกเลี่ยงจากสภาพการณ์นั้นๆ ซึ่งจะต้องทำให้กลัวมากๆ จะเปลี่ยนทัศนคติได้ง่ายกว่ากลัวน้อย เช่น ข่าวที่ทำให้คนกลัวเอคส์ เป็นต้น

2.3 ภาษาที่ใช้ในการเสนอข่าว พบว่าในการสื่อสาร ภาษาพูดมีประสิทธิภาพมากกว่าภาษาเขียน และการใช้ภาษาท่าทาง เช่น การประสานสายตา การจัดระยะห่าง ทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพเช่นกัน

2.4 การเตือนล่วงหน้า (Forewarning) พบว่าทำให้ผู้ฟังเตรียมข้อมูลไว้ได้ยิ่งได้ เช่น รัฐบาลประกาศว่าวันนี้จะมีการชี้แจงเรื่องเหตุผลในการลดค่าเงินบาทหรือปล่อยค่าเงินบาทลอยตัว มักเกิดการต่อต้าน เพราะเรื่องที่พูดเป็นเรื่องที่คนส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยอยู่แล้ว

2.5 การทำให้ไขว้เขว (Distraction) เช่น มีการเสนอภาพที่ไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่พูดทำให้ความสนใจลดลง หรือมีภาพที่เคลื่อนไหวอยู่ใกล้ๆ ผู้พูด เป็นต้น

2.6 การเข้าถึงตัว (The foot in the door) การเคาะประตูบ้านทำให้เกิดผลดีในการทำตามที่ต้องการ โดยครั้งแรกจะยอมตามเรื่องเล็กๆ และต่อมาก็จะยินยอมในเรื่องที่ใหญ่ขึ้น

3. ผู้รับข้อมูลหรือข่าวสาร (Audience) ในการเปลี่ยนทัศนคติพบว่าลักษณะต่างๆ ของผู้รับข่าวสารมีความสำคัญเช่นกัน ได้แก่ อายุ เพศ ระดับสติปัญญา บุคลิกภาพ ประสบการณ์เดิม และสิ่งแวดล้อม โดยเพศหญิงถูกชักจูงง่ายกว่าเพศชาย ผู้ที่อายุน้อยถูกชักจูงง่ายกว่าอายุมาก

ดังนั้น เพื่อให้การชักจูงเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพจึงต้องหาวิธีลดการต่อต้านของผู้รับข่าวสารลง ด้วยการเล่นบทบาทสมมติ (role playing) เล่นเป็นผู้ได้รับบาดเจ็บจากการที่รถชนกัน ต้องอยู่โรงพยาบาล ถูกยึดใบอนุญาต ฯลฯ ในการเปลี่ยนทัศนคติเรื่องการขับซีรอย่างปลอดภัย

4. วิธีการส่งข้อมูลหรือข่าวสาร (Channel) การส่งข่าวสารด้วยภาพเคลื่อนไหว ประกอบเสียงได้ผลดีกว่าการฟังเพียงอย่างเดียว

จากการศึกษาผู้วิจัยจึงสรุปว่า การเปลี่ยนแปลงทัศนคติต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งของมนุษย์ มีกระบวนการเปลี่ยนแปลงอยู่ 3 ระดับคือ

1. การเปลี่ยนแปลงการรับรู้ โดยสิ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้จะมาจากข้อมูลข่าวสารซึ่งอาจมาจากสื่อมวลชนหรือบุคคลอื่น
2. การเปลี่ยนแปลงความรู้สึก โดยการเปลี่ยนแปลงนี้จะมาจากประสบการณ์หรือความประทับใจหรือสิ่งทำให้เกิดความสะเทือนใจ
3. การเปลี่ยนพฤติกรรม เป็นการเปลี่ยนแปลงวิธีการดำเนินชีวิตในสังคม ซึ่งไม่มีผลต่อบุคคลทำให้ต้องเปลี่ยนพฤติกรรมเสียใหม่

2.8 การวัดทัศนคติ

จูฮาร์ตัน เอื้ออำนาจ (2549) ได้กล่าวถึงการวัดทัศนคติไว้ว่าการวัดทัศนคติเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อนซับซ้อนต้องอาศัยการตอบสนองออกมาเป็นถ้อยคำ หรือพฤติกรรมภายนอก (Overt behavior) เสียก่อน

การวัดทัศนคติจะวัดในลักษณะของทิศทาง (Direction) และปริมาณ (Magnitude) โดยใช้เครื่องมือที่สร้างขึ้น

ทิศทาง มีอยู่ 2 ทิศทาง คือ ทางบวก หรือ ทางลบ หมายถึง การประเมินค่าของการรับรู้ รู้สึก และการกระทำไปในทางที่ดี ชอบพอใจ หรือไม่ดี ไม่ชอบ ไม่พอใจ

ปริมาณ เป็นความเข้มข้นหรือความรุนแรงของทัศนคติไปในทิศทางที่พึงประสงค์ หรือไม่พึงประสงค์นั่นเอง

นอกจากนี้ ในเรื่องของทัศนคดียังมีการวัดความเด่น (Salient) ความซับซ้อน (Complexity) ความรู้สำนึก (Consciousness) ความเป็นศูนย์กลาง (Centrality) เป็นต้น ซึ่งยังไม่มีเครื่องมือสำหรับวัด

ในการวัดทัศนคติ อาจใช้วิธีการสังเกต สัมภาษณ์ หรือใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของเรื่องที่จะศึกษา อย่างไรก็ตาม การวัดทัศนคตินิยมใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือมากที่สุด ซึ่งแต่ละแบบต่างมีมาตรวัดแตกต่างกันไปตามแต่จะมีผู้คิดค้นพัฒนาขึ้น มาตรวัดทัศนคติสำคัญๆ ที่จะกล่าวถึงในที่นี้ ได้แก่

2.8.1 มาตรส่วนแบบลิเกิร์ต (Likert scales)

เรนซิส ลิเกิร์ต (Rensis Likert อ้างถึงใน จูฮาร์ตัน เอื้ออำนาจ. 2549 : 189) เป็นผู้คิดขึ้น และเป็นที่ยอมรับแพร่หลาย เนื่องจากสร้างไม่ได้ยาก ประกอบด้วยข้อความที่แสดงถึงทัศนคติของบุคคลที่มีต่อสิ่งเร้าอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วมีคำตอบให้เลือก 5 คำตอบ ได้แก่

เห็นด้วยอย่างยิ่ง (Strongly agree)

เห็นด้วย (Agree)

ไม่แน่ใจ (Undecided)

ไม่เห็นด้วย (Disagree)

ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง (Strongly disagree)

โดยแบบวัดทัศนคติของลิเคิร์ต จะประกอบด้วย ข้อคำถามที่แสดงทัศนคติ หรือความรู้สึกต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ในแบบวัดจะต้องประกอบด้วยทั้งข้อคำถามทางบวกและทางลบจำนวนพอกัน ถ้าเป็นข้อความทางบวกจะมีคะแนน 5 4 3 2 1 หากเป็นข้อความทางลบจะมีคะแนน 1 2 3 4 5 ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ตัวอย่างมาตราวัดทัศนคติแบบลิเคิร์ต 5 ตัวเลือก

ข้อความ	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	เห็น ด้วย	ไม่ แน่ใจ	ไม่เห็น ด้วย	ไม่เห็น ด้วย ยิ่ง
1. ข้าพเจ้าเชื่อว่าการสอนวิชาเพศศึกษาในระดับมัธยมศึกษาจะช่วยลดปัญหาอาชญากรรม	5	4	3	2	1
2. การแสดงความรักในที่สาธารณะเป็นเรื่องธรรมดาของมนุษย์	1	2	3	4	5
3. พ่อแม่ควรสอนให้เด็กได้เรียนรู้เรื่องเพศตั้งแต่เล็กๆ	5	4	3	2	1

การตอบใน 5 คำตอบนั้น โดยมากผู้ตอบมักเลือกคำตอบ “ไม่แน่ใจ” ดังนั้นบางครั้งจึงมีผู้คัดแปลงเป็น 6 ตัวเลือก คือ เห็นด้วย 2 ตัวเลือก และไม่เห็นด้วย 2 ตัวเลือก โดยหลีกเลี่ยงตัวเลือก “ไม่แน่ใจ” ซึ่ง 6 ตัวเลือกมีลักษณะดังนี้

ตารางที่ 2 ตัวอย่างมาตราวัดทัศนคติแบบลิเคิร์ต 6 ตัวเลือก

ข้อความ	จริง ที่สุด	จริง	ค่อนข้าง จริง	ค่อนข้าง ไม่จริง	ไม่ จริง	ไม่ จริง เลย
1. คุณ ไม่มีจุดเด่นในตัวเองเลย ซึ่งคุณคิดว่า เป็นอุปสรรคขัดขวางความก้าวหน้าของคุณ 2. คุณกลัวพอที่จะยืนขึ้น โดยไม่อารมณ์เสียไป กับคนหยาบคายที่ไม่เป็นมิตร 3. คุณรู้สึกมีปมด้อยในเรื่องความไม่หล่อ คุณ จะขอให้ผู้เชี่ยวชาญแนะนำว่าควรทำอย่างไร						

2.8.2 มาตรารส่วนแบบซีแมนติกดิฟเฟอเรนเชียล(semantic differential scales)

แบบสอบถามลักษณะนี้ ออสกู๊ด (Charles E. Osgood)อ้างถึงใน แคน โนวาง. 2555 : 64) เป็นผู้คิดขึ้น ใช้ในการวัดทัศนคติของบุคคลต่อสิ่งเร้าอย่างใดอย่างหนึ่งโดยใช้ คำคุณศัพท์ 2 คำ มีความหมายตรงกันข้ามกัน ระหว่างคำทั้งสองนี้จะมีค่าระดับคะแนนอยู่ ระหว่างกลาง ซึ่งโดยปกติจะเรียงจาก 1 ถึง 7 และคำคุณศัพท์ที่นำมาใช้นั้นมักจะมี 3 ชนิดด้วยกันคือ

1. เป็นคำคุณศัพท์ที่แสดงถึงการประเมินค่า (Evaluative) หมายถึง คำคุณศัพท์ ที่จะแสดงสิ่งหนึ่งไปในทางดีขึ้นหรือเลวลง เช่น

ดี.....ชั่ว

จริง.....เท็จ

ฉลาด.....โง่

สะอาด.....สกปรก

2. เป็นคำคุณศัพท์ที่แสดงถึงพลังหรือศักยภาพ (potency) หมายถึง คำคุณศัพท์ที่จะแสดงถึงการมีพลังมากน้อยต่างๆ กันเช่น

เคร่งครัด.....หย่อนยาน

ใหญ่.....เล็ก

หนัก.....เบา
 ร้ายแรง.....ไม่ร้ายแรง

3. เป็นคำคุณศัพท์ที่แสดงถึงการกระทำ (activity) หมายถึง คำคุณศัพท์ที่แสดงถึงการประมาณการกระทำต่างๆ เช่น

เร็ว.....ช้า
 ตื่นเต้น.....สงบ
 ยาก.....ง่าย
 กระหึบกระเือง.....เฉื่อยชา

ตัวอย่างเช่น แบบสอบถามวัฒนธรรมองค์การของ รอบบิน (Robbins, 1993 อ้างถึงในแดน โนวาง. 2555 : 65) เป็นแบบที่เปิดโอกาสให้สมาชิกของหน่วยงานได้มีโอกาสประเมินระบบวัฒนธรรมหลักที่องค์กรให้ความสำคัญแก่ลักษณะพื้นฐาน 10 ประการ การวิจัยเพื่อทราบถึงทัศนคติดังกล่าวสามารถสร้างแบบสอบถามขึ้น ดังนี้

ในหน่วยงานท่านคิดว่า

(1) เอกลักษณะของสมาชิกขึ้นกับ

ชนิดงาน	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	องค์การ
	1	2	3	4	5	6	7	

(2) การเน้นกลุ่ม

ปัจเจกบุคคล	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	กลุ่ม
	1	2	3	4	5	6	7	

(3) การให้ความสำคัญ

งาน	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	คน
	1	2	3	4	5	6	7	

(4) ความร่วมมือสอดประสานกันของหน่วยงาน

เป็นอิสระต่อกัน	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	พึ่งพากัน
	1	2	3	4	5	6	7	

(5) การควบคุม

หลวมๆ	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	เข้มงวดกวดขัน
	1	2	3	4	5	6	7	

(6) ระดับความเลื่อง/ความสร้างสรรค์

ต่ำ	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	สูง
	1	2	3	4	5	6	7	

(7) เกณฑ์มาตรฐานของรางวัล/การตอบแทน

ตัวผลงาน	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	เกณฑ์อื่นๆ
	1	2	3	4	5	6	7	

(8) ระดับความขัดแย้ง

ต่ำ	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	สูง
	1	2	3	4	5	6	7	

(9) การเน้นกระบวนการหรือเป้าหมาย

วิธี/กระบวนการ	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	เป้าหมาย
	1	2	3	4	5	6	7	

(10) การเน้นระบบเปิด

ภายใน	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	ภายนอก
	1	2	3	4	5	6	7	

4. วิธีการสะท้อนให้เห็นภาพ (Projective techniques) วิธีนี้เป็นการวัดทัศนคติโดยทางอ้อม เพราะบางเรื่องถ้าถามตรงๆ อาจจะได้ข้อมูลที่ไม่ตรงตามทัศนคติที่เป็นจริงของเขาก็ได้ ทั้งนี้เพราะเรื่องที่ศึกษามีส่วนทำให้ผู้ถูกศึกษาเสียหาย หรืออาจแสวงงตอบให้สอดคล้องกับค่านิยมของสังคม ฉะนั้น ผู้ศึกษาจึงต้องใช้วิธีการอ้อมวัด โดยผู้ถูกศึกษาไม่ทราบว่าตนกำลังให้ข้อเท็จจริงในเรื่องใดแน่ ซึ่งวิธีการสะท้อนให้เห็นภาพนี้จะช่วยแก้ปัญหาดังกล่าวได้มากพอสมควร วิธีการสะท้อนภาพอาจแบ่งได้เป็น 4 ประการคือ

4.1 วิธีต่อความให้สมบูรณ์ (Sentence completion) วิธีนี้ใช้มากในการวัดทัศนคติที่อยู่ใต้จิตสำนึก โดยสร้างประโยคหรือข้อความเกี่ยวกับเรื่องที่ต้องการศึกษาหลายๆ ข้อความ กล่าวไว้เพียงนิดเดียวพอเข้าใจ ส่วนที่เหลือให้ผู้ถูกศึกษาเขียนต่อให้สมบูรณ์ ตามความรู้สึกนึกคิดของตนเช่น

การมีศาสนาไว้ประจำชาติเป็น.....

ข้าพเจ้าเชื่อว่าตำรวจ.....

4.2 วิธีโยงความสัมพันธ์ของคำ (Word association) โดยใช้คำเพียงคำเดียวหรือหลายคำก็ได้ วิธีการคือ ผู้ศึกษาจะกำหนดคำขึ้นมาคำหนึ่ง และให้ผู้ถูกศึกษาแสดงออกต่อคำนั้นให้เร็วที่สุดว่าเขามีความรู้สึกต่อคำนี้อย่างไร เช่น

ผู้ศึกษา : “แม่”

ผู้ถูกศึกษา : (จะรีบตอบเร็วที่สุดว่าเขามีความคิดอย่างไรต่อคำ

นี้ ซึ่งความคิดแรกๆ จะตรงกับความจริงมากที่สุดเนื่องจากเขาไม่สามารถใช้กลวิธีป้องกันตนเองอย่างต่อเนื่องได้) เช่น ตอบว่า “พระ” หรือ “ใจร้าย”

4.3 วิธีสร้างความคิด (Construction) วิธีนี้จะทำให้ผู้ถูกศึกษาดูภาพต่างๆ แล้วเล่าเรื่องตามภาพนั้นตามความรู้สึกนึกคิดของตนเองซึ่งจะทำให้มองเห็นทัศนคติของคนเหล่านั้นได้ ภายที่นักจิตวิทยาชอบใช้คือ

1) Thematic apperception test เรียกว่า TAT เมอร์เรย์ (Murray, 1943 อ้างถึงใน จุฬารัตน์ เอื้ออำนวย. 2549 : 195) เป็นผู้คิดขึ้น ภาพนั้นมีทั้งภาพที่ชัดเจนและภาพวาดที่เหมือนกับข้อเท็จจริงต่างๆ สถานการณ์ในภาพนั้นเราสามารถมองเห็นได้ชัดเจน แต่ทว่าลักษณะของสถานการณ์จะถูกคลุมเครือ กำกวมพิจารณาได้หลายแง่มุม ซึ่งจะทำให้ผู้ถูกศึกษาต้องเขียนเรื่องราวตามประสบการณ์ในอดีต ปัจจุบัน หรือตามความรู้สึกนึกคิดของเขาในอนาคต ซึ่งจะทำให้ทราบถึงทัศนคติของเขาได้ ทั้งนี้เพราะทัศนคติของบุคคลมีอิทธิพลต่อการรับรู้เหตุการณ์ในสภาพและมีอิทธิพลต่อการตีความหมายจากภาพนั้น

2) The Rorschach ink-blot tests หรือ แบบภาพหยดหมึก ซึ่งมีทั้งภาพสีและภาพขาวดำ ทุกภาพที่สร้างขึ้นจะถูกมองใช้จนเป็นที่เชื่อถือได้ ลักษณะของภาพคือ เอาหมึกหยดลงบนกระดาษแล้วพับกลางหมึกจะทำให้หมึกกระจายออกไป พอคลี่ออกจะได้ภาพที่สมมาตรกัน ภาพทุกภาพมองเห็นได้ชัดเจนแต่ไม่รู้ว่าเป็นภาพอะไร

คำตอบของผู้ศึกษาจะแสดงทัศนคติ ตลอดจนประสบการณ์ในอดีตที่เคยชินของเขา เพราะการที่เขา มองว่าเป็นภาพเกี่ยวกับอะไรนั้น เขาจะต้องเคยมีประสบการณ์ในเรื่องนั้นๆ มาแล้ว

4.4 วิธีการให้แสดงออก (Expressive techniques) เป็นวิธีการที่ผู้ถูกศึกษาแสดงออกโดยการพูด เขียน วาดภาพ หรือการเล่นตัวอย่างเช่น การแสดงที่เรียกว่าละครทางจิต (psychodrama) ซึ่งเป็นการแสดงละครที่ไม่มีแบบแผนอะไร แต่ให้ผู้ศึกษาแสดงเป็นตัวเอกของเรื่อง จะแสดงเรื่องอะไรก็ได้โดยบอกชื่อเรื่องให้ทราบว่าแสดงเรื่องอะไร หรือให้เล่นของเล่นต่างๆ มีทั้งคน สัตว์ และสิ่งของมากมาย ซึ่งเหมาะสำหรับใช้กับเด็ก

2.8.3 วิธีวัดทัศนคติของThurstone

วิธีวัดทัศนคติวิธีนี้ เซอร์ส โทน (Thurston. 1943. อ้างถึงใน จุฬารัตน์ เอื้ออำนวย. 2549 : 196) ได้พัฒนาขึ้น โดยมีเป้าหมายที่จะสร้างมาตรที่มีหน่วยเท่าๆกัน แม้ว่าเป้าหมายดูเหมือนจะบรรลุได้ไม่ยาก แต่การดำเนินการที่จะพัฒนามาตรวัดทัศนคติแต่ละมาตร

เป็นเรื่องยุ่งยากมาก เริ่มต้นจะต้องเขียนข้อความเกี่ยวกับเป้าหมายของทัศนคติที่ต้องการวัดเป็นจำนวนมาก จากนั้นให้ผู้ตัดสินกลุ่มหนึ่งแต่ละคนประเมินค่าข้อความแต่ละข้อความ และจัดให้ข้อความอยู่กองใดกองหนึ่งในจำนวน 11 กอง กองที่ 1 แสดงถึงข้อความที่เห็นด้วยอย่างที่สุด และกองที่ 11 แสดงถึงข้อความที่ไม่เห็นด้วยอย่างที่สุด จากนั้นผู้สร้างแบบสอบถามจะเลือกข้อความที่ดีที่สุดไว้จำนวนหนึ่ง (ประมาณ 20 ข้อ) เพื่อใช้เป็นแบบสอบถามทัศนคติข้อความที่ดี คือข้อความที่มีความสอดคล้องกันในการประมาณค่าของผู้ตัดสินสูง และเป็นข้อความที่เป็นตัวแทนของการกระจายค่าของมาตรวัด

เมื่อเลือกข้อความได้เรียบร้อยแล้ว เวลานำไปวัดทัศนคติจะจัดข้อความให้อยู่คละกัน โดยไม่ระบุค่าของมาตร ให้ผู้ศึกษาเลือกความที่เห็นด้วย จากนั้นผู้ศึกษาแปลค่าและตัดสินทัศนคติของผู้ศึกษาโดยหาค่าเฉลี่ยหรือค่ามัธยฐานของข้อความที่ถูกเลือก ดังนั้นในขั้นสุดท้ายทัศนคติของบุคคลจะถูกแสดงเป็นตัวเลข ระหว่าง 1 กับ 11

ตัวอย่าง ข้อความบางข้อความสำหรับวัดทัศนคติระหว่าง 1 กับ 11

- () สงครามเป็นสิ่งหาประโยชน์มิได้ นอกจากเป็นผลในทางทำลายตนเอง(1.4)
- () เราไม่ต้องการสงครามเลยถ้าสามารถหลีกเลี่ยงได้โดยไม่เสียเกียรติ(4.6)
- () สงครามบางครั้งก็เป็นสิ่งจำเป็นเพราะความถูกต้องสำคัญกว่าความสงบ(7.8)
- () สงครามเป็นสิ่งประเสริฐ (11.0)

สุบิน ยุระรัช (<http://www.Blogging.com/mainblog.php/?id=inthedark&month=27-06-2007&group=2&gblog=27.2551>) การวัดทัศนคติในทางจิตวิทยา เป็นสิ่งที่ได้รับความนิยมมานานในกลุ่มนักจิตวิทยาสังคมชาวอเมริกัน การศึกษาวิจัย การพัฒนาวิธีการทางสถิติ และวิธีการวัดทางจิตวิทยาเป็นผลทำให้เกิดความก้าวหน้าอย่างรวดเร็วในการศึกษาเรื่องทัศนคติ รวมทั้งความสำเร็จในการวัดทัศนคติความคิดเกี่ยวกับการวัดทัศนคตินี้ถือว่า ทัศนคติไม่ได้เป็นสิ่งที่สามารถตรวจสอบหรือวัดได้เช่นเดียวกับการตรวจสอบเซลล์ผิวหนังของมนุษย์ หรือการวัดอัตราการเต้นของหัวใจ แต่ทัศนคติของคุณคนหนึ่งอาจแสดงออกมาได้ด้วยการใช้คำพูดหรือการกระทำจะเห็นได้ว่า ความคิดข้างต้นนี้ จะเน้นที่การแสดงออกทางพฤติกรรมเป็นหลักในการวัดทัศนคติจะเป็นเพียงภาวะของจิตใจ ไม่สามารถสังเกตหรือวัดได้โดยตรง แต่ทัศนคติก็อาจวัดได้โดยอาศัยจากผลของการตอบสนอง ซึ่งจะประเมินได้เป็นทางบวกหรือทางลบ และมีระดับความมากน้อย

เทคนิควิธีที่ใช้วัดทัศนคติ นักจิตวิทยาได้พยายามศึกษาและพัฒนามาตั้งแต่สมัยเริ่มต้นที่มีความสนใจในเรื่องนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิธีหนึ่งที่เป็นที่รู้จักและถูกนำมาใช้อย่างแพร่หลาย ก็คือมาตรวัดทัศนคติ แต่ความจริงแล้ว การวัดทัศนคติอาจทำได้หลายวิธี ซึ่งจะขอยกมาเป็นตัวอย่างพอสังเขป ดังนี้

1. การสังเกต (Observation) เป็นวิธีการหนึ่งที่ใช้ศึกษาทัศนคติโดยใช้ประสาทหูและตาเป็นสำคัญ การสังเกตเป็นวิธีการศึกษาพฤติกรรมที่แสดงออกของบุคคลที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด แล้วนำข้อมูลที่สังเกตนั้นไปอนุมานว่าบุคคลนั้นมีทัศนคติต่อสิ่งนั้นอย่างไร

2. การสัมภาษณ์ (Interview) เป็นวิธีการที่ผู้ศึกษาจะต้องออกไปสอบถามบุคคลนั้นๆ ด้วยตนเอง โดยอาศัยการพูดคุย ผู้สัมภาษณ์จะต้องเตรียมวางแผนล่วงหน้าว่าจะสัมภาษณ์ในเรื่องใดเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริงมากที่สุด ในการสัมภาษณ์นี้ เป็นการวัดทัศนคติโดยอาศัยการตอบสนองทางคำพูด (Verbal Responses) และเป็นวิธีที่ถูกนำมาใช้บ่อยครั้ง เพราะมีความสะดวกและง่ายต่อการการวัด เช่น การใช้คำถามปลายเปิด (Open-Ended Question) ผู้สัมภาษณ์อาจตั้งคำถามว่า “คุณรู้สึกอย่างไรที่ท่านประธานาธิบดีกำลังดำเนินการอยู่เป็นอย่างไร” หรือ “คุณคิดว่าการเสียภาษีเป็นสิ่งที่ดีหรือไม่ เพราะอะไร” จะเห็นได้ว่า การใช้คำถามปลายเปิดนี้ ผู้สัมภาษณ์จะได้ข้อมูลมากมาย แต่มีข้อเสียก็คือว่า ผู้ตอบอาจไม่ตอบตามความเป็นจริง เพราะไม่กล้าเปิดเผย หรือตอบตามความคาดหวังของสังคม ดังนั้น การวัดทัศนคติโดยอาศัยการสัมภาษณ์จึงควรใช้วิธีการอื่นๆ ร่วมด้วย

3. แบบรายงานตนเอง (Self – Report) เป็นวิธีการศึกษาทัศนคติของบุคคล โดยให้บุคคลนั้นเล่าความรู้สึกที่มีต่อสิ่งนั้นออกมาว่า รู้สึกชอบหรือไม่ชอบ ดีหรือไม่ดี ซึ่งผู้เล่าจะบรรยายความรู้สึกนึกคิดของตนเองออกมาตามประสบการณ์และความสามารถที่มีอยู่ ซึ่งจะแตกต่างกันออกไปในแต่ละบุคคลวิธีการศึกษาทัศนคติโดยใช้แบบรายงานตัวเองนี้ มักจะถูกสร้างขึ้นในรูปแบบของเครื่องมือวัดที่เรียกว่า มาตรวัด (Scale) เช่น มาตรวัดทัศนคติของ Thurstone มาตรวัดทัศนคติของ Likert มาตรวัดทัศนคติของ Osgood มาตรวัดความห่างทางสังคมของ Bogardus มาตรวัดความคงที่ของทัศนคติตามวิธีของ Guttman และมาตรหน้ายิ้มสำหรับเด็ก (The Smiling Faces Scales) เป็นต้น อีกทั้ง ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับมาตรวัดทัศนคติไว้ว่า มาตรวัดทัศนคตินี้ ถือเป็นเครื่องมือในการวิจัยทางการศึกษาอย่างหนึ่ง ที่ใช้วัดคุณลักษณะภายในทางจิตของบุคคลที่ไม่สามารถวัดได้โดยตรง ให้ผลการวัดเป็นข้อมูลเชิงปริมาณหรือตัวเลข ลักษณะของมาตรวัดทัศนคติประกอบด้วยชุดของสถานการณ์หรือข้อความที่เป็นสิ่งเร้าให้ผู้ตอบ ได้แสดงพฤติกรรมตอบสนองในลักษณะเห็นด้วย หรือไม่เห็นด้วย เพื่อจำแนกผู้ตอบออกเป็นกลุ่มๆ ตามระดับทัศนคติ และแสดงผลเป็นปริมาณบนช่วงสเกลในเชิงเปรียบเทียบกับบุคคลอื่น

หลักการสร้างมาตรวัดทัศนคติที่ดีนั้น จะต้องคำนึงถึงหลักที่สำคัญดังต่อไปนี้

(สุบิน ยุระรัช. [http : www.bloggang.com/mainblog.php/?id=inthedark &month=27-06-2007&group =2&gblog =27.2551](http://www.bloggang.com/mainblog.php/?id=inthedark&month=27-06-2007&group=2&gblog=27.2551))

ความเป็นเอกมิติ (Unidimension ability) มาตรฐานทัศนคติที่ดีจะต้องวัดในเรื่องเดียวกันและข้อความหรือข้อคำถามที่นำมาใช้จะต้องมีความเป็นหนึ่งเดียว โดยสามารถตรวจสอบได้จากค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของคะแนนที่ได้จากมาตรวัด ซึ่ง คะแนนที่ได้จากข้อคำถาม 1 ข้อ ควรมีความสัมพันธ์กับคะแนนรวมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ความเป็นเส้นตรง (Linearity) และการมีช่วงเท่ากัน (Equal Intervals) มาตรฐานจะต้องอยู่ในรูปของความต่อเนื่องเป็นเส้นตรงที่สามารถจัดเรียงลำดับทัศนคติของผู้ตอบ และเป็นมาตรที่บอกความแตกต่างเป็นช่วงๆ ได้ โดยแต่ละช่วงต้องมีความห่างเท่ากัน เพื่อกำหนดระดับทัศนคติของผู้ตอบ และสามารถนำมาเปรียบเทียบกันได้

ความเที่ยง (Reliability) เป็นความคงที่หรือความคงเส้นคงวาของการวัดในการสร้างมาตรวัดทัศนคติ ยิ่งข้อคำถามมีจำนวนมากเท่าใด ความเที่ยงก็จะมีมากขึ้นเท่านั้น

ความตรง (Validity) มาตรฐานจะต้องวัดในสิ่งที่ต้องการวัดได้จริง โดยข้อคำถามที่นำมาใช้จะต้องมีความเป็นหนึ่งเดียว และมีความสัมพันธ์กันสูง

ความสามารถในการสร้างใหม่ (Reproducibility) เป็นการวิเคราะห์เนื้อหาของสาระของข้อคำถามว่าสามารถจะสร้างสเกลใหม่ได้หรือไม่

4. เทคนิคการฉายออก (Projective Techniques) เป็นการวัดทัศนคติโดยการให้สร้างจินตนาการจากภาพ โดยใช้ภาพเป็นตัวกระตุ้นให้บุคคลนั้นแสดงความคิดเห็นออกมา เพื่อสังเกตและวัดได้ว่าบุคคลนั้นมีความรู้สึกอย่างไร ซึ่งบุคคลนั้นจะแสดงออกตามประสบการณ์ของตนเองและแต่ละคนจะมีลักษณะของการแสดงออกที่ไม่เหมือนกัน และได้ยกตัวอย่างวิธีสร้างจินตนาการจากภาพเพื่อใช้วัดทัศนคติดังนี้

4.1 วิธีหยดหมึก (Ink Plot) คือ ให้บุคคลนั้นดูภาพหยดหมึก แล้วให้อธิบายว่าภาพนั้นเป็นอย่างไร เป็นการกระตุ้นให้บุคคลนั้นตอบสนองออกมาให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อที่จะใช้เป็นตัวชี้วัดทัศนคติของบุคคลนั้น

4.2 การเล่าเรื่อง (Story Telling) คือ มีการเล่าเรื่องราวบางอย่างให้บุคคลที่ต้องการจะวัดทัศนคติฟัง แต่เล่าไม่จบ แล้วให้บุคคลนั้นเล่าต่อตามความคิดเห็นและความรู้สึกของตนเองแต่ปัญหาที่สำคัญของการวัดทัศนคติโดยวิธีนี้ ก็คือ ผู้วัดจะต้องมีประสบการณ์และมีความสามารถเพียงพอในการแปลความหมายของข้อมูล

5. การทำงานบางอย่างที่กำหนดให้การวัดทัศนคติด้วยวิธีนี้ นักจิตวิทยา สังคมเชื่อว่าพฤติกรรมที่บุคคลแสดงการทำงานบางอย่างที่กำหนดให้ นั้นเป็นผลมาจากความรู้สึกนึกคิดหรือทัศนคติของบุคคลนั้นเอง โดยการวัดนี้ ได้มีการรวบรวมงานวิจัยดังกล่าวไว้ได้แก่

5.1 งานวิจัยของ Levine and Murphy (อ้างถึงใน แคน โนวาง. 2555 : 70) ในปี ค.ศ. 1943 ศึกษาพบว่า บุคคลจะเรียนรู้หรือจำสิ่งต่างๆ หรือเหตุการณ์ต่างๆ ได้จากทัศนคติที่เขามีต่อสิ่งนั้น ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ Jones and Kohler ในปีค.ศ. 1958

5.2 งานวิจัยของ Hammond (อ้างถึงใน แคน โนวาง.2555 : 70) ในปี ค.ศ.1948 ได้ศึกษาพบว่า บุคคลจะตอบตามความจริงต่อคำถามต่างๆ ขึ้นอยู่กับทัศนคติของบุคคลนั้นๆ ซึ่งผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของ Weschler ในปีค.ศ. 1950 และผลการวิจัยของ Rankin and Campbell (อ้างถึงใน แคน โนวาง.2555 : 70) ในปี ค.ศ.1955 จากผลการวิจัย แสดงให้เห็นว่า การทำงานหรือการแสดงพฤติกรรม เป็นผลมาจากทัศนคติของบุคคลเริ่มตั้งแต่ความรู้ ความคิด ความรู้สึก และการนำไปสู่การแสดงออกทางพฤติกรรมการวัดทัศนคติด้วยวิธีนี้คล้ายคลึงกับเทคนิควิธีการฉายออก คือ ผู้ถูกวัดอาจไม่รู้ตัวว่ากำลังถูกวัด ทัศนคติแต่คิดว่ากำลังถูกทดสอบประสิทธิภาพในการทำงาน

6. ปฏิกริยาตอบสนองทางร่างกายนักจิตวิทยาสังคมส่วนใหญ่มักจะรายงานผลการศึกษาทางด้านทัศนคติ หรือการวัดทัศนคติ โดยกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างความเข้มข้น (Intensity) หรือความรุนแรง (Extremity) ของทัศนคติกับปฏิกริยาการตอบสนองทางร่างกาย เช่น การตอบสนองต่อการช็อคไฟฟ้า อัตราการเต้นของหัวใจก่อนที่ การขยายของม่านตา เป็นต้น มากกว่าที่จะกล่าวถึงทิศทางของทัศนคติ เช่น ทัศนคติทางบวกหรือทางลบ ดังจะเห็นได้จากหลักฐานการค้นพบจากการวิจัยของนักจิตวิทยาสังคมต่างๆ ที่ได้รวบรวมไว้ ดังนี้

6.1 งานวิจัยของ Katz, Cadores and Abbey (อ้างถึงใน แคน โนวาง. 2555 : 70) ในปี ค.ศ.1965 ศึกษาพบว่า การตอบสนองต่อการช็อคไฟฟ้าและการเต้นของหัวใจ จะแสดงปฏิกริยาเพิ่มมากขึ้นกว่าระดับปกติถ้าบุคคลได้รับการยอมรับหรือการไม่ยอมรับมากกว่าเมื่อบุคคลอยู่ท่ามกลางการยอมรับหรือไม่ยอมรับ

6.2 งานวิจัยของ Collins, Ellsworth and Helmreich (อ้างถึงใน แคน โนวาง.2555 : 70) ในปี ค.ศ.1967 ศึกษา พบว่า การขยายของม่านตามีความสัมพันธ์กับทัศนคติ ด้านพลังของบุคคลที่มีต่อสิ่งเร้า (เช่นความแข็งแรง – ความอ่อนแอ) มากกว่ามีความสัมพันธ์กับทัศนคติด้านการประเมิน (เช่น ดี-เลว)

สิวนารด กิตติวัฒน์ (2551 : 27) ได้กล่าวถึงการวัดระดับทัศนคติไว้ว่า การเลือกวิธีการวัดระดับของทัศนคติจะต้องคำนึงถึงความสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการวัด เฉพาะอย่างด้วย เพราะทัศนคติเป็นเรื่องของความรู้สึกซึ่งอาจมีความรู้สึกแตกต่างหรือเหมือนกันในเรื่องที่เกิดขึ้นแบบเดียวกันก็ได้

จากการทบทวนวรรณกรรมดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสรุปการวัดทัศนคติได้ว่า

1. การศึกษาทัศนคติ เป็นการศึกษาคำคิดเห็นหรือความรู้สึกของบุคคลที่มีลักษณะคงเส้นคงวา หรืออย่างน้อยเป็นคำคิดเห็นหรือความรู้สึกที่ไม่เปลี่ยนแปลงในช่วงเวลาหนึ่ง ทัศนคติเป็นสิ่งที่ไม่สามารถวัดหรือสังเกตได้โดยตรง การวัดจึงเป็นการวัดทางอ้อมจากแนวโน้มจากบุคคลจะแสดงออก

2. การศึกษาทัศนคติของบุคคลนั้นมีใช่เป็นการศึกษาเฉพาะทิศทางทัศนคติของบุคคลเท่านั้นต้องศึกษาถึงระดับความมากน้อย หรือความเข้มของทัศนคตินั้นๆ ด้วย การวัดทัศนคติส่วนใหญ่เป็นการวัดพฤติกรรมประเภทมาตราจัดอันดับ เพื่อประเมินคุณสมบัติบางอย่าง

สำหรับวิธีการวัดทัศนคติสามารถทำได้หลายวิธี ดังนี้

1. การวัดทัศนคติตามแนวคิดของเทอร์สโตน เป็นการวัดทัศนคติของบุคคล โดยอาศัยกฎแห่งการเปรียบเทียบเพื่อตัดสินใจ คือให้ผู้ตอบตัดสินใจข้อความที่แสดงถึงทัศนคติต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดว่าเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยในข้อความเหล่านั้นมากน้อยเพียงใด โดยให้กลุ่มผู้ตัดสินใจพิจารณาว่าข้อความแต่ละข้อความที่เสนอมานั้น ควรจะอยู่ในระดับไหน เมื่อแบ่งความคิดเห็นจากเห็นด้วยมากที่สุด ในระดับเท่าๆ กัน เมื่อกลุ่มผู้ตัดสินใจพิจารณาตัดสินใจทั้งหมดทุกข้อความแล้ว ก็นำแต่ละค่ามาหาสเกล คือหาตำแหน่งมัชฌิมของแต่ละสเกล สำหรับวัดทัศนคติต่อไป

2. การวัดทัศนคติตามวิธีของลิเคิร์ต เป็นการวัดทัศนคติโดยการนำเอาข้อความที่จะใช้วัดทัศนคติให้ผู้ตอบลงความคิดเห็นว่ามีความรู้สึกต่อข้อความเหล่านั้นอย่างไรบ้าง เช่น เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย ไม่แน่ใจ ไม่เห็นด้วย ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง แล้วกำหนดคะแนน 5 4 3 2 1 ตามลำดับ เป็นข้อความทางบวก และ 1 2 3 4 5 ตามลำดับ เป็นข้อความที่สามารถจำแนกกลุ่มที่มีทัศนคติที่ดีและทัศนคติที่ไม่ดีได้ เพื่อนำไปใช้วัดทัศนคติต่อไป

3. การวัดทัศนคติตามวิธีของออสกู๊ด เป็นการวัดความหมายของมโนทัศน์ในรูปแบบของคำคุณศัพท์ โดยให้บุคคลทำเครื่องหมายแสดงความคิดเห็นลงไปบนสเกล ซึ่งอยู่ระหว่างคำคุณศัพท์ที่มีความหมายตรงกันข้ามกับคู่หนึ่งๆ เช่น ดี ไม่ดี ชอบ ไม่ชอบ เป็นต้น ผู้ตอบจะต้องพิจารณาว่า มโนทัศน์ที่ตนเห็นมีความหมายสอดคล้องกับคุณศัพท์ในแต่ละสเกลอย่างไร มากน้อยแค่ไหน แล้วกรอกความเห็นลงไปบนสเกล

2.9 ประเภทของทัศนคติ

กมลรัตน์ หล้าสุวรรณ (2527 : 175-176) ได้แบ่งทัศนคติออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. ทัศนคติทางบวก (Positive Attitude) หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลที่พร้อมจะเข้าหาเมื่อเกิดความรู้สึกชอบหรือพอใจต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เช่น นักเรียนที่ชอบครูก็จะเข้าไปหาครูอยู่เสมอ ลูกที่รักมารดาจะไปเยี่ยมเยียนมารดาเสมอ คนที่มีทัศนคติในทางบวก มักเป็นคนที่มีมองโลกในแง่ดีมากกว่าง่ายร้าย และอาจถูกชักจูงหรือหลอกลวง ได้ง่าย เช่น หญิงสาวที่มีทัศนคติที่ดีต่อคนรัก จะเชื่อฟังคำแนะนำและปฏิบัติตามคนรักเสมอ ในที่นี้อาจถูกคนรักหลอกลวงในเรื่องต่างๆจนหมดตัว เป็นต้น

2. ทัศนคติทางลบ (Negative Attitude) หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลที่พร้อมจะถอยหนีหรือหลีกเลี่ยงเมื่อเกิดความรู้สึกไม่ชอบ หรือไม่พอใจต่อสิ่งใดหรือบุคคลใด เช่น นักเรียนที่ไม่ชอบครูเพราะครูดุ ก็จะพยายามหลบหน้าหรือไม่เข้าไปหาครูผู้นั้น ฉะนั้นผู้ที่มีทัศนคติในทางลบ จึงมักเป็นคนที่มีมองโลกในแง่ร้าย ไม่ไว้วางใจบุคคลอื่น โดยหากมีทัศนคติทางลบมากๆ อาจทำให้เป็นโรคจิตหรือโรคประสาทได้

2.10 หลักความจริงเกี่ยวกับข้อเท็จจริงและความคิดเห็น

มีข้อเท็จจริงบางประการเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับทัศนคติ ซึ่งทำให้เข้าใจเรื่องของทัศนคติชัดเจนยิ่งขึ้น ได้แก่

1. ข้อเท็จจริง (Facts)

จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย (2549 : 174) กล่าวว่า เนื่องจากข้อเท็จจริงเป็นองค์ประกอบทางด้านความรู้ล้วนๆ ไม่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบทางอารมณ์ความรู้สึก เช่น ข้อเท็จจริงที่ว่า โครโมโซมมนุษย์มี 23 คู่ เป็นต้น แต่ข้อเท็จจริงบางอย่างอาจจะก่อให้เกิดทัศนคติ ถ้าข้อเท็จจริงถูกพิสูจน์ว่าผิด บุคคลจะยอมรับว่าข้อเท็จจริงนั้นผิดอย่างง่ายๆ เช่น ครั้งหนึ่งนักดาราศาสตร์พบว่าดาวเนปจูนมีดวงจันทร์ 8 ดวง พวกนักดาราศาสตร์ที่มีความเชื่อเดิมๆ ก็สามารถเปลี่ยนความเชื่อได้อย่างง่ายๆ เมื่อเห็นหลักฐานข้อพิสูจน์ดังกล่าว อย่างไรก็ตาม ข้อเท็จจริงอาจถูกบิดเบือนไปโดยทัศนคติ เช่น ได้มีการหยั่งเสียงในประเทศเยอรมันตะวันตกเมื่อไม่นานมานี้เกี่ยวกับการต่อต้านชาวยิว พบว่าชาวเยอรมันคิดว่ามีชาวยิวอยู่ในประเทศมากกว่า 200,000 คน แต่จริงๆ แล้วมีเพียงเศษหนึ่งส่วนสิบของจำนวนที่คิดว่ามี

2. ความเชื่อ (Beliefs)

จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย (2549 : 174) กล่าวว่าความเชื่อเป็นตัวแทนของสิ่งที่เราเรียนรู้หรือรับรู้จากประสบการณ์ ซึ่ง ชูดา จิตพิทักษ์ (2525 : 60) อธิบายว่า ความเชื่อ หมายถึง

การที่บุคคลคิดว่าการกระทำบางอย่าง ปრაกฏการณ์บางอย่างสิ่งของหรือบุคคล บางอย่างมีอยู่จริงหรือเกิดขึ้นจริงๆ กล่าวโดยสรุปก็คือ การที่บุคคลหนึ่งคิดถึงอะไรบางอย่างในแง่ข้อเท็จจริง คือคิดว่า ข้อเท็จจริงเป็นเช่นนั้น ซึ่งความคิดดังกล่าวอาจไม่ถูกต้องตามความเป็นจริงก็ได้ แต่ถ้าเขาคิดว่าความจริงเป็นเช่นนั้นแล้ว นั่นก็คือความเชื่อของเขา อย่างไรก็ตาม เมื่อเปรียบเทียบกับ “ทัศนคติ” “ความเชื่อ” ขึ้นอยู่กับ “ความจริง” มากกว่า “อารมณ์”

ความเชื่อไม่จำเป็นจะต้องถูกหรือผิดเสมอไป คนที่เชื่อดีว่ามีพระเจ้าซึ่งสามารถจะช่วยตนให้พ้นทุกข์ได้ เมื่อเกิดทุกข์ยากขึ้นผู้นั้นจะสวดมนต์ให้พระเจ้าช่วย ส่วนผู้ที่คิดว่าสิ่งที่เกิดขึ้นกับตนนั้นเป็นผลกรรมจากชาติภพก่อน ไม่มีใครมาช่วยได้ ก็จะสวดมนต์เมื่อมีความทุกข์เพราะเขาไม่เชื่อว่าจะมีใครช่วยเขาได้ เพียงแต่ทำใจรับสภาพความทุกข์นั้น จนกว่าจะผ่านพ้นไปเรียกว่าเสวยวิบากกรรมที่ได้กระทำมา

ความเชื่อมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคนๆ นั้น และอาจรวมถึงคนรอบข้างด้วย บางคนเชื่อว่าถ้ากินพืชที่มีหัวอยู่ในดินแล้ว เช่น มัน เผือก หัว ผู้กินจะเป็น โรครีออน ซึ่งข้อเท็จจริงแล้วไม่น่าจะเป็นเช่นนั้น แต่เมื่อคนๆ นั้นเชื่อว่าเป็นความจริง ผลก็คือ เขาจะไม่ยอมกินพืชเหล่านั้น หรือดั่งเช่น โมฮัมเหม็ด อาลี นักมวยชาวอเมริกัน ซึ่งเป็นแชมป์โลกรุ่นเฮฟวีเวท ได้ปฏิเสธไม่ยอมไปเกณฑ์ทหารเมื่อปี ค.ศ. 1966 เขาได้ถูกนำตัวขึ้นฟ้องศาล อาลีได้ให้เหตุผลว่าเขาเป็นนักบวชในนิกายหนึ่งของศาสนาอิสลาม ซึ่งมีหน้าที่เผยแพร่คำสอนของศาสนา และตามคำสอนนั้นห้ามการทำร้ายหรือสังหารผู้อื่นนอกเสียจากสงครามเพื่อศาสนา อิสลามเท่านั้น เขาได้ให้เหตุผลอีกว่า รัฐธรรมนูญอเมริกันได้ให้สิทธิแก่ผู้ที่เชื่อถือในศาสนาใดๆ ซึ่งมีข้อเท็จจริงดังกล่าวแล้วทางราชการจะเกณฑ์ผู้นั้นเป็นทหารไม่ได้ ศาลชั้นต้นและศาลอุทธรณ์ตัดสินว่าอาลีมีความผิดและลงโทษจำคุกเพราะไม่คิดว่าอาลีเป็นนักบวชจริง แต่ศาลฎีกาพิพากษากลับ เพราะผู้พิพากษาศาลฎีกาของสหรัฐฯ เชื่อว่าอาลีเป็นนักบวชจริง และมีความเชื่อในศาสนาของเขาจริง จึงไม่ต้องถูกเกณฑ์ทหาร (อ้างถึงใน แคน โนวาง.2555 : 73)

ความเชื่ออาจจะได้มา โดยการเห็น ได้สัมผัส ได้ยินกับหู หรือได้รับคำบอกเล่า อ่านจากข้อเขียน สิ่งตีพิมพ์ รวมทั้งการคิดขึ้นมาเอง เช่น เชื่อว่าเครื่องบินบินได้เพราะเราเห็นเชื่อว่าคนไปเหยียบดวงจันทร์เพราะเราดูจากโทรทัศน์ เชื่อว่าการทรงเจ้ามีจริงเพราะเราเห็นร่างทรงดูไฟเหยียบถ่านด้วยตาของตนเอง ความเชื่อได้มาง่ายและอาจเปลี่ยนแปลงได้ง่าย เช่น เมื่อมีผู้แสดงเป็นร่างทรงจากจังหวัดจันทบุรี ที่มีประสบการณ์การแสดงทรงเจ้ามานานกว่า 20 ปี ออกมาเปิดเผยไปงวิธีการแสดงทุกเรื่องทุกขั้นตอนต่อสาธารณชน เราก็อาจจะเปลี่ยนความเชื่อที่มีต่อการทรงเจ้าได้ง่ายๆ

อย่างไรก็ตาม ความเชื่อบางอย่างมีฐานมาจากความจริงแต่ก็เป็นความจริงที่เหลือเชื่อและผู้คนก็เชื่อกันอย่างมกมาย เนื่องจากทำให้รู้สึกสบายใจ เสริมสร้างความรู้สึกมั่นใจ

ในตนเองมากขึ้น เช่น ความเชื่อที่ว่า บ้านที่ปลูกสร้างตามหลักฮวงจุ้ยจะทำให้ผู้อยู่อาศัย เจริญรุ่งเรือง กินอัฐดินหมี่แล้วจะทำให้แข็งแรงมีพลังทางเพศ ถ้าเปลี่ยนสิริรถยนต์ให้ถูกโฉลกจะลดปัญหาการเฉี่ยวชนได้ หรือถ้าเปลี่ยนชื่อหรือลายเซ็นแล้วชีวิตจะดีขึ้น ฯลฯ เป็นต้น

3. ความเห็น (Opinions)

จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย (2549 : 175) กล่าวว่าความเห็นเป็นการแสดงออกทาง ถ้อยคำ (Verbal expression) เกี่ยวกับทัศนคติ ความเชื่อ หรือค่านิยม โยธิน ศันสนยุทธ และ จุมพล พูนภักตร์ชิวิน (2529 : 36 อ้างถึงใน แดน โนวาง. 2555 : 74) ระบุว่า ความเห็นไม่ใช่สิ่ง เดียวกับทัศนคติเพราะในตัวของมันเองไม่จำเป็นต้องประกอบด้วยองค์ประกอบทางอารมณ์ หรือทางพฤติกรรม

4. ค่านิยม (Values)

พจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายของ ค่านิยมไว้ว่า สิ่งที่บุคคลหรือสังคมยึดถือเป็นเครื่องช่วยตัดสินใจ และกำหนดการกระทำของตนเอง

จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย (2549 : 174) กล่าวว่า ค่านิยม คือ ความเชื่อที่ฝังลึกในจิตใจ เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมทางสังคมและกำหนดวิถีชีวิตของบุคคลในสังคมให้ดำเนินไปในแนวทางที่พึงปรารถนาของสังคม

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ (2550 : 268) ได้กล่าวถึง ค่านิยมว่า หมายถึง ความเชื่อมั่นพื้นฐานซึ่งนำไปสู่พฤติกรรมของบุคคลหรือสังคม หรือความรู้สึกลึกซึ้งยอมรับหรือคุณค่าในบุคคล สิ่งของ หรือความคิดในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยจะมีลักษณะที่สำคัญ คือ ค่านิยมจะมีอิทธิพลต่อทัศนคติ

ณัฐพันธุ์ เขจรนันท์ (2551 : 42) กล่าวว่า ค่านิยมหมายถึง รูปแบบของความรู้สึกลึกและความประพฤติที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลเห็นว่าเหมาะสม และพอใจจะยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติ ซึ่งมักเกี่ยวข้องกับความถูกต้อง – ผิด ดี – เลว และคุณค่าในประเด็นต่างๆ

มิวตัน โรเคียส (Milton Rokeach อ้างถึงในณัฐพันธุ์ เขจรนันท์. 2551 : 42) นักจิตวิทยาที่มีชื่อเสียงด้านจิตวิทยาและสังคมศาสตร์ ได้กล่าวถึงค่านิยมว่า คือ ความเชื่อที่เป็นแนวทางการแสดงออก และการใช้วิจารณ์ญาณในสถานการณ์ที่หลากหลายของบุคคล ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการมีระบบค่านิยมต่างกันก็จะมีการแสดงออกที่ต่างกันด้วย โดยค่านิยมจะมีอิทธิพลต่อทัศนคติของบุคคล ซึ่งปกติค่านิยมของแต่ละบุคคลจะได้รับการหล่อหลอมและพัฒนาจากสังคมและวัฒนธรรมที่เขาเป็นสมาชิก โดยได้รับการส่งต่ออิทธิพลจากครอบครัว เพื่อน สถาบันการศึกษา และกลุ่มอ้างอิงอื่นๆ โดยค่านิยมจะก่อตัวในช่วงแรกของชีวิต ซึ่งจะมี ความมั่นคงและเปลี่ยนแปลงยาก

สุนทรื โคมิน (2522 : 12) กล่าวถึงลักษณะของค่านิยมไว้ว่าค่านิยมมีลักษณะ

1. ยืนยงถาวร คงที่ ไม่เปลี่ยนแปลงง่าย
2. มักไม่แตกต่างไปจากกลุ่มมากนักทำให้ระบบค่านิยมสามารถสะท้อนภาพวัฒนธรรมกลุ่มที่เขาสังกัดอยู่ได้
3. เป็นความเชื่อที่มีทิศทางและเป้าหมายของการกระทำอยู่ในตัวเอง

ค่านิยมแตกต่างจากทัศนคติคือ

1. ค่านิยมหนึ่งๆ เป็นความเชื่อเดี่ยว แต่ทัศนคติหมายถึงที่รวมของหลายความเชื่อที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด โดยเฉพาะ หรือต่อสถานการณ์หนึ่งสถานการณ์ใด โดยเฉพาะ
2. ค่านิยมแสดงออกได้ทั้งสิ่งของและสถานการณ์หลายอย่างในขณะเดียวกัน ส่วนทัศนคติเป็นความรู้สึกที่มีต่อสิ่งหนึ่งหรือสถานการณ์หนึ่ง โดยเฉพาะ
3. ค่านิยมเป็นมาตรฐานสำหรับปฏิบัติ แต่ทัศนคติไม่ใช่มาตรฐานแต่ทัศนคติที่แสดงออกอาจมาจากรากฐานของค่านิยมได้
4. คนๆ หนึ่งจะมีค่านิยมมากเท่ากับจำนวนความเชื่อที่เขาได้เรียนรู้มา แต่คนสามารถจะมีทัศนคติเป็นจำนวนมากหมายถึงจะนับตามประสบการณ์เรียนรู้จากสิ่งของและสถานการณ์เฉพาะต่างๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม
5. ในแง่ทฤษฎี ค่านิยมจะอยู่ที่ส่วนลึกหรือใจกลางของบุคลิกภาพและระบบความรู้ (Cognitive system) มากกว่าทัศนคติ ฉะนั้นค่านิยมจึงเป็นตัวกำหนดทั้งทัศนคติและพฤติกรรม

ตัวอย่างเช่น ผู้ที่มีค่านิยมละอายต่อการทำชั่วจะเป็นพื้นฐานทำให้ทัศนคติต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นไปตามกรอบค่านิยมดังกล่าว คือ ไม่ขัดหรือแย้งกับค่านิยมที่ยึดถือ เช่น ไม่นิยมการได้ A ด้วยทางลัด ไม่ชอบคบหาสมาคมกับเพื่อนที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด รู้สึกชอบและชื่นชมต่อพฤติกรรมทำความดีของผู้อื่น ฯลฯ

ณัฐพันธ์ เจริญนันท์ (2551 : 40) กล่าวว่า ทัศนคติจะมีความคล้ายคลึงกับค่านิยม ซึ่งบุคคลสามารถรับการถ่ายทอดและเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมในสังคม แต่ทัศนคติจะมีรากฐานและความมั่นคงน้อยกว่า ทำให้สามารถเปลี่ยนแปลงได้ง่ายกว่าค่านิยม โดยเฉพาะเมื่อมีข้อมูลใหม่หรือระยะเวลาเปลี่ยนแปลงไป โดยทัศนคติมีพื้นฐานมาจากความเชื่อและค่านิยมของบุคคลซึ่งสามารถแสดงได้จากแบบจำลองแผนภาพที่ 17 ดังนี้

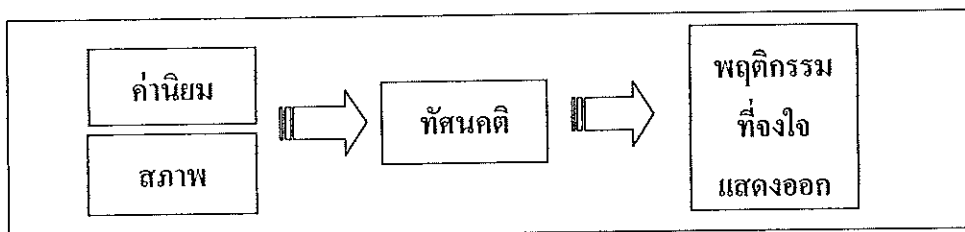
แผนภาพที่ 17 ความสัมพันธ์ระหว่างค่านิยมกับทัศนคติ

จากแผนภูมิภาพดังกล่าว อธิบายได้ว่า ค่านิยมจะก่อให้เกิดทัศนคติ ซึ่งจะมีอิทธิพลต่อการแสดงออกของบุคคล อาจเปลี่ยนแปลงตามข้อมูลที่ได้รับ ซึ่งจะมีผลต่อทัศนคติและการแสดงออกของเขา นอกจากนี้ ซาลีก และ เพรฟเฟอร์ (Salaeik and Preffer, อ้างถึงในณัฐพันธ์ เขจรนันท์. 2551 : 44) ยังกล่าวเสริมว่า ทัศนคติของบุคคลจะพัฒนาจากข้อมูลข่าวสารที่บุคคลได้รับจากสังคม ซึ่งอธิบายดังแผนภาพที่ 18 ดังนี้

แผนภาพที่ 18 ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพสังคม กับทัศนคติ

จากการศึกษาจึงสามารถสรุปเป็นแผนภูมิแสดงความสัมพันธ์ระหว่าง ค่านิยมของบุคคล สภาพสังคม และทัศนคติได้ดังนี้ (แดน โนวาง. 2555 : 76)

แผนภาพที่ 19 ความสัมพันธ์ระหว่างค่านิยม สภาพสังคม กับทัศนคติ

2.11 ความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติและพฤติกรรมของบุคคล

จากมุมมองที่หลากหลายเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติและพฤติกรรมของบุคคล สามารถแบ่งความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติและพฤติกรรมของบุคคลเป็น 4 มุมมอง ดังนี้ (ลักษณะศิริวรรณ. 2554 : 28-30)

1. ทัศนคติเป็นเครื่องมือในการคาดการณ์หรืออธิบายพฤติกรรมของบุคคล ทัศนคติมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมของบุคคลในฐานะเป็นเครื่องมือในการคาดการณ์หรืออธิบายพฤติกรรมของบุคคล โรบินส์(Robbins,1993 อ้างถึงในลักษณะศิริวรรณ.2554 : 28)กล่าวว่า ทัศนคติเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการคาดการณ์พฤติกรรมของบุคคล เช่น การสอบถามความตั้งใจของบุคลากรที่อยู่ในองค์กรในระยะ 6 เดือนข้างหน้า เป็นวิธีการคาดการณ์ว่าอันตรายการลาออกจากงานขององค์กรจะเป็นอย่างไร เป็นต้น เช่นเดียวกับ ลูธานส์(Luthans,2005:205) กล่าวถึงทัศนคติว่าใช้ในการพรรณนาบุคคลและอธิบายพฤติกรรมของพวกเขา เช่น เขามีทัศนคติที่ไม่ดี หรือ ผมชอบทัศนคติของเธอ เป็นต้น

นอกจากนี้ ทัศนคดียังเป็นตัวชี้วัดพฤติกรรมของบุคคล ซึ่งศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ (2550 : 276)กล่าวถึงว่า ทัศนคติเป็นสิ่งที่ชี้วัดถึงพฤติกรรมของบุคลากร ได้เป็นอย่างดี เพราะเป็นสิ่งที่สามารถบ่งบอกถึงการแสดงออกในพฤติกรรมต่างๆกล่าวคือ ทัศนคติต่องานในเชิงบวกจะช่วยบ่งชี้ถึงพฤติกรรมในเชิงสร้างสรรค์ที่จะมีขึ้นในตัวพนักงาน ตรงกันข้ามกับทัศนคติต่องานในเชิงลบ ก็จะช่วยให้เห็นถึงพฤติกรรมในเชิงลบได้เช่นกัน นอกจากนี้ ทัศนคติและพฤติกรรมจะมีความสัมพันธ์กันมาก ถ้าเป็นทัศนคติเกี่ยวกับบางสิ่งทีบุคคลเคยมีประสบการณ์โดยตรงมาแล้ว

ตัวอย่าง

กรณีที่ 1 ถ้าบุคลากรส่วนใหญ่ในองค์กรมีทัศนคติที่ดีต่อการทำงาน ตามกฎระเบียบ เมื่อมีการเลือกตั้งผู้บริหารองค์กรจะเลือกผู้สมัครที่มีนโยบายการบริหารงานแบบยึดกฎระเบียบ เป็นต้น

กรณีที่ 2 นายสมศักดิ์มีทัศนคติที่ไม่ดีต่อเวลาทำงานที่ไม่ยืดหยุ่น คือ เริ่มงาน 8.30 น. เลิกงาน 16.30 น. เนื่องจากเห็นว่าผลงานของบุคคล ไม่ได้ขึ้นอยู่กับเวลาทำงาน ดังนั้น นายสมศักดิ์จึงมาทำงานสายอยู่เสมอ เป็นต้น

2. พฤติกรรมเป็นองค์ประกอบของทัศนคติ นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงพฤติกรรมเป็นองค์ประกอบหนึ่งของทัศนคติ ซึ่งลูธานส์ (Luthans. 2005 : 205) กล่าวว่า ทัศนคติ ประกอบด้วย อารมณ์ (Emotion) ข่าวสาร (Informational) และพฤติกรรม (Behavioral)

2.1 อารมณ์ หมายถึง ความรู้สึกของคนทั้งในเชิงบวก เชิงลบ และเป็นกลางเกี่ยวกับบางสิ่ง

2.2 ข่าวสาร หมายถึง ความเชื่อและข้อมูลข่าวสารที่บุคคลมีต่อบางสิ่งไม่ว่าสิ่งนั้นจะเป็นจริงหรือไม่ก็ตาม

2.3 พฤติกรรม หมายถึง แนวโน้มการแสดงพฤติกรรมของบุคคลต่อบางสิ่ง สอดคล้องกับ ภาวิณี เพชรสว่าง (2552 : 40) กล่าวถึงทัศนคติว่า ประกอบด้วย ความคิด (Cognitive) ความรู้สึก (Affective) และพฤติกรรม (Behavior)

2.3.1 ความคิด เป็นค่านิยม ความเชื่อที่บุคคลยึดถือต่อบุคคล หรือสิ่งของต่างๆ เช่น พ่อแม่มีความคิดว่าหากบุตรได้เรียนสูงๆ จะได้มีรายได้เพียงพอต่อการเลี้ยงชีพ เป็นต้น

2.3.2 ความรู้สึก เป็นอารมณ์ ความรู้สึกที่เกิดขึ้นจากการประเมินว่าชอบหรือไม่ชอบ ฟังพอใจหรือไม่ฟังพอใจต่อบุคคล สิ่งของและสถานการณ์ เช่น พ่อแม่รู้สึกอยากให้นักเรียนของตนเรียนจบปริญญา เป็นต้น

2.3.3 พฤติกรรมเป็นผลจากความรู้สึก จึงแสดงออกผ่านพฤติกรรมของบุคคล เช่น พ่อแม่จ่ายเงินส่งบุตรเรียนต่อจนจบปริญญาตรี เป็นต้น

จากการให้ความหมายเกี่ยวกับทัศนคติข้างต้น จะเห็นได้ว่า พฤติกรรมเป็นองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งของทัศนคติและเป็นองค์ประกอบเดียวที่สังเกตเห็นได้ง่าย เช่น บุคลากรคนหนึ่งมีความรู้สึกไม่ชอบผู้บริหารของตนเองและเชื่อว่าผู้บริหารใช้เส้นสายในการเข้ามาดำรงตำแหน่ง หากไม่แสดงพฤติกรรมบ่นถึงผู้บริหารคนนั้นกับเพื่อนร่วมงาน เราก็จะไม่ทราบทัศนคติของเขา เป็นต้น

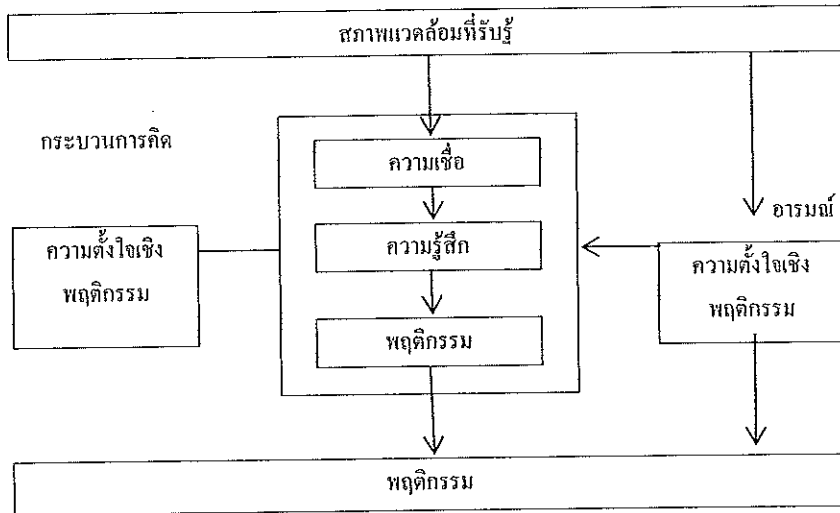
3. ทัศนคติส่งผลต่อพฤติกรรมของบุคคล แม็คเชนและวอน กรินาว (McShane and Von Glinow. 2008 : 106) กล่าวถึง ทัศนคติว่า ประกอบด้วย ความเชื่อ (Belief) ความรู้สึก (Feeling) และความตั้งใจเชิงพฤติกรรม (Behavioral intentions) ซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมของบุคคล

องค์ประกอบที่ 1 ความเชื่อ คือ การเชื่อว่าสิ่งนั้นจริง ซึ่งอาจมาจากประสบการณ์ในอดีต เช่น หากพ่อแม่มีทัศนคติที่ดีต่อการศึกษา แสดงว่าแม่อาจเคยพบเห็นคนที่มีการศึกษาสูงประสบความสำเร็จในชีวิต และเชื่อว่าการศึกษามีประโยชน์ต่อบุตร เป็นต้น

องค์ประกอบที่ 2 ความรู้สึก คือ การประเมินเชิงบวกหรือเชิงลบเกี่ยวกับบุคคล สิ่งของ หรือเหตุการณ์ เช่น พ่อแม่มีความพึงพอใจหากบุตรเรียนจบปริญญา เป็นต้น

องค์ประกอบที่ 3 ความตั้งใจเชิงพฤติกรรม คือ แรงจูงใจในการแสดงพฤติกรรมตามทัศนคติ เช่น พ่อแม่วางแผนเก็บเงินเพื่อให้นักเรียนจบปริญญาโท เป็นต้น

ดังนั้น ทักษะจิตของบุคคลจึงประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ ซึ่งมี ความสัมพันธ์กันและส่งผลต่อพฤติกรรมของบุคคลผ่านกระบวนการคิดตามภาพ

แผนภาพที่ 20 ตัวแบบแสดงความสัมพันธ์ระหว่าง อารมณ์ ทักษะจิต และพฤติกรรม

ที่มา : Mcshane and Von Glinow. 2008:107.

นอกจากนี้ ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ (2550 : 276) กล่าวถึงทักษะจิตว่าเป็น ความรู้สึกด้านอารมณ์ (พอใจหรือไม่พอใจ) ซึ่งความรู้สึกนี้จะส่งผลต่อการแสดงพฤติกรรม ของบุคคล

4. ผลสะท้อนของพฤติกรรมส่งผลต่อทัศนคติ นอกจากทัศนคติจะส่งผลต่อ พฤติกรรมแล้ว ผลสะท้อนจากการแสดงพฤติกรรมอาจส่งผลต่อทัศนคติของบุคคลได้

อย่างไรก็ตาม ทักษะจิตกับพฤติกรรมไม่จำเป็นต้องสอดคล้องเสมอไป บางครั้งความขัดแย้งกันระหว่างทัศนคติและพฤติกรรมเกิดขึ้นในกรณีที่มีความกดดันทางสังคม ให้แสดงพฤติกรรม (Robbins,1993 ; อ้างถึงในลักษณะ ศิริวรรณ. 2554 : 30)

2.12 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติ

นักจิตวิทยาสังคมต่างใช้แนวคิดทฤษฎีที่ตนถนัดในการอธิบายเรื่องของทัศนคติ แตกต่างกันไป กล่าวคือ

1. ทฤษฎีการเรียนรู้ (Learning theory)

สมมติฐานของนักจิตวิทยาที่ใช้ในการอธิบาย “ทัศนคติ” คือ

1.1 ทัศนคติเรียนรู้ได้จากการเชื่อมโยง (Association) ทัศนคติเกิดจากการเรียนรู้เช่นเดียวกับวิธีการสร้างนิสัยความประพฤติอื่นๆ นักจิตวิทยาการเรียนรู้เชื่อว่า ผู้คนรับรู้ข้อมูลข่าวสารและข้อเท็จจริง รวมทั้งเรียนรู้ความรู้สึกและค่านิยมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงเหล่านี้ ตัวอย่างเช่น เด็กๆ เรียนรู้เกี่ยวกับสุนัข เรียนรู้ว่าสุนัขเป็นเพื่อนของมนุษย์ เป็นสัตว์เลี้ยงที่ดี ในที่สุดพวกเขาก็เรียนรู้ที่จะชอบสุนัข พวกเขาได้เรียนรู้เรื่องที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกและความรู้สึกเกี่ยวกับทัศนคติ โดยเรียนรู้จากการเชื่อมโยงสิ่งเร้าที่เกิดขึ้นในเวลาและสถานที่เดียวกัน เช่น อาจารย์สอนประวัติศาสตร์ พ่อ แม่ หรือนักข่าวที่วิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับทหารที่ยืนสง่าผ่าเผยแล้วตะโกนเชียร์ “นาซี” โดยบุคคลเหล่านั้นกล่าวถึงภาพดังกล่าวในทางลบ เราจะมีแนวโน้มเรียนรู้ที่จะมีทัศนคติเชิงลบต่อ “นาซี” ไปด้วย พร้อมๆ กันนั้นในทางตรงกันข้าม เราก็จะรู้สึกดีกับ “ประชาธิปไตย” และตลอดชีวิตที่ผ่านมาผู้คนมักชื่นชมรัฐบาลประชาธิปไตยมากกว่ารัฐบาลเผด็จการ ผลที่ตามมาคือ เรามีความรู้สึกเชิงบวกต่อประชาธิปไตยและต่อผู้คนร่วมหมู่คณะดังกล่าวด้วย

กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการเชื่อมโยงนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติเป็นลักษณะเดียวกับที่ปัจเจกบุคคลเรียนรู้เกี่ยวกับลักษณะของบ้าน ประเทศ สภาพ ความคิดอ่าน การกลัคน ฯลฯ ทั้งหมดที่เกี่ยวข้องในชีวิตของเขา คือ ผ่านทางกระบวนการจัดเกลาทางสังคมผ่านทางผู้มีอิทธิพลต่างๆ คือ พ่อแม่ กลุ่มอ้างอิง บุคลิกภาพส่วนบุคคล ประสบการณ์ชีวิตที่พึงใจ และสื่อมวลชน

1.2 ทัศนคติเรียนรู้ได้จากการเสริมแรง (Reinforcement) ตัวอย่างเช่น ถ้า นิสิตได้ A ในวิชาจิตวิทยาสังคม และรู้สึกว่าการเรียนวิชานี้แล้วสนุกสนาน ชอบ ก็จะเป็นแรงเสริมให้ลงเรียนวิชาจิตวิทยาอื่นๆ ในเทอมต่อไป หรือ หากนิสิตพูดคุยกับเพื่อนๆ ว่า วิชาจิตวิทยาสังคมสนุกสนานน่าสนใจ และเพื่อนๆ ต่างสนับสนุนเห็นพ้องต้องกัน ก็จะเป็นแรงเสริมให้เกิดทัศนคติทางบวกต่อวิชาจิตวิทยาสังคมขึ้นเช่นกัน

1.3 ทัศนคติเรียนรู้ได้จากการเลียนแบบ (Imitation) ผู้คนจะเลียนแบบคนอื่นๆ โดยเฉพาะเมื่อคนอื่นมีความเข้มแข็งกว่า หรือเป็นคนที่มีความสำคัญกว่า ดังนั้น แหล่งเรียนรู้ความรู้พื้นฐานทางการเมือง และเรียนรู้ทัศนคติต่อสังคมที่สำคัญที่สุดในตอนต้นของชีวิตคือ ครอบครัว โดยลูกๆ จะเลียนแบบทัศนคติของพ่อแม่วัยรุ่นจะเลียนแบบทัศนคติต่อสิ่งต่างๆ จากกลุ่มเพื่อน และคนที่นิยมชมชอบ ดังเช่น การรณรงค์ต่อต้านยาเสพติด ต้องสร้างตัวแบบ (Role model) จากดาราที่นิยมชมชอบของประชาชน โดยเฉพาะดารา/นักร้องวัยรุ่น เพื่อเป็นเป้าหมายให้วัยรุ่นอื่นๆ ในสังคมยึดถือเป็น แบบอย่าง เป็นต้น

2. ทฤษฎีเครื่องล่อใจและความขัดแย้งในใจ

Katz บอกว่า บุคคลจะมีทัศนคติต่อสิ่งใด จะต้องเชื่อแล้วว่าสิ่งนั้นมีประโยชน์ หรือสร้างความพอใจให้แก่ตน แต่ขณะเดียวกันในระหว่างทางจะเกิดความขัดแย้งระหว่างทัศนคติหลายๆ ทัศนคติที่เกิดขึ้นพร้อมๆ กัน กรณีที่ทัศนคติ 2 อย่างเกิดขึ้นและโน้มนำให้แสดงพฤติกรรมไปในทิศทางที่แตกต่างกัน โดยมีน้ำหนักพอๆ กัน บุคคลต้องตัดสินใจเลือกเพียงทางใดทางหนึ่ง ในสภาพการณ์ดังกล่าวบุคคลจะเกิดความขัดแย้งขึ้น ซึ่งเกิดขึ้นได้ 3 ลักษณะ คือ

2.1 ความขัดแย้งในใจเนื่องจากต้องตัดสินใจเลือกสิ่งหนึ่งที่ชอบเหมือนกันในเวลาเดียวกัน (Approach – approach Conflict) คือ สภาพที่บุคคลมีความชอบพอใจในสิ่งสองสิ่งเกิดขึ้นในเวลาเดียวกัน และจำเป็นต้องตัดสินใจเลือกแต่ยังตัดสินใจไม่ได้ จึงเกิดความขัดแย้งใจที่จำเป็นต้องเลือกสิ่งหนึ่งเพียงสิ่งเดียวจากของสองสิ่งที่ชอบเหมือนกันในเวลาเดียวกัน ตัวอย่างเช่น ตัดสินใจ ไม่ได้ว่าจะเลือกเรียนคณะรัฐศาสตร์หรือคณะอักษรศาสตร์ที่ชอบทั้งคู่เป็นอันดับ 1 หรือเรียกว่า “รักพี่เสียดายน้อย” คือ ไม่รู้จะเลือกเรียนอะไรดี

2.2 ความขัดแย้งในใจเนื่องจากต้องตัดสินใจเลือกสิ่งที่ไม่ชอบทั้งสองอย่าง (Avoidance-avoidance conflict) คือ สภาพที่บุคคลเกิดความไม่ชอบหรือไม่พอใจสองอย่างเกิดขึ้นในเวลาเดียวกันและประสงค์ที่จะหลีกเลี่ยงทั้งสองนั้น ตัวอย่างเช่น ไม่ชอบทั้งกินยาและฉีดยา แต่จำเป็นต้องเลือกอย่างหนึ่ง

2.3 ความขัดแย้งในใจเนื่องจากต้องตัดสินใจเลือกสิ่งที่ชอบแต่ในเวลาเดียวกันได้ผลในทางที่ไม่ต้องการ (Approach-avoidance conflict) คือ สภาพที่บุคคลเกิดความชอบและไม่ชอบขึ้นพร้อมกันต่อสิ่งเดียวกัน ตัวอย่างเช่น ชอบกินขนมหวานมากแต่ไม่ชอบอ้วน กลัวอ้วน ขนมหวานจึงเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาและไม่พึงปรารถนาในเดียวกัน

โสภะ ชูพิบูลชัย (2521 : 19) กล่าวว่า ทฤษฎีการเรียนรู้กับทฤษฎีเครื่องล่อใจมีความแตกต่างกันตรงที่ทฤษฎีเครื่องล่อใจจะแสดงให้เห็นว่าแต่ละคนจะต้องได้หรือเสียอะไรบ้างในการยอมรับสภาพ หรือการตัดสินใจเลือกเช่นนั้น โดยไม่คำนึงถึงว่าผลจะเป็นอย่างไร หรือกระทบใครบ้างก็ตาม ดังนั้น เมื่อเกิดทัศนคติที่มีลักษณะขัดแย้งกัน ผู้คนจึงมักตัดสินใจเลือกสิ่งที่ดีกว่าและให้คุณค่าแก่เขามากกว่า ไม่เหมือนกับวิธีการเรียนรู้ทั่วไป ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับการได้หรือการเสียแต่อย่างใด

3. แนวคิดเกี่ยวกับความรู้

การจะให้บุคคลเข้ารับการฝึกอบรมและพัฒนาให้มีความรู้ และทัศนคติที่เหมาะสมในเรื่องใดเรื่องหนึ่งให้เป็นผลสำเร็จได้นั้น วิทยากรและผู้รับการพัฒนาจะต้องมีความเข้าใจและมีความร่วมมือระหว่างกัน กล่าวคือ วิทยากรต้องมีความตั้งใจและเลือกใช้วิธีการและเทคนิคในการพัฒนาที่เหมาะสมที่จะถ่ายทอดความรู้ ทักษะที่ตนเองมีไปให้แก่ผู้เข้ารับการพัฒนา ในขณะที่ผู้เข้ารับการพัฒนาเองก็จะต้องมีความพร้อมที่จะรับความรู้ กระจือรื้อวันที่จะฝึกฝนทักษะใหม่ และเปิดใจให้กว้างพร้อมที่จะปรับเปลี่ยนทัศนคติ (เฉลิมพงษ์ มีสมนัย. 2555 : 17) อย่างไรก็ตาม การพัฒนาผู้ต้องขัง โดยการให้ความรู้เกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจะประสบความสำเร็จหรือไม่ ทั้งวิทยากรผู้ให้การพัฒนาความรู้และผู้ต้องขังที่เข้ารับการพัฒนาจะต้องเข้าใจในจิตวิทยาการเรียนรู้ ซึ่งมีสาระสำคัญสรุปได้ ดังนี้

3.1 ความหมายของความรู้ (เฉลิมพงษ์ มีสมนัย. 2555: 17) หมายถึง การมีความเข้าใจ การแจ้ง กระจ่าง หรือมีความชำนาญการในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งอาจเกิดได้จากการที่บุคคล ได้เรียนรู้ด้วยตนเอง หรืออาจให้บุคคลอื่นๆ บอกกล่าว หรือแสดง / สาธิต โดยทำเป็นตัวอย่างก็ได้

3.2 องค์ประกอบของความรู้ (เฉลิมพงษ์ มีสมนัย. 2555: 17) ความรู้จะเกิดขึ้นได้ โดยสมบูรณ์จะต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญอย่างน้อย 3 ส่วน ได้แก่

3.1.1 เนื้อหาความรู้

3.1.2 สิ่งที่ทำให้รู้

3.1.3 ผู้เรียนรู้

โดยทั้ง 3 องค์ประกอบมีความสัมพันธ์กันแสดงได้ดังแผนภูมิที่ .21.....

แผนภาพที่ 21 องค์ประกอบของความรู้(ที่มา : เอกสารการสอนชุดวิชา การพัฒนา
ทรัพยากรมนุษย์, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. 2555.)

จากแผนภูมิดังกล่าว จะพบว่าในการเรียนรู้ของบุคคลจะมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3
องค์ประกอบ ได้แก่ 1) แหล่งความรู้ 2) เนื้อหาความรู้ และ 3) ผู้เรียนรู้ โดยในแต่ละ
องค์ประกอบมีสาระสำคัญ ดังนี้

1) แหล่งความรู้ หมายถึง ต้นกำเนิดของการให้ความรู้หรือทักษะแก่ผู้เข้ารับ
การอบรม แหล่งความรู้มี 3 ประเภท ได้แก่ 1) ผู้ให้ความรู้ 2) สื่อประเภทต่างๆ และ 3)
เหตุการณ์หรือสิ่งที่ปรากฏทำให้ผู้เข้ารับการอบรมได้ประสบพบเห็นและเกิดการเรียนรู้

2) เนื้อหาความรู้ หมายถึง ประเด็นสาระสำคัญที่ผู้เข้ารับการศึกษาอบรม ได้รับจากแหล่งความรู้ เนื้อหาความรู้ อาจเกิดจากการคิดวิเคราะห์และบูรณาการองค์ความรู้ของ ผู้รู้ทั้งหลาย หรือผู้เข้ารับการอบรม ได้สังเกต ฟังสนทนา ปฏิบัติจนเกิดการเรียนรู้ จดจำได้ เข้าใจดี และสามารถนำมาใช้ได้เร็วและไว

3) ผู้เรียนรู้ หมายถึง ผู้เรียน ผู้ศึกษา ผู้ฝึกหัด ผู้ปฏิบัติงาน ฯลฯ เพื่อให้เกิด ความรู้ ความเข้าใจ จำได้ ทำเป็น ปรับใช้ได้จนสามารถปฏิบัติงานได้เป็นผลสำเร็จ

ส่วนวิธีการและเทคนิคการถ่ายทอดความรู้ นั้นเป็นเสมือนเครื่องมือที่ใช้ถ่ายทอด เนื้อหาความรู้จากผู้ให้ความรู้ไปยังผู้เรียนรู้ซึ่งมีวิธีการและเทคนิคที่หลากหลาย เช่น การ บรรยาย การสาธิต การฝึกปฏิบัติ การระดมสมอง การแสดงบทบาทสมมติ ฯลฯ หากวิทยากร เลือกวิธีการและเทคนิคเพื่อถ่ายทอดความรู้ได้อย่างเหมาะสมกับเนื้อหาความรู้และผู้เรียนแล้ว การเรียนรู้จะเกิดขึ้นภายในตัวผู้เรียนได้ง่ายกว่า (เฉลิมพงศ์ มีสมนัย. 2555 : 17)

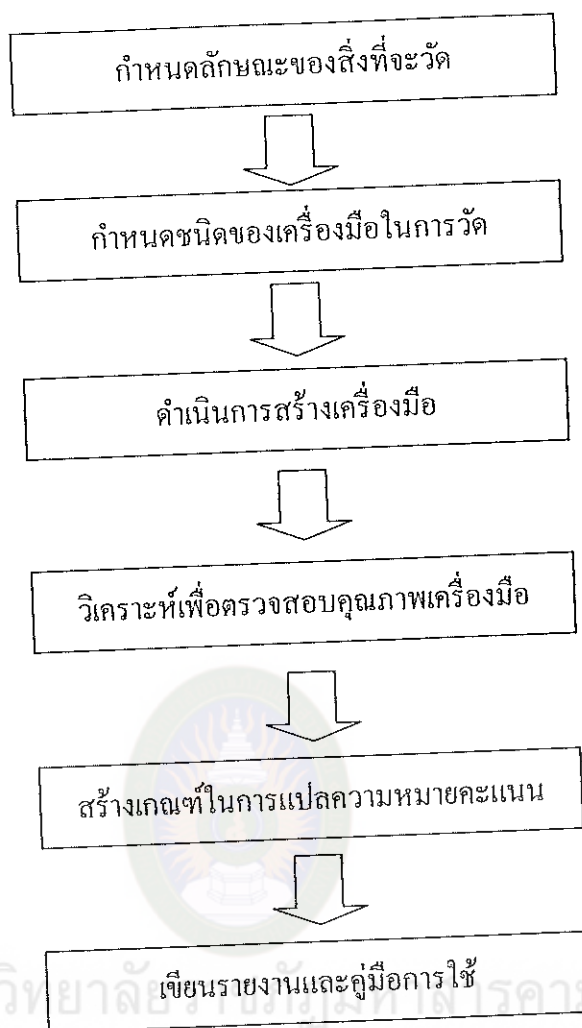
3.3 วิธีการวัดความรู้

การวัดความรู้หรือการวัดค่านพหุทธิพิสัย เป็นการวัดระดับความรู้และเป็นการ วัดสมรรถภาพของสมองด้านสติปัญญาของบุคคล ซึ่งอาจวัดได้โดยใช้เครื่องมือหลายชนิด แต่ เครื่องมือที่ใช้วัดพหุทธิพิสัยได้ดีที่สุด คือ แบบทดสอบ โดยแบบทดสอบหรือแบบสอบ เป็นชุด ของคำถามที่ไปกระตุ้นให้สมองนึกคิดหาคำตอบในสิ่งที่เป็นผลลัพธ์ของคำถามนั้นๆ โดยทั่วไปแล้ว แบบทดสอบจะประกอบไปด้วย 2 ส่วนสำคัญ คือ ส่วนที่เป็นคำถาม และส่วนที่เป็น คำตอบ ซึ่งอาจอยู่ในรูปของการให้เขียนหรือบรรยายตอบ หรืออยู่ในรูปของตัวเลือกที่ให้ ตอบ โดยการเลือกตัวเลือกที่ต้องการจากตัวเลือกที่กำหนดให้ (สมบุญ ชิตพงศ์ และ เตือนใจ เกตุษา. 2555 : 4)

การวัดความสามารถด้านพหุทธิพิสัยหรือความรู้โดยใช้แบบทดสอบ นับว่าเป็น วิธีการที่ดีที่สุด เพราะสมองจะแสดงความสามารถสูงสุด ออกมาให้ปรากฏ โดยพิจารณาได้จาก จำนวนของข้อคำถามที่บุคคลสามารถตอบ ได้ถูก โดยมีทั้งชนิดสอบปากเปล่า และชนิดให้เขียน ตอบ (สมบุญ ชิตพงศ์ และ เตือนใจ เกตุษา. 2555 : 5)

3.4 ขั้นตอนการพัฒนาเครื่องมือวัดด้านพหุทธิพิสัย

โดยทั่วไปแล้วการพัฒนาเครื่องมือวัดใดๆก็ตาม หลังจากมีการกำหนด จุดมุ่งหมายในการวัดด้วยเครื่องมือที่คิดจะพัฒนาแล้ว มีขั้นตอนในการดำเนินการอยู่ 6 ขั้นตอน แสดงได้ดังแผนภาพที่ 22 ดังนี้ (สมบุญ ชิตพงศ์ และ เตือนใจ เกตุษา. 2555 : 7)

แผนภาพที่ 22 ขั้นตอนการพัฒนาเครื่องมือวัดด้านพุทธิพิสัย
(ที่มา : เอกสารชุดวิชา สถิติ วิจัยและการประเมินผลการศึกษา,
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. 2555.)

3.5 ประโยชน์ของการใช้แบบทดสอบในการวัดความรู้

โดยปกติแล้ว ข้อ สอบที่สร้างขึ้นจะถูกนำมาใช้เพื่อประโยชน์ทางการสอน รายงานผลจากการสอบจะช่วยให้ครูสามารถจัดการสอนให้เหมาะสมกับนักเรียนแต่ละคน นอกจากนี้ ผู้เรียนยังสามารถนำผลการสอบที่ได้จากการสอบข้อสอบดีๆ มาใช้ในการวินิจฉัยความสามารถของตนเองได้ด้วยตนเอง โดย สมบูรณ์ จิตพงศ์ และ เตือนใจ เกตุษา (2555 : 11) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการใช้แบบทดสอบในการวัดความรู้ ดังนี้

- 1) ใช้ในการวัดทักษะและความรู้เฉพาะด้านของบุคคล
- 2) ใช้วัดความงอกงามทางสมองของบุคคล
- 3) ใช้จัดลำดับความสามารถของบุคคล
- 4) ใช้วินิจฉัยข้อบกพร่องต่างๆของผู้เรียนในแต่ละรายวิชา
- 5) ใช้ประเมินผู้สอน
- 6) ใช้กำหนดประสิทธิภาพของหลักสูตรที่ใช้ในการศึกษาหรืออบรม
- 7) ให้เป็นเครื่องกระตุ้นให้บุคคลรักการอ่าน
- 8) เป็นเครื่องจูงใจให้บุคคลในการศึกษา

4. ทฤษฎีเกี่ยวกับความคิดเห็น

4.1 ความหมายของความคิดเห็น (Opinion)

ได้มีนักวิชาการได้ให้ความหมายของความคิดเห็นไว้หลายท่าน ดังนี้

สงวน สุทธิเลิศอรุณ (2542 : 2) ให้ความหมายไว้ว่า ความคิดเห็นเป็นการแสดงออกซึ่งวิจารณ์ญาณที่มีต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยเฉพาะ ความคิดเห็นมีความหมายแคบกว่าทัศนคติ (Attitude) เพราะความคิดเห็นของบุคคลเปลี่ยนแปลงไปตามข้อเท็จจริง (Fact) และทัศนคติ ความคิดเห็นเป็นการอธิบายเหตุผลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยเฉพาะ

ทรงกรด ภูทอง (2545 : 6) กล่าวว่า ความคิดเห็น หมายถึง ความรู้สึกของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือการแสดงออกซึ่งวิจารณ์ญาณที่มีต่อเรื่องหนึ่ง เป็นเรื่องของจิตใจและเปลี่ยนแปลงไปตามข้อเท็จจริง ความคิดเห็นคล้ายกับทัศนคติ แต่เป็นความรู้สึกที่ผิวเผินหรือหยาบกว่าทัศนคติ

ทะนงเกียรติ เจริญวงศ์เพชร (2545 : 9) กล่าวว่า ความคิดเห็น หมายถึง ความรู้สึกและความเชื่อที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แสดงออกด้วยวาจาหรือการเขียน ทั้งนี้ขึ้นกับภูมิหลังทางสังคมความรู้ ประสบการณ์ และสิ่งแวดล้อมของบุคคลนั้น ซึ่งบุคคลอื่นอาจไม่เห็นด้วย

ปัทมานุกรมสังคมวิทยา (ราชบัณฑิตยสถาน.2546 : 246) ได้บัญญัติคำว่า ความคิดเห็นซึ่งตรงกับคำว่า Opinion ในภาษาอังกฤษไว้ว่า หมายถึง ข้อพิจารณาเห็นว่าเป็นจริงจากการใช้ปัญญา ความคิดประกอบ ถึงแม้จะไม่ได้อาศัยหลักฐานพิสูจน์ยืนยัน ได้เสมอไปก็ตาม ทัศนคติหรือประมาณการเกี่ยวกับเนื้อหาหรือประเด็นใดประเด็นหนึ่ง คำแถลงที่ยอมรับนับถือกันว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญในหัวข้อปัญหาที่มีผู้นำมาขอปรึกษา คำว่าความคิดเห็นมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า เจตคติ ซึ่งมีคำอธิบายไว้ว่า แนวโน้มที่บุคคลได้รับมาหรือเรียนรู้มา และ

กลายเป็นแบบอย่างในการแสดงปฏิกิริยาสนับสนุน หรือเป็นปฏิบัติต่อบางสิ่งบางอย่างหรือต่อบุคคลบางคน

นันทนัลลี (Nunnally, 1959 : 285) ได้ให้ความเห็นไว้ว่า ทั้งความคิดเห็นและทัศนคตินั้นเป็นเรื่องของการแสดงออกทางความคิดเป็นในรูปเกี่ยวกับตัวเรา และความคิดเห็นนั้นยังจะใช้ในเรื่องเกี่ยวกับการลงความเห็น (Judgment) และความรู้ (Knowledge) ในขณะที่ทัศนคตินั้นใช้กันมากในเรื่องเกี่ยวกับความรู้สึก (Feeling) ความสามารถ (Performance) และได้สรุปว่าเรามักใช้คำว่าความคิดเห็นมากกว่าทัศนคติ

โคลาซา (Kolasa, 1962 : 386) ให้ความหมายว่า ความคิดเห็นเป็นการแสดงออกของบุคคลในการพิจารณาข้อเท็จจริงอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือเป็นการประเมินผล (Evaluation) เกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งจากเหตุการณ์แวดล้อม (Circumstances)

พจนานุกรมเวบสเตอร์ (Webster's New Twentieth Century Dictionary, 1968 : 1254) ได้ให้ความหมายของความคิดเห็นไว้ว่า เป็นการประเมินค่า การแสดงความรู้สึก หรือคาดการณ์ในเรื่องคุณภาพหรือคุณค่าในเรื่องใดเรื่องหนึ่งของบุคคล และการที่จะยอมรับ ความคิดเห็นนั้น ๆ ต้องมีการพิจารณาหรือถกเถียงเพื่อหาข้อสรุปของความแตกต่างในเรื่องของทัศนคติและความเชื่อนั้นเสียก่อน

มิเชลล์ จี โอฟรีย์ ดันแคน (Mitchell Geoffrey Duncan, 1971 : 135) ให้ความหมายไว้ว่า ความคิดเห็นเป็นความเชื่อถือหรือการพิจารณาตัดสิน โดยบุคคลซึ่งอาจไม่เป็นที่ยอมรับในแต่ละช่วงเวลาได้ ความคิดเห็นนี้ไม่สามารถจะทดสอบความรู้ และความจริงของความเชื่อนั้นของบุคคลได้ และต้องยอมรับว่าประชาชนโดยทั่วไปนั้น อาจมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันออกไป

สรุปได้ว่าความคิดเห็นหมายถึงการแสดงความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งในเวลาใดเวลาหนึ่งซึ่งมีพื้นฐานมาจากความรู้ ประสบการณ์และสิ่งแวดล้อม แต่ละคนจะแสดงความเชื่อและความรู้สึกใดๆออกมาโดยการพูด การเขียนลักษณะท่าทางหรือไม่แสดงออกเลยก็ได้ ซึ่งอาจมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันออกไป และไม่อาจจะบอกได้ว่าเป็นความถูกต้องหรือผิด

4.2 องค์ประกอบของความคิดเห็น

ความคิดเห็นมีองค์ประกอบที่สำคัญอยู่ 3 ประการคือ (อ้างใน ไพวรรณ อุบลี, 2552 : 10)

4.2.1 องค์ประกอบด้านความคิด (Cognitive Component) คือ ส่วนที่เป็นความรู้ ความคิด และความเชื่อของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

4.2.2 องค์ประกอบด้านความรู้สึกที่มีต่อกลุ่มคน (Affective Component) บุคคลและเหตุการณ์ คือ สภาพทางอารมณ์ ที่เป็นความรู้สึกชอบ ไม่ชอบ รัก กลัว ไม่พอใจ เป็นต้น

4.2.3 องค์ประกอบด้านพฤติกรรม (Behavioral Component) คือ แนวโน้มของบุคคลที่แสดงถึงพฤติกรรมตอบสนองต่อสิ่งเร้าในวิถีทางเข้าหรือถอยหนีขึ้นอยู่กับว่ามีความรู้สึกนึกคิดต่อสิ่งเร้าในลักษณะใด

สรุปได้ว่าองค์ประกอบของความคิดเห็น ได้แก่ องค์ประกอบด้านความคิดและความเชื่อของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งองค์ประกอบด้านความรู้สึกที่มีต่อกลุ่มคนบุคคลและเหตุการณ์องค์ประกอบด้านพฤติกรรม เป็นต้น

4.3 ประเภทของความคิดเห็น

เร็มเมอร์ (Remmer, 1954 : 6) กล่าวว่า ความคิดเห็นมี 2 ประเภท คือ

4.3.1 ความคิดเห็นเชิงบวก (Extreme opinion) เป็นความคิดเห็นที่เกิดจากการเรียนรู้และประสบการณ์ ซึ่งสามารถทราบทิศทางได้ ทิศทางบวก ได้แก่ ความรัก ความชอบ ทิศทางลบ ได้แก่ ความรังเกียจ ความคิดเห็นนี้รุนแรงเปลี่ยนแปลงยาก

4.3.2 ความคิดเห็นจากความรู้ความเข้าใจ (Cognitive Contents) การมีความเห็นต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ขึ้นอยู่กับความรู้ความเข้าใจต่อสิ่งนั้น เช่น ความรู้ ความเข้าใจในทางที่ดี ชอบยอมรับ ความรู้ความเข้าใจในทางที่ไม่ดี ได้แก่ ไม่ชอบ ไม่เห็นด้วย ไม่ยอมรับ

สรุปได้ว่าประเภทของความคิดเห็น ได้แก่ ความคิดเห็นเชิงบวก คือเป็นความคิดเห็นที่เกิดจากการเรียนรู้และประสบการณ์ซึ่งสามารถทราบทิศทางได้ ความคิดเห็นจากความรู้ความเข้าใจ การมีความเห็นต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งขึ้นอยู่กับความรู้ความเข้าใจต่อสิ่งนั้น

4.4 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความคิดเห็น

ได้มีนักวิชาการได้ให้สรุปปัจจัยที่ส่งผลทางความคิด ไว้หลายท่าน ดังนี้

กิตติ สุทธิสัมพันธ์ (2542 : 12) ได้สรุปปัจจัยพื้นฐานที่มีอิทธิพลต่อความคิดเห็นของบุคคล ซึ่งทำให้บุคคลแต่ละบุคคลแสดงความคิดเห็นที่เหมือนหรือแตกต่างกันไว้ ดังนี้

1. ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่

1.1 ปัจจัยทางพันธุกรรมและร่างกาย คือ เพศ อวัยวะ ความครบถ้วนสมบูรณ์ของอวัยวะต่าง ๆ คุณภาพของสมอง

1.2 ระดับการศึกษา การศึกษามีอิทธิพลต่อการแสดงออกซึ่งความคิดเห็นและการศึกษาทำให้บุคคลมีความรู้ในเรื่องต่าง ๆ มากขึ้นและคนที่มีความรู้มากมักจะมีความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ อย่างมีเหตุผล

1.3 ความเชื่อ ค่านิยมและเจตคติของบุคคลต่อเรื่องต่าง ๆ ซึ่งอาจจะได้จากการเรียนรู้จากกลุ่มบุคคลในสังคมหรือจากการอบรมสั่งสอนของครอบครัว

1.4 ประสบการณ์ เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ทำให้มีความรู้ ความเข้าใจ ในหน้าที่และความรับผิดชอบต่องาน ซึ่งจะส่งผลต่อความคิดเห็น

2. ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม

2.1 สื่อมวลชน ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ฯลฯ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้มีอิทธิพลอย่างมากต่อความคิดเห็นของบุคคล เป็นการได้รับข่าวสาร ข้อมูลต่าง ๆ ของแต่ละบุคคล

2.2 กลุ่มและสังคมที่เกี่ยวข้อง มีอิทธิพลต่อความคิดเห็นของบุคคล เพราะเมื่อบุคคลอยู่ในกลุ่มใดหรือสังคมใดจะต้องยอมรับและปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของกลุ่มหรือสังคมนั้น ซึ่งทำให้บุคคลนั้นมีความคิดเห็นไปตามกลุ่มหรือสังคมที่อยู่

2.3 ข้อเท็จจริงในเรื่องต่าง ๆ หรือสิ่งต่าง ๆ ที่บุคคลแต่ละคนจะได้รับ ทั้งนี้เพราะข้อเท็จจริงที่แต่ละบุคคลได้รับแตกต่างกันก็จะมีผลต่อการแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างกัน

มอร์แกน (Morgan. 1967 : 159) ได้กล่าวถึงปัจจัยเกี่ยวกับความคิดเห็น ดังนี้

1. ประสบการณ์ที่บุคคลมีต่อสิ่งของ บุคคล หมู่คณะ เรื่องราวต่างๆ หรือสถานการณ์ ความคิดเห็นเกิดขึ้นในตัวบุคคลจากการ ได้พบเห็น ความคุ้นเคย อาจถือได้ว่าเป็นประสบการณ์ตรง และจากการได้ยิน ได้ฟัง ได้เห็นรูปถ่าย หรือได้อ่านจากหนังสือ หรือไม่พบเห็นของจริง ถือว่าเป็นประสบการณ์ทางอ้อม

2. ระบบค่านิยม เนื่องมาจากกลุ่มชนแต่ละกลุ่มมีค่านิยมและการตัดสินใจค่านิยมไม่เหมือนกัน คนแต่ละกลุ่มจึงมีความคิดเห็นในสิ่งต่างๆแตกต่างกัน

สรุปได้ว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความคิดเห็น ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคล คือ เพศ อายุ และระดับการศึกษา ส่วนปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม คือ หมู่บ้านที่อาศัย เป็นต้น

4.5 การวัดความคิดเห็น

นักวิชาการได้เสนอ การวัดความคิดเห็นไว้ ดังนี้

วิเชียร เกตุสิงห์ (2545 : 94) แบ่งการวัดความคิดเห็นออกเป็น 5 ระดับ ได้แก่ เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วยเฉยๆ หรือไม่แน่ใจ ไม่เห็นด้วย ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง ส่วนการให้คะแนนขึ้นอยู่กับข้อความว่าจะเป็นทางบวกหรือจะเป็นทางลบ เช่น +1 +2 +3 +4 +5 หรือ -1 -2 -3 -4 -5 เป็นต้น

จอห์น โทมัส (John Zadrozny Thomas. 1959 : 234 อ้างถึงในอารีย์ วงศ์เกษม) ได้กล่าวไว้ว่า การวัดความคิดเห็นโดยทั่วไปต้องมีส่วนประกอบ 3 อย่าง คือ ตัวบุคคลที่จะถูกวัด สิ่งเร้า และการตอบสนอง ซึ่งจะออกมาเป็น สูง -ต่ำ , มาก - น้อย วิธีการวัดความคิดเห็นโดยมากจะใช้การตอบแบบสอบถาม และการสัมภาษณ์ โดยให้ผู้ที่ตอบคำถามเลือกตอบ

จอห์น เบสท์ (John Best. 1977 : 77) ได้เสนอแนะว่า วิธีที่ง่ายที่สุดที่จะวัดความคิดเห็นก็คือ การแสดงให้เห็นถึงร้อยละของคำตอบในแต่ละข้อความ เพราะจะทำให้เห็นว่า

ความคิดเห็นจะออกมาในลักษณะใด และจะได้ทำตามข้อคิดเห็นเหล่านั้นโดยสรุปการวัดความคิดเห็นอาจอยู่ในรูปของการกำหนดค่าน้ำหนัก ซึ่งอาจเป็นบวก หรือ ลบ หรืออาจวัดที่ตัวบุคคล สิ่งเร้า และการตอบสนอง หรือ เป็นลักษณะการตอบคำถาม หรือ คัดออกมาในรูปของตัวเลขที่เป็นร้อยละ เป็นต้น

สรุปได้ว่าการแบ่งการวัดความคิดเห็นออกเป็น 5 ระดับ ได้แก่ ดีเยี่ยม ดีพอใช้ ควรปรับปรุง และควรปรับปรุงอย่างยิ่ง ส่วนการให้คะแนนจะเป็นทางบวก เช่น +1 +2 +3 +4 +5 เป็นต้น

5. แนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรม

5.1 ความหมายของพฤติกรรม (Behavior)

ประภาเพ็ญ สุวรรณ (2526 : 155) ให้นิยามว่า พฤติกรรม หมายถึงกิจกรรมทุกประเภทที่มนุษย์กระทำไม่ว่าสิ่งนั้นจะสังเกตได้หรือไม่ แต่สามารถวัดได้โดยใช้เครื่องมือพิเศษ และสามารถบอกได้ว่า มี หรือ ไม่มี เช่น ความคิด ความเชื่อ ความรู้สึก ความสนใจ

ลักษณะ สิริวัฒน์ (2544 : ไม่มีเลขหน้า) ให้นิยามว่า พฤติกรรมมนุษย์เป็นการกระทำหรือกิริยาที่แสดงออกมาทางร่างกาย กล้ามเนื้อ สมอง ในทางอารมณ์ ความคิดและความรู้สึก พฤติกรรมเป็นการกระทำจากการตอบสนองจากสิ่งเร้า เมื่อมีสิ่งเร้าหรือสิ่งกระตุ้นมาเร้าในเวลาใดจะมีการตอบสนองเมื่อนั้น

สุรพล พยอมแย้ม (2545 : 18-20) ให้นิยามว่า พฤติกรรม ในทางจิตวิทยานั้น หมายถึง การกระทำอันเนื่องมาจากการกระตุ้นหรือการจูงใจจากสิ่งเร้าต่างๆ การกระทำหรือพฤติกรรมเหล่านั้นเกิดขึ้นหลังจากที่บุคคลได้ผ่านกระบวนการกลั่นกรอง ตกแต่งและตั้งในที่จะทำให้เกิดขึ้น เพื่อให้บุคคลอื่นได้สัมผัสรับรู้ พฤติกรรมของบุคคลแม้จะกระทำด้วยสาเหตุจุดมุ่งหมายเดียวกันแต่จะมีลักษณะอาการแตกต่างกัน เมื่อบุคคล เวลา สถานที่หรือสถานการณ์เปลี่ยนไปเนื่องจากการกระทำของบุคคลส่วนจะต้องผ่านกระบวนการคิด การตัดสินใจ อันประกอบด้วยอารมณ์และความรู้สึกของผู้กระทำพฤติกรรมนั้นๆ จึงทำให้พฤติกรรมของแต่ละคนมีความแตกต่างกัน หรือปรับเปลี่ยนไปตามเรื่องราวที่เกี่ยวข้องเสมอ ด้วยเหตุผลที่ว่า พฤติกรรมแต่ละครั้งจะเกิดจากกระบวนการ ซึ่งหากพิจารณาแยกกระบวนการออกเป็นส่วนๆ จะพบว่า ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ

1. ส่วนการแสดงออกหรือกิริยาท่าทาง (Acting)
2. ส่วนการคิดที่เกี่ยวกับกิริยานั้น (Thinking)
3. ส่วนความรู้สึกที่มาอยู่ในขณะนั้น (Feeling)

5.2 ประเภทของพฤติกรรมมนุษย์

ชัยพร วิชชาวุธ (2530 : ไม่มีเลขหน้า) ได้แบ่งประเภทของพฤติกรรมมนุษย์ได้เป็น 2 ประเภทคือ

1. พฤติกรรมภายนอก (Overt Behavior) เป็นพฤติกรรมที่ผู้อื่นสังเกตได้โดยใช้ประสาทสัมผัสหรือใช้เครื่องมือ พฤติกรรมภายนอกยังแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1.1 พฤติกรรมภายนอกที่ไม่ต้องอาศัยเครื่องมือในการสังเกต คือพฤติกรรมที่สามารถสังเกตได้ง่าย เช่น การเคลื่อนไหวของแขนขา การเต้นของหัวใจ เป็นต้น เรียกว่า พฤติกรรมโมลาร์ (Molar Behavior)

1.2 พฤติกรรมภายนอกที่ต้องอาศัยเครื่องมือในการสังเกตคือพฤติกรรมที่เราไม่สามารถเห็นด้วยตาเปล่า เช่น การทำงานของกล้ามเนื้อสมองจะต้องใช้เครื่องมือวัด พฤติกรรมประเภทนี้ เรียกว่า พฤติกรรมโมเลกุล (Molecular Behavior)

2. พฤติกรรมภายใน (Covert Behavior) ได้แก่ พฤติกรรมที่เจ้าตัวเท่านั้นรับรู้ เช่น การได้ยิน การเข้าใจ การรู้สึกหิว ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่ถือได้ว่าเป็นพฤติกรรมภายใน มี 4 ลักษณะคือ

2.1 พฤติกรรมที่เป็นความรู้สึกจากการสัมผัส (Sensitive) เช่น การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การรู้รส การสัมผัส และการมีความสุขใจ เป็นต้น

2.2 พฤติกรรมที่เป็นการเข้าใจหรือตีความ (Interpreting) เช่น เมื่อเรามองตาเพื่อนก็เข้าใจเพื่อนได้

2.3 พฤติกรรมที่เป็นการจำ (Remembering) เช่น เมื่อมีโทรศัพท์ที่เรียกเข้ามาเราอาจจำเสียงของเพื่อนได้

2.4 พฤติกรรมที่เป็นความคิด (Thinking) การคิดมีหลายชนิดอาจเป็นการคิดสร้างสรรค์หรือการคิดหาเหตุผลก็เป็นได้

5.3 กระบวนการเกิดพฤติกรรม

สุรพล พยอมแย้ม (2545 : 25-26) ได้แบ่งกระบวนการเกิดพฤติกรรมแต่ละครั้งออกเป็นกระบวนการย่อยได้อีก 3 กระบวนการ คือ

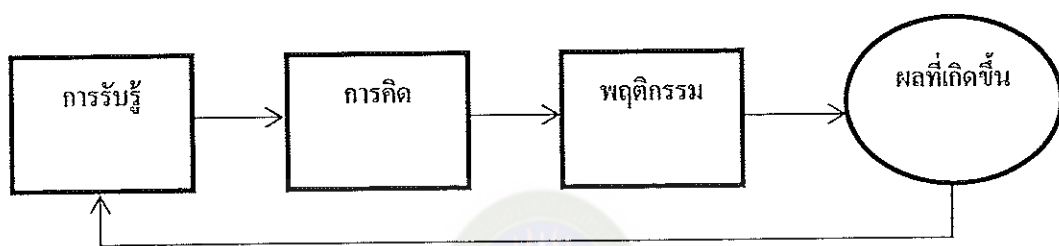
1. กระบวนการรับรู้ (Perception Process) กระบวนการรับรู้เป็นกระบวนการเบื้องต้นที่เริ่มจากการที่บุคคลได้รับสัมผัสหรือรับรู้ข่าวสารจากสิ่งเร้าต่างๆ โดยผ่านระบบประสาทสัมผัส

2. กระบวนการคิดและเข้าใจ (Cognition Process) กระบวนการนี้อาจเรียกได้ว่าเป็นกระบวนการทางปัญญา ซึ่งประกอบไปด้วยการเรียนรู้ การคิดและการจำ ตลอดจนการนำไปใช้หรือเกิดการพัฒนาจากการเรียนรู้ต่างๆ ด้วยการรับการสัมผัสและรับรู้ที่นำไปสู่การคิด

และการเข้าใจ เป็นระบบการทำงานที่มีความซับซ้อนและเป็นกระบวนการภายในทางจิตที่ศึกษาและสรุปเป็นคำอธิบายที่ชัดเจนได้

3. กระบวนการแสดงออก (Spatial Behavior Process) หลังจากที่ผ่านมาขั้นตอนของการรับรู้การคิดและเข้าใจ บุคคลจะมีอารมณ์ตอบสนองต่อสิ่งที่ได้รับรู้นั้น แต่ยังมีได้แสดงออกให้ผู้อื่นได้รับรู้ ยังคงเป็นพฤติกรรมที่อยู่ภายใน แต่เมื่อได้คิดและเลือกที่จะแสดงการตอบสนองให้บุคคลอื่นได้สังเกตเห็นเราเรียกว่า พฤติกรรมภายนอก ซึ่งพฤติกรรมภายนอกนี้อาจเป็นเพียงส่วนหนึ่งของพฤติกรรมทั้งหมดที่อยู่ภายในตัวบุคคลนั้น

โดยผู้วิจัยได้สรุปสามารถสรุปกระบวนการเกิดพฤติกรรม ดังแผนภาพที่ 23

แผนภาพที่ 23 กระบวนการเกิดพฤติกรรม

5.4 องค์ประกอบของพฤติกรรม

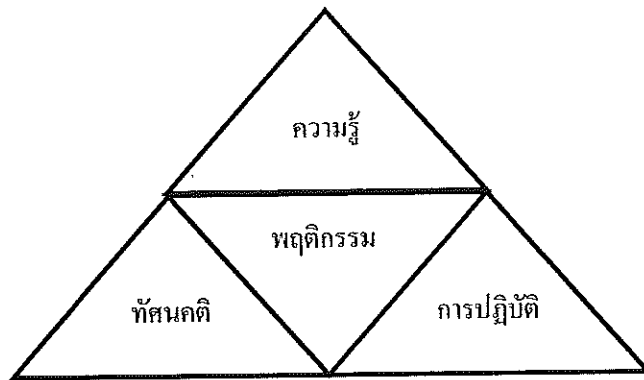
บลูม (Bloom, อ้างใน นกมล บำรุงกิจ, 2544 : 14-15) ได้กล่าวถึงพฤติกรรมว่าเป็นกิจกรรมทุกประเภทที่มนุษย์กระทำขึ้นซึ่งอาจเป็นกิจกรรมที่สังเกตเห็นได้หรือไม่ก็ได้ก็ตาม พฤติกรรมดังกล่าวสามารถแบ่งได้เป็น 3 ส่วน คือ

1. พฤติกรรมด้านความรู้ (Cognitive Domain) พฤติกรรมด้านนี้มีขั้นของความสามารถทางด้านความรู้ การให้ความคิดและพัฒนาการทางด้านสติปัญญา

2. พฤติกรรมด้านทัศนคติ (Attitude Domain) เป็นพฤติกรรมที่เกี่ยวกับความสนใจ ความรู้สึก ท่าที ความชอบในการให้คุณค่าหรือปรับปรุงค่านิยมที่ยึดถือ เป็นพฤติกรรมที่ยากต่อการอธิบายเพราะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในจิตใจของบุคคล

3. พฤติกรรมด้านการปฏิบัติ (Psychomotor Domain) เป็นพฤติกรรมที่ใช้ความสามารถในการแสดงออกของร่างกาย ซึ่งรวมถึงการแสดงออกในสถานการณ์หนึ่งๆ หรืออาจเป็นสถานการณ์ที่คาดคะเนว่าจะปฏิบัติในโอกาสต่อไป พฤติกรรมด้านนี้เป็นพฤติกรรมขั้นสุดท้ายซึ่งต้องอาศัยการตัดสินใจหลายขั้นตอน

โดยผู้วิจัยได้สรุปสามารถสรุปองค์ประกอบของพฤติกรรม ดังแผนภาพที่ 24

แผนภาพที่ 24 องค์ประกอบพฤติกรรม

5.5 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมมนุษย์

การศึกษาวิเคราะห์ลักษณะทางจิตของมนุษย์จะช่วยให้เราทราบถึงธรรมชาติของจิตใจและความต้องการของมนุษย์ อันจะนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการศึกษาพฤติกรรมมนุษย์ นักพฤติกรรมศาสตร์ในปัจจุบันยอมรับกันว่า การศึกษาพฤติกรรมมนุษย์จะต้องศึกษาลักษณะแห่งจิตซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้องกับมูลเหตุแห่งพฤติกรรมของคนให้ทราบโดยต้องแก้ไขเสียก่อน ทั้งนี้ เพื่อจะหยั่งรู้ถึงพื้นฐานมูลเหตุแห่งการกระทำของมนุษย์ โดยการศึกษาวิเคราะห์พฤติกรรมในระดับปัจเจกบุคคล (Individual Behavior) นั้น โดยทั่วไปย่อมจะมีตัวแปรหรือปัจจัยที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมของมนุษย์อยู่เป็นจำนวนมาก การที่ทราบถึงตัวกำหนดที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมมนุษย์ให้ได้ทั้งหมดนั้น ย่อมเป็นการพันวิสัย อย่างไรก็ตาม นักพฤติกรรมศาสตร์ที่ศึกษาเรื่องมนุษย์โดยทั่วไปแล้ว ยอมรับกันว่า เมื่อกล่าวถึงการศึกษวิเคราะห์พฤติกรรมในระดับปัจเจกบุคคลแล้วย่อมจะประกอบด้วย กระบวนการเรียนรู้ นुकติภาพ แรงจูงใจ ความคาดหวัง และทัศนคติ โดยการศึกษาปัจจัยเหล่านี้ให้ละเอียดลึกซึ้ง เพื่อให้รู้จักธรรมชาติและมูลเหตุแห่งพฤติกรรมของคน (อรุณ รักรธรรม. 2554 : 27)

5.5.1 ทฤษฎีเกี่ยวกับความต้องการพื้นฐานของมนุษย์

1) ทฤษฎีของมาสโลว์ (Maslow's Hierarchy of Needs Theory)

การจะเข้าใจถึงพฤติกรรมการจำเป็นจะต้องเข้าใจในเรื่องของสิ่งจูงใจหรือแรงขับที่มีอิทธิพลให้มนุษย์เกิดพฤติกรรม เพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง โดยที่ มาสโลว์ นักจิตวิทยาชาวอเมริกัน ได้กล่าวไว้ใน ทฤษฎีความต้องการหรือทฤษฎีแรงจูงใจ (Maslow's Theory of Motivation) ว่าความต้องการของมนุษย์จะถูกเรียงตามลำดับจากสิ่งที่กดดันมากที่สุด ไปจนถึงน้อยที่สุด กรอบแนวคิดที่สำคัญของทฤษฎีนี้มี 3 ประการ คือ

1. บุคคลเป็นสิ่งที่ชีวิตที่มีความต้องการ ความต้องการมีอิทธิพลหรือเป็นเหตุจูงใจต่อพฤติกรรม ความต้องการที่ยังไม่ได้รับการตอบสนองเท่านั้นที่เป็นเหตุจูงใจ ส่วนความต้องการที่ได้รับการตอบสนองแล้วจะไม่ใช่เป็นเหตุจูงใจอีกต่อไป

2. ความต้องการของบุคคลเป็นลำดับชั้นเรียงตามความสำคัญจากความต้องการพื้นฐาน ไปจนถึงความต้องการที่ซับซ้อน

3. เมื่อความต้องการลำดับต่ำได้รับการตอบสนองอย่างดีแล้ว บุคคลจะก้าวไปสู่ความต้องการลำดับที่สูงขึ้นต่อไป

โดย มาสโลว์ เชื่อว่า ความต้องการของบุคคล จัดแบ่งได้เป็น 5 ระดับ จากระดับต่ำไปยังระดับสูง ดังนี้

1. ความต้องการทางร่างกาย (Physiological Needs) เป็นความต้องการลำดับต่ำสุดและเป็นพื้นฐานของชีวิต เป็นแรงผลักดันทางชีวภาพ เช่น ความต้องการอาหาร น้ำ อากาศ ที่อยู่อาศัย เป็นต้น

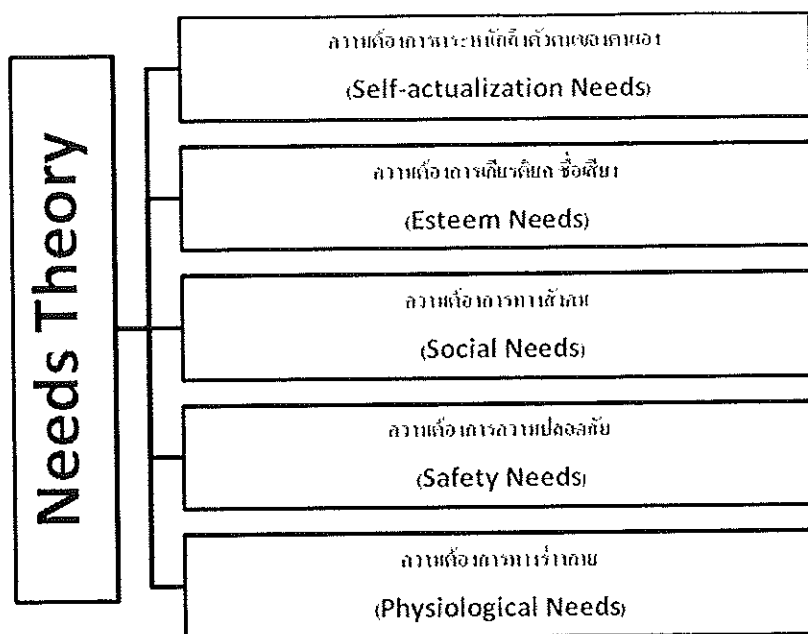
2. ความต้องการความปลอดภัย (Safety Needs) เป็นความต้องการที่จะเกิดขึ้นหลังจากที่ความต้องการทางร่างกายได้รับการตอบสนองอย่าง ไม่ขาดแคลนแล้ว หมายถึง ความต้องการสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยจากอันตรายทั้งทางกายและจิตใจ ความมั่นคงในงาน ในชีวิตและสุขภาพ

3. ความต้องการทางสังคม (Social Needs) เมื่อมีความปลอดภัยในชีวิต และมีความมั่นคงในการทำงานแล้ว คนเราจะต้องการความรัก มิตรภาพ ความใกล้ชิดผูกพัน ต้องการเพื่อน การมีโอกาสนำเข้าสมาคมสังสรรค์กับผู้อื่น ได้รับการยอมรับเป็นสมาชิกในกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือหลายกลุ่ม

4. ความต้องการเกียรติยศ ชื่อเสียง (Esteem Needs) เมื่อความต้องการทางสังคมได้รับการตอบสนองแล้ว มนุษย์จะต้องการสร้างสถานภาพของตนเองให้มีความสูงเด่น มีความภูมิใจและมีความต้องการนับถือตนเอง ความต้องการเหล่านี้ได้แก่ ยศ ตำแหน่ง ได้รับการยกย่องจากผู้อื่น งานที่ทำขาย โอกาสแห่งความก้าวหน้าในอาชีพ เป็นต้น

5. ความต้องการตระหนักถึงตัวตนของตนเองหรือความต้องการเติมความสมบูรณ์ให้ชีวิต (Self-actualization Needs) เป็นความต้องการในระดับสูงสุด คือ ต้องการจะเติมเต็มศักยภาพของตนเอง ต้องการความสำเร็จในสิ่งที่ปรารถนาสูงสุดของตนเอง ความเจริญก้าวหน้า การพัฒนาทักษะความสามารถให้ถึงขีดสุดยอด

โดยผู้วิจัยได้สรุปลักษณะของทฤษฎีความต้องการตามแนวคิดของมาสโลว์ ดังแผนภาพที่ 25

แผนภาพที่ 25 ความต้องการตามแนวคิดของมาสโลว์

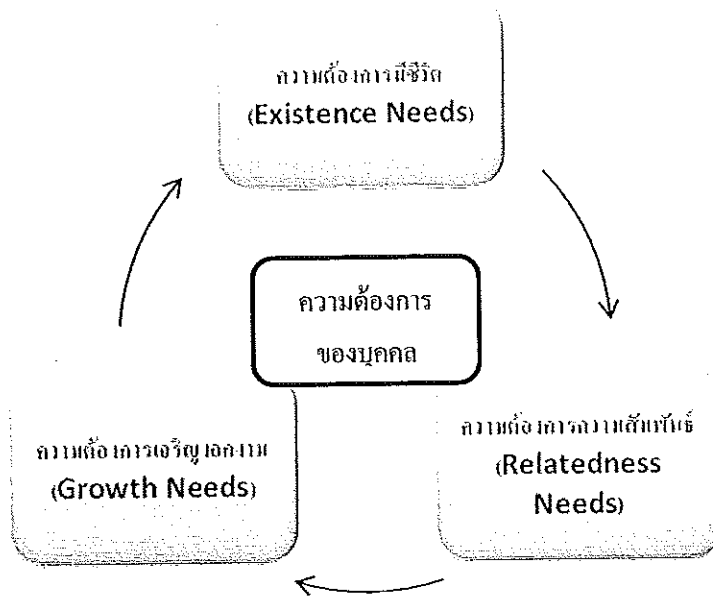
2) ผลงานของแอลเดอร์เฟอร์ (Alderfer, C.P. 1972)

ผลงานของแอลเดอร์เฟอร์ เป็นที่รู้จักกันในชื่อของ “ERG Theory” โดยแอลเดอร์เฟอร์ได้แบ่งกลุ่มความต้องการของคนทำงานตามแบบมาสโลว์ออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ ได้แก่

1. ความต้องการมีชีวิต (Existence Needs) ซึ่งเป็นความต้องการด้านกายภาพและความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สิน
2. ความต้องการความสัมพันธ์ (Relatedness Needs) หมายถึงความต้องการทางสังคมและความต้องการที่จะได้รับการยอมรับและการยกย่อง
3. ความต้องการเจริญงอกงาม (Growth Needs) หมายถึง ความต้องการที่จะทำอะไรให้สำเร็จด้วยตนเอง

หลักแนวคิดสำคัญของแอลเดอร์เฟอร์ คือ

1. ความต้องการทั้ง 3 กลุ่มนี้ไม่ได้แยกออกจากกันอย่างเด็ดขาด แต่มีความสัมพันธ์กันแบบต่อเนื่องและคาบเกี่ยวกัน
 2. ความต้องการของคนไม่จำเป็นจะต้องเกิดขึ้นจากต่ำไปหาสูงตามลำดับเหมือนที่มาสโลว์ กล่าวไว้ แต่อาจจะเกิดขึ้นหลายอย่างพร้อมๆกันได้
- โดยผู้วิจัยได้สรุปลักษณะของทฤษฎีความต้องการตามแนวคิดของแอลเดอร์เฟอร์ดังแผนภาพที่

แผนภาพที่ 26 ความต้องการตามแนวคิดของแอลเดอร์เฟอร์

5.5.2 แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของบุคคล

1) ความหมายของการเรียนรู้

โรบินส์ (Robbins. 2005. อ้างถึงในลักษณะ ศิริวรรณ. 2554 : 28) ได้ให้ความหมายว่า การเรียนรู้หมายถึงการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมอย่างแน่นอน ซึ่งเกิดขึ้นจากประสบการณ์ โดยเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม และสร้างกฎของผลกระทบ โดยพฤติกรรมเป็นผลกระทบจากการเรียนรู้

แม็คเชน และ วอน กรินาว (Mcshane and Von Glinow. 2008 : 85)

กล่าวถึงการเรียนรู้ว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างแน่นอนในพฤติกรรมหรือแนวโน้มพฤติกรรม ซึ่งเป็นผลมาจากการปฏิสัมพันธ์ของบุคคลกับสิ่งแวดล้อม การเรียนรู้เกิดขึ้นเมื่อผู้เรียนรู้แสดงพฤติกรรมออกมาแตกต่าง

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ (2550 : 324) กล่าวว่า การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเดิมไปสู่พฤติกรรมใหม่ที่ค่อนข้างถาวร อันเป็นผลมาจากการฝึกฝนหรือประสบการณ์ ไม่ใช่ผลจากการตอบสนองตามธรรมชาติ

ภาวณี เพชรสว่าง (2552 : 36) กล่าวว่า การเรียนรู้ หมายถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เป็นผลมาจากประสบการณ์ ซึ่งสามารถสังเกตได้จากการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

2) รูปแบบการเรียนรู้ของบุคคล

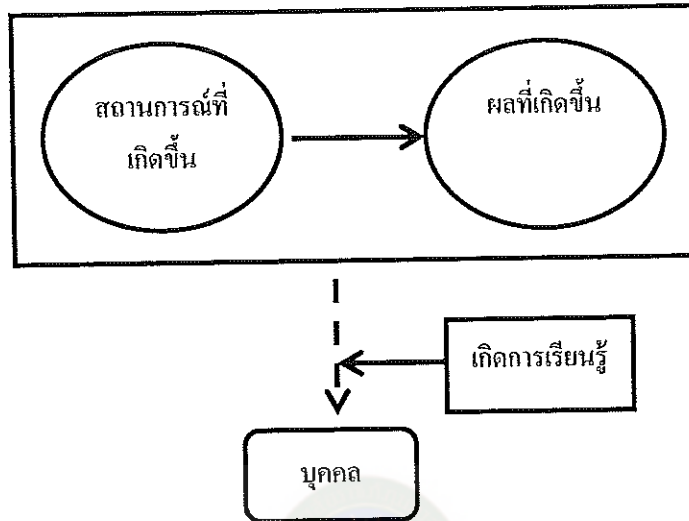
2.1 การเรียนรู้โดยการกำหนดเงื่อนไขแบบดั้งเดิม (Classical condition) (ลักษณะ ศิริวรรณ. 2554 : 15-16) เป็นการเรียนรู้ตามความเคยชิน หรือตามสามัญสำนึก โดยมีสิ่งกระตุ้นให้เกิดการแสดงพฤติกรรมออกมา ไม่ใช่เป็นพฤติกรรมที่มาจากภายในตัวบุคคลหรือจงใจกระทำ โดย อีวาน พาฟลอฟ (Ivan Pavlov) เจ้าของรางวัลโนเบล โพรส ได้เสนอแนวความคิดการเทียบเคียงระหว่างสิ่งกระตุ้นที่ไม่ได้กำหนดเงื่อนไข และสิ่งกระตุ้นที่กำหนดให้เป็นเงื่อนไขให้เกิดพฤติกรรม ซึ่งก่อให้เกิดปฏิกิริยาตอบสนองแบบเดียวกัน โดยมีหลักสำคัญคือการเรียนรู้โดยการกำหนดเงื่อนไขแบบดั้งเดิม บุคคลจะเรียนรู้โดยการเชื่อมโยงสิ่งกระตุ้นที่กำหนดเงื่อนไขกับสิ่งกระตุ้นที่ไม่ได้กำหนดทำให้เกิดพฤติกรรมออกมา

ตัวอย่างการเรียนรู้แบบดั้งเดิม เช่น บุคคลพบว่า เมื่อฟ้าแลบ สิ่งที่จะตามมาคือ ฟ้าผ่า ดังนั้น บุคคลจึงเรียนรู้ว่า เมื่อฟ้าแลบจะต้องเกิดฟ้าผ่า จึงมีพฤติกรรมต่อสิ่งนั้น เช่น เขามือปิดหู

นอกจากนี้ อีวาน พาฟลอฟ ยังได้ทำการทดสอบแนวคิดดังกล่าวโดยทดลองให้อาหารสุนัข โดยก่อนจะให้อาหารจะทำการสั่นกระดิ่ง ผลปรากฏว่า หลังจากให้อาหารสุนัขโดยการสั่นกระดิ่งก่อนให้อาหาร สุนัขเกิดการเรียนรู้ว่า หากมีการสั่นกระดิ่ง ตนจะได้รับอาหาร โดยมีพฤติกรรมที่แสดงออกมาก็อ มีน้ำลายไหลออกมาก่อนจะได้รับอาหาร ซึ่งในภายหลังได้ปรากฏว่า หากมีการสั่นกระดิ่ง ถึงแม้ว่าจะพบว่าไม่มีอาหาร สุนัขก็จะยังคงมีพฤติกรรมเดิมคือ มีน้ำลายไหลออกมา โดยพฤติกรรมนี้จะคงอยู่ต่อไป จนกว่ารูปแบบการเรียนรู้ของสุนัขจะเปลี่ยนแปลง (ลักษณะ ศิริวรรณ. 2554 : 16)

ตัวอย่างเช่น หากบุคคลพบเห็นว่าบุคคลอื่นในสังคมกระทำผิดกฎหมาย และประสบความสำเร็จในชีวิต มีชื่อเสียง เกียรติยศ มีความร่ำรวย บุคคลย่อมจะเกิดการเรียนรู้และอาจนำไปสู่การเลียนแบบหากผลที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งที่ตนเองต้องการ ขณะเดียวกันหากไม่ใช่สิ่งที่ตนเองต้องการ บุคคลก็จะหลีกเลี่ยงการมีพฤติกรรมดังกล่าว เพื่อหลีกเลี่ยงผลที่จะเกิดขึ้น

โดยผู้วิจัยสามารถสรุปรูปแบบการเรียนรู้ดังกล่าวเป็นแผนภาพที่ 27 ได้ดังนี้

แผนภาพที่ 27 แสดงกระบวนการเรียนรู้ โดยการกำหนดเงื่อนไขแบบดั้งเดิม

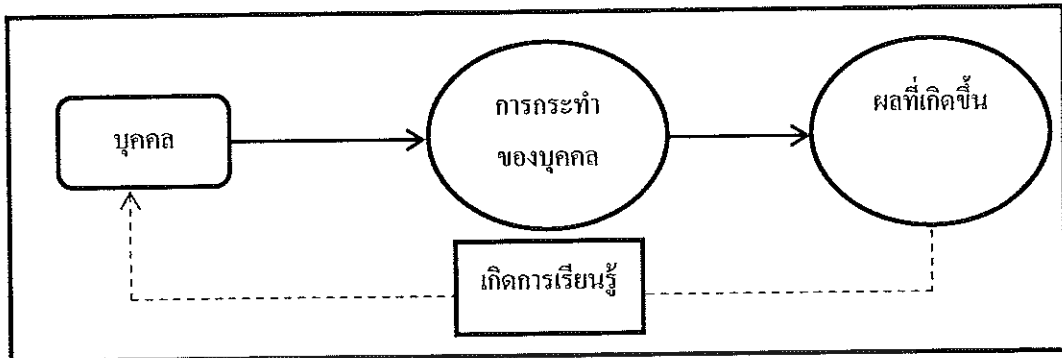
2.2 การเรียนรู้โดยการกำหนดเงื่อนไขการกระทำ (Operant condition)

(ลักษณะ ศิริวรรณ. 2554 : 16-17)เป็นการเรียนรู้ตามผลที่เกิดขึ้น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากกระทำของตนเอง โดยบุคคลจะเรียนรู้ว่า หากกระทำเช่นนี้จะเกิดผลอย่างไร ตามมาและจะเรียนรู้จากผลของการกระทำของตนเอง ซึ่ง วัตสัน (Watson, John W.) ได้เสนอว่า บุคคลส่วนใหญ่จะแสดงพฤติกรรมตามสิ่งที่คุณได้รับจากการแสดงพฤติกรรมนั้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ธรอนโดค (Thondike) และ บี เอฟสกินเนอร์ (B.F.Skinner) โดย ธรอนโดค เสนอว่า พฤติกรรมใดที่นำไปสู่ผลเชิงบวกหรือผลที่บุคคลนั้นต้องการ จะทำให้บุคคลนั้นมีแนวโน้มที่จะแสดงพฤติกรรมเช่นนั้นอีก ในทางตรงกันข้าม พฤติกรรมใดที่นำไปสู่ผลเชิงลบหรือเกิดผลที่บุคคลนั้นไม่ต้องการ จะทำให้บุคคลนั้นไม่แสดงพฤติกรรมเช่นนั้นอีก ในขณะที่ บี เอฟสกินเนอร์ ได้เสนอแนวคิดการเรียนรู้ที่เกิดจากการสร้างเงื่อนไขโดยใช้สิ่งเสริมแรง เพื่อให้พฤติกรรมคงอยู่หรือหายไป ดังนั้น การเรียนรู้โดยการกำหนดเงื่อนไขการกระทำจึงเป็นพื้นฐานของทฤษฎีความคาดหวัง (ลักษณะ ศิริวรรณ. 2554 : 17) กล่าวคือ หากบุคคลมีแรงจูงใจที่เกิดจากความคาดหวังจะแสดงพฤติกรรมมากยิ่งขึ้นตามความคาดหวังของตน

ตัวอย่างเช่น หากบุคคลใช้การกระทำผิดกฎหมายเพื่อตอบสนองในสิ่งที่ตนต้องการ และพบว่าผลที่เกิดขึ้นคือ ไม่ประสบความสำเร็จ บุคคลจะเกิดการเรียนรู้ และ

ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเองต่อไป ในทางตรงกันข้าม หากบุคคลใช้ความสุจริตเพื่อตอบสนองในสิ่งที่ตนต้องการ และพบว่าผลที่เกิดขึ้นคือ ประสบความสำเร็จ บุคคลจะเกิดการเรียนรู้และคงไว้ซึ่งพฤติกรรม

โดยผู้วิจัยสามารถสรุปรูปแบบการเรียนรู้ดังกล่าวเป็นแผนภาพได้ดังนี้

แผนภาพที่ 28 แสดงกระบวนการเรียนรู้โดยการกำหนดเงื่อนไขการกระทำ

2.3 การเรียนรู้โดยการสังเกต (Observation Learning)

แบนดูรา (Bandura, 1989) มีความเชื่อว่าพฤติกรรมของคนเรานั้น ไม่ได้เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากปัจจัยทางสภาพแวดล้อมแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่จะต้องมีปัจจัยส่วนบุคคลร่วมด้วยและการร่วมของปัจจัยส่วนบุคคลนั้นจะต้องร่วมกันในลักษณะกำหนดซึ่งกันและกัน (Reciprocal Determinism) กับปัจจัยทางด้านสภาพแวดล้อม

การที่ปัจจัยทั้ง 2 ทำหน้าที่กำหนดซึ่งกันและกันนั้น ก็ไม่ได้หมายความว่าทั้งสองปัจจัยนั้นจะมีอิทธิพลในการกำหนดซึ่งกันและกันอย่างเท่าเทียมกัน บางปัจจัยอาจมีอิทธิพลมากกว่าอีกบางปัจจัยและอิทธิพลของปัจจัยทั้งสองด้าน ไม่ได้เกิดขึ้นพร้อมๆกัน หากแต่ต้องอาศัยเวลาในการที่ปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งจะมีผลต่อการกำหนดต่อปัจจัยอื่นๆ

นอกจากเสนอปัจจัยทั้งสองที่กำหนดซึ่งกันและกันแล้ว Bandura ยังเสนอแนวคิดของการเสริมแรงออกไปอีก โดยที่เขากล่าวว่า การเสริมแรงมิได้ทำหน้าที่เพียงแต่ทำให้เกิดพฤติกรรมเพิ่มขึ้นเท่านั้น หากแต่ยังมีหน้าที่อื่นๆ ซึ่งเขาบอกว่าการเสริมแรงนั้น ทำหน้าที่ 3 ประการด้วยกันคือ

1. ทำหน้าที่เป็นข้อมูล ให้บุคคลรู้ว่าควรจะทำพฤติกรรมอะไร ในสถานการณ์ใดในอนาคต เพราะการเสริมแรงด้วยตัวของมันเองจะไม่ทำให้พฤติกรรมของบุคคลเพิ่มมากขึ้น แม้ว่าบุคคลนั้นจะได้รับการเสริมแรงมาก่อนแล้วก็ตาม ถ้าเขามีความเชื่อจากข้อมูลอื่นๆ ว่าการแสดงพฤติกรรมในลักษณะเดียวกันนั้นจะไม่ได้รับการเสริมแรงในอนาคต

2. ทำหน้าที่เป็นสิ่งจูงใจ เนื่องจากประสบการณ์ในอดีตทำให้บุคคลเกิดความคาดหวังว่าการกระทำบางอย่างจะทำให้ได้รับการเสริมแรง การที่บุคคลคาดหวังถึงผลกรรมที่เกิดขึ้นในอนาคตนี้ก็กลายเป็นแรงจูงใจต่อพฤติกรรมที่จะกระทำในปัจจุบันทำให้บุคคลเพิ่มโอกาสที่จะแสดงพฤติกรรมดังกล่าวนั้นในเวลาต่อมา

3. ทำหน้าที่เป็นตัวเสริมแรง นั่นคือเพิ่มความถี่ของพฤติกรรม แต่ทว่าการเพิ่มความถี่ของพฤติกรรมได้คตินั้น บุคคลจะต้องตระหนักถึงการที่จะได้รับการเสริมแรงนั้นด้วย

การเสริมแรงอาจจะมีประสิทธิภาพในการทำกับพฤติกรรมของบุคคลที่เคยเรียนรู้มาแล้วแต่ค่อนข้างไม่มีประสิทธิภาพในการทำให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ และเป็นกรยากที่บุคคลจะเกิดการเรียนรู้ตามธรรมชาติ โดยไม่ได้เห็นผู้อื่นแสดงพฤติกรรมมาก่อน ด้วยเหตุนี้ Bandura จึงมีความเชื่อว่าคนเราส่วนใหญ่จำเป็นต้องผ่านการเรียนรู้ โดยการสังเกตพฤติกรรมจากผู้อื่นมาแทบทั้งสิ้น เขาจึงให้ความสำคัญกับแนวคิดของการเรียนรู้โดยการสังเกตนี้เป็นอย่างมาก โดยเบนดูรา มีความเชื่อว่าการเรียนรู้ของคนเรานั้นเกิดจากการสังเกตจากตัวแบบ ซึ่งจะแตกต่างจากการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงซึ่งต้องอาศัยการลองถูกลงผิด เพราะนอกจากจะสูญเสียเวลาแล้วยังอาจมีอันตรายได้ในบางพฤติกรรมในการเรียนรู้ผ่านตัวแบบนี้ ตัวแบบเพียงคนเดียวสามารถที่จะถ่ายทอดทั้งความคิดและการแสดงออกได้พร้อมๆกัน และเนื่องจากคนเรานั้นใช้ชีวิตในแต่ละวันในสภาพแวดล้อมที่แคบๆ ดังนั้นการเรียนรู้กับสภาพการณ์ต่างๆ ของสังคมจึงผ่านมาจากประสบการณ์ของผู้อื่น โดยการได้ยินและได้เห็น โดยไม่มีประสบการณ์ตรงมาเกี่ยวข้อง คนส่วนมากรับรู้เรื่องราวต่างๆ ของสังคม โดยผ่านทางสื่อแทบทั้งสิ้น

หน้าที่ของตัวแบบแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะด้วยกัน คือ

1. หน้าที่สร้างพฤติกรรมใหม่ ในกรณีนี้เป็นกรณีที่ผู้สังเกตตัวแบบนี้ยังไม่เคยได้เรียนรู้พฤติกรรมดังกล่าวมาก่อนเลยในอดีต

2. ทำหน้าที่เสริมพฤติกรรมที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น เป็นกรณีที่ผู้สังเกตเคยเรียนรู้พฤติกรรมดังกล่าวมาแล้วบ้างในอดีต ตัวแบบก็จะทำหน้าที่เป็นแรงจูงใจให้ผู้ที่เคยเรียนรู้พฤติกรรมดังกล่าวพยายามพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น

3. ทำหน้าที่ยับยั้งพฤติกรรม ในกรณีที่ผู้สังเกตมีพฤติกรรมไม่เป็นที่พึงประสงค์มาก่อนตัวแบบนั้นก็จะทำให้พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์นั้นลดลง หรือไม่เกิดขึ้นเลย

ตัวแบบนั้นแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. ตัวแบบที่เป็นบุคคลจริงๆ (Live model) คือตัวแบบที่บุคคลได้มีโอกาสสังเกตและปฏิสัมพันธ์โดยตรง

2. ตัวแบบที่เป็นสัญลักษณ์ (Symbolic model) เป็นตัวแบบที่เสนอผ่านสื่อต่างๆ เช่น วิทยุ หนังสือพิมพ์ เป็นต้น

ในการเรียนรู้โดยสังเกตผ่านตัวแบบนี้ Bandura ได้กล่าวไว้ประกอบด้วย 4 กระบวนการ ดังต่อไปนี้

1. กระบวนการตั้งใจ (Intentional Process) บุคคลไม่สามารถเรียนรู้ได้มาจากการสังเกต ถ้าเขาไม่มีความตั้งใจและรับรู้ได้อย่างแม่นยำถึงพฤติกรรมที่ตัวแบบแสดงออก กระบวนการตั้งใจจะเป็นตัวกำหนดว่าบุคคลจะสังเกตอะไรจากตัวแบบนั้น องค์ประกอบที่มีผลต่อกระบวนการตั้งใจแบ่งออกได้เป็น 2 องค์ประกอบด้วยกัน ได้แก่ องค์ประกอบของตัวแบบเอง พบว่าตัวแบบที่ทำให้บุคคลมีความตั้งใจจะสังเกตนั้นต้องเป็นตัวแบบที่มีลักษณะเด่นชัด เป็นตัวแบบที่ทำให้ผู้สังเกตเกิดความพึงพอใจ พฤติกรรมที่แสดงออกไม่สลับซับซ้อนมากนัก จิตใจรวมทั้งพฤติกรรมของตัวแบบที่แสดงออกนั้นควรมีคุณค่าในการใช้ประโยชน์อีกด้วย นอกจากองค์ประกอบของตัวแบบแล้ว ยังมีองค์ประกอบของผู้สังเกตอีกด้วย ซึ่งได้แก่ ความสามารถในการรับรู้ ซึ่งรวมทั้งการเห็น การได้ยิน การรู้รส กลิ่นและการสัมผัส จุดของการเรียนรู้ ความสามารถทางปัญญา ระดับของการตื่นตัว และความชอบที่ได้เรียนรู้มาก่อนแล้ว

2. กระบวนการเก็บจำ (Production Process) บุคคลจะไม่ได้รับอิทธิพลมากนักจากตัวแบบ ถ้าเขาไม่สามารถจะจดจำได้ถึงลักษณะของตัวแบบ บุคคลจะต้องแปลงตัวแบบเป็นรูปแบบของสัญลักษณ์ และจัดโครงสร้างให้ง่ายต่อการจดจำ การจัดระบบโครงสร้างทางปัญญา การชักซ้อมลักษณะของตัวแบบที่สังเกตได้ในความคิดของตัวเอง และชักซ้อมด้วยการกระทำ นอกจากนั้นยังขึ้นอยู่กับความสามารถทางปัญญาของผู้สังเกตอีกด้วย

3. กระบวนการการกระทำ (Production Process) เป็นกระบวนการที่ผู้สังเกตแปลงสัญลักษณ์ที่เก็บจำไว้นั้นมาเป็นการกระทำ ซึ่งจะกระทำได้ดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่น ๆ ได้แก่ การได้ข้อมูลย้อนกลับจากการกระทำของตนเอง และการเทียบเคียงการกระทำจากภาพที่จำได้ นอกจากนั้นยังขึ้นอยู่กับลักษณะ

ของผู้สังเกตอีกด้วย ซึ่งได้แก่ความสามารถทางกายและทักษะในพฤติกรรมย่อยๆต่างๆที่จะทำ ให้สามารถทำให้แสดงพฤติกรรมด้วยตามตัวแบบ

4. กระบวนการจูงใจ (Motivational Process) การที่บุคคลเกิดการ เรียนรู้แล้วจะแสดงพฤติกรรมหรือไม่นั้นขึ้นอยู่กับกระบวนการจูงใจ กระบวนการจูงใจ ย่อมขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของสิ่งของล่อใจจากภายนอก สิ่งนั้นจะต้องกระตุ้นการรับรู้เป็น สิ่งของที่จับต้องได้ เป็นที่ยอมรับของสังคมและพฤติกรรมที่กระทำตามตัวแบบนั้นสามารถที่ จะควบคุมเหตุการณ์ต่างๆได้ นอกจากนั้นยังขึ้นอยู่กับสิ่งล่อใจที่เห็นผู้อื่นได้รับ ตลอดจนสิ่งล่อ ใจของตนเอง ซึ่งอาจจะเป็นวัตถุ สิ่งของ และการประเมินตนเอง นอกจากนี้ในแง่ของผู้สังเกต นั้น ยังขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของสิ่งล่อใจ ความลำเอียงจากการเปรียบเทียบทางสังคมและ มาตรฐานภายในตนเอง

5.5.3 แนวคิดของความคาดหวัง

แนวคิดในการอธิบายความคาดหวังของ รอทเทอร์ (Rotter อ้างถึงใน สุริย์ กาญจนวงศ์. 2549 : 58) แบ่งเป็น 2 ประการ คือ ความคาดหวังเฉพาะกับความคาดหวังทั่วไป ซึ่งความคาดหวังเฉพาะ (Specific Expectancies) สะท้อนให้เห็นประสบการณ์ที่ได้รับจาก สถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งในอดีตกับความคาดหวังทั่วไป (Generalized Expectancies) ซึ่งเป็นผลรวมของประสบการณ์ในสถานการณ์ต่างๆที่คล้ายคลึงกันหรือเกี่ยวข้องกัน โดยแนวคิด ของความคาดหวังได้ถูกจัดอยู่ในกลุ่มทฤษฎีการบริหารและผลงานวิจัยที่เน้นกระบวนการจูงใจ (Process Theories of Motivation) ซึ่งมุ่งหากระบวนการที่จะกระตุ้น นำทางและรักษาไว้ซึ่ง พฤติกรรมที่พึงประสงค์ของบุคคล (ปกาวดี มนตรีวัต. 2554 : 17)

1) องค์ประกอบของความคาดหวัง

แนคเลอร์และลอร์ (Nackler & Lawler อ้างถึงใน สังเวียน อ่อน แก้ว, 2536 : 65) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของความคาดหวังไว้ 3 ประการ คือ

1. การคาดหวังเกี่ยวกับผลที่เกิดขึ้น บุคคลจะมีพฤติกรรมอย่างไร จะ ขึ้นอยู่กับในใจเขามีการคาดหวังอย่างไรเกี่ยวกับผลที่ติดตามมา
2. ความพอใจหรือคุณค่าของผลที่เกิดขึ้น ผลที่เขาคาดว่าจะเกิดขึ้น นั้นได้ก่อให้เกิดความพอใจหรือมีคุณค่าแก่เขาเพียงใด
3. ความคาดหวังเกี่ยวกับกำลังความพยายามกับผลการปฏิบัติงาน ความคาดหวังของบุคคลเกี่ยวกับความยุ่งยากในการปฏิบัติงานให้ประสบความสำเร็จจะมี อิทธิพลต่อการตัดสินใจของบุคคลนั้นว่าจะปฏิบัติงานดังกล่าวหรือไม่

2) ความหมายของความคาดหวัง

วรูม (Vroom 1970:91-103) กล่าวถึงความคาดหวังในทฤษฎี Valence, Instrumentality and Expectancy (V.I.E.) ซึ่งมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. V มาจากคำว่า Valence หมายถึง ความพึงพอใจของมนุษย์ที่มีต่อผลลัพธ์ (Outcomes) ของการกระทำ ซึ่งเป็นลักษณะที่สำคัญที่สุดของความพึงพอใจของมนุษย์ ระดับของความพึงพอใจที่มนุษย์คาดหวังว่าจะได้จากผลลัพธ์นั้นๆ ไม่ใช่เกิดจากการเห็นคุณค่าที่แท้จริงของผลลัพธ์นั้นเสมอไป

2. I มาจากคำว่า Instrumentality หมายถึง ความเชื่อถือ วิธีการในการเชื่อมโยงผลลัพธ์อย่างหนึ่งไปสู่ผลลัพธ์อีกหลายอย่าง

3. E มาจากคำว่า Expectancy หมายถึง การคาดการณ์จากความเชื่อว่าผลลัพธ์จะเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด

เกทเซลส์ (Getzels และคณะ. 1968 : 45-47) กล่าวว่าความคาดหวังของบุคคลย่อมแตกต่างกันไปเพราะคนเราต่างมีความคิดและความต้องการแตกต่างกัน พฤติกรรมทางสังคมของบุคคลจึงแตกต่างกันออกไปด้วย

ออกซ์ฟอร์ด (Oxford University. 1989 : 281) ให้ความหมายของความคาดหวังว่า เป็นสภาวะทางจิตซึ่งเป็นความรู้สึกนึกคิด หรือเป็นความคิดเห็นอย่างมีวิจรรย์ญาณของบุคคลที่คาดคะเน หรือคาดการณ์ล่วงหน้าต่อบางอย่างว่าควรจะมี ควรจะเป็น หรือควรจะมีเกิดขึ้น

มอนดี้ (Mondy. 1990) ได้ให้ความหมายของความคาดหวังว่าเป็นการคาดการณ์ของบุคคลต่อสิ่งต่างๆ โดยบุคคลจะใช้ประสบการณ์ที่เคยประสบมาเป็นปัจจัยในการกำหนดความคาดหวัง ความคาดหวังจึงเป็นความรู้สึก ความคิดเห็น การรับรู้ การตีความหรือการคาดการณ์ต่อสิ่งต่างๆที่ยังไม่เกิดขึ้น พฤติกรรมการแสดงออกของบุคคลจึงเป็นไปตามผลลัพธ์ของความคาดหวังที่ตั้งไว้

จากความหมายความคาดหวังข้างต้น สรุปได้ว่า เป็นการตอบสนองทางจิตวิทยา ซึ่งตนเองคาดว่าจะได้รับบางสิ่งจากสถานการณ์ หรือบุคคล โดยผ่านประสบการณ์ หรือการเรียนรู้เช่น หากบุคคลมีการเรียนรู้ว่า การค้าขายเสพติดจะทำให้ได้รับความมั่งคั่ง บุคคลก็จะเกิดความคาดหวังว่าจะได้รับเงินจากการค้าขายเสพติดเป็นเหตุให้บุคคลมีพฤติกรรมเพื่อตอบสนองความคาดหวังของตนเองด้วยการก้าวสู่การกระทำฝึคเกี่ยวกับยาเสพติด เป็นต้น

5.5.4 แนวคิดเกี่ยวกับแรงจูงใจ

การศึกษาแรงจูงใจของมนุษย์ได้มีการพัฒนามาเรื่อยๆ โดยมีการศึกษาที่แตกต่างกันไป เช่น จำแนกตามลักษณะแรงจูงใจภายใน และแรงจูงใจภายนอก หรือจำแนกกลุ่มโดยเน้นตามวัตถุประสงค์ของทฤษฎี ซึ่งลักษณะหลังนี้ ปัจจุบันนิยมจำแนกทฤษฎีแรงจูงใจออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ กลุ่มทฤษฎีเน้นเนื้อหา (Content Theories of Motivation) ซึ่งเป็นทฤษฎีที่มุ่งสำรวจความต้องการโดยพยายามชี้ให้เห็นว่า มีปัจจัยอะไรบ้างที่อยู่ในตัวบุคคล และสิ่งแวดล้อมที่จะกระตุ้นให้เขาเกิดผลการปฏิบัติและกลุ่มทฤษฎีที่เน้นกระบวนการ (Process Theories) ซึ่งเป็นทฤษฎีที่พิจารณาถึงกระบวนการคิด ความเข้าใจเมื่อบุคคลเลือกรูปแบบพฤติกรรมที่จะกระทำมากกว่าความต้องการที่จะกระทำ ความต้องการที่กระตุ้นให้กระทำเป็นการให้ความสำคัญว่ามีเป้าหมายอะไร ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอกที่จูงใจคนและถูกจูงใจอย่างไร (ปภาวดี มนตรีวัต. 2554 : 15)

1) ความหมายของการจูงใจ

เมื่อใดก็ตามที่เราศึกษาการจูงใจ (Motivation) ของบุคคลใดบุคคลหนึ่งนั้น เรามีข้อสมมติที่สำคัญว่าพฤติกรรมหรือการกระทำของบุคคลผู้นั้นเป็นการกระทำที่มีจุดมุ่งหมาย กล่าวได้ว่า การจูงใจบุคคลเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับจุดหมายปลายทางทั้งสิ้น การศึกษาถึงการจูงใจจึงเป็นความพยายามที่จะบรรยาย อธิบาย หรือพยากรณ์ถึงเหตุจูงใจที่บุคคลแสดงพฤติกรรม และพิจารณาว่ามีปัจจัยหรือตัวแปรอะไรที่ทำให้มีเหตุจูงใจ (ปภาวดี มนตรีวัต. 2554 : 19)

คำว่า “การจูงใจ” มาจากคำในภาษาลาตินว่า “movere” ซึ่งแปลว่า “move” หรือ “เคลื่อนที่”

พจนานุกรม Cambridge Advanced Learners' Dictionary (2003 : 809) การจูงใจ หมายถึง “การทำให้บุคคลมีพฤติกรรมที่ต้องการ การทำให้บุคคลมีความต้องการที่จะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ดี”

American Heritage Dictionary (2001 : 553) ได้ให้ความหมายของการจูงใจ หมายถึง “การจัดสิ่งจูงใจให้ การเคลื่อนที่ไปสู่การกระทำ”

เบอร์บี้ (Burby. 1975 : 49) ได้ให้ความหมายของการจูงใจ หมายถึง “ไม่ว่าสิ่งใดที่คลอใจให้บุคคลมุ่งไปสู่เป้าหมาย เป็นการจูงใจทั้งสิ้น”

กิบสัน (Gibson. 1997 : 12) ได้ให้ความหมายของการจูงใจ หมายถึง การที่พลังจากภายนอกหรือพลังจากภายในตัวบุคคลชี้นำและทำให้บุคคลแสดงออกซึ่งพฤติกรรม”

นักวิชาการอธิบายความหมายของการจูงใจไว้หลากหลาย ที่สำคัญ เช่น อัลแดง และ กุซุฮารา (Aldag and Kuzuhara. 2002 : 233) ได้ให้ความหมายของการจูงใจ หมายถึง “การเคลื่อนที่ของตัวบุคคลเองและบุคคลอื่นไปสู่เป้าหมายใดเป้าหมายหนึ่ง โดยต้องมีสิ่งเร้าที่จะนำพฤติกรรมไปสู่เป้าหมาย เป็นการเคลื่อนที่อย่างมีทิศทาง โดยเน้นการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมที่มุ่งมั่นต่อการบรรลุผลของเป้าหมาย

จากความหมายที่อธิบายโดยนักวิชาการดังกล่าวข้างต้น พอสรุปได้ในที่นี้ว่า “การจูงใจ หมายถึง การชักนำให้บุคคลมีพฤติกรรมไปในทิศทางที่ต้องการ” โดยอาจจูงใจด้วยพลังผลักดันจากภายนอกตัวบุคคล เช่น คำจ้ำจ้วง รางวัล หรือด้วยพลังจากภายในหรือกระบวนการทางความคิดของตัวบุคคลเอง เช่น ความภาคภูมิใจตนเอง หรือจากพลังผลักดันทั้งจากภายนอกและภายในผสมผสานกัน

2) **ธรรมชาติของแรงจูงใจ (The Nature of Motivation)** แรงจูงใจของคนเรานั้นจะเกิดเมื่อมีสิ่งเร้า (Stimulus) สิ่งล่อใจ หรือสิ่งจูงใจ (Incentives) ที่มีอยู่ทั้งภายในและภายนอกร่างกายมากระตุ้น (Motivate) ทำให้คนเราเกิดการรับรู้ (Perception) จนเกิดความต้องการปรารถนา (Desire) ความคาดหวัง (Expectancy) (สร้อยตระกูล (ติวยานนท์) ธรรมมานะ. 2545 : 88) ความทะเยอทะยาน (Ambition) สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะทำให้คนเกิดสภาวะเสียสมดุลในร่างกายหรือจิตใจ หรือทั้งสองอย่างพร้อมกัน หรือเรียกว่า ความต้องการไม่พอ (Unsatisfied) จนทำให้เกิดความตึงเครียด (Tension) เกิดแรงขับภายในตัวบุคคลจนทำให้แสดงพฤติกรรม (Behavior) ที่มีทิศทาง อย่างมุ่งมั่น และเพียรพยายาม เพื่อให้บรรลุเป้าหมายจนทำให้เกิดความพึงพอใจ (Satisfy) และลดความตึงเครียด (Reduction of Tension) (Robbins and Coulter. 2002:424-425; สร้อยตระกูล (ติวยานนท์) ธรรมมานะ. 2545 : 88)

ที่กล่าวมาทั้งหมดในเรื่องที่มาของแรงจูงใจ ซึ่งได้แก่ ความต้องการ แรงขับ สิ่งล่อใจ การตื่นตัว การคาดหวัง การรับรู้ และเป้าหมาย จะเห็นได้ว่าค่อนข้างยากที่จะกล่าวอธิบายแต่ละเรื่องแยกจากกัน โดยเอกเทศ ทั้งนี้เนื่องจากแต่ละเรื่องมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน ตัวอย่างเช่น ความต้องการทำให้เกิดภาวะขาดสมดุลภายในร่างกาย หรือจิตใจมนุษย์อยู่ในภาวะขาดสมดุลไม่ได้ ต้องหาทางสนองความต้องการเพื่อให้เข้าสู่ภาวะสมดุล ส่งผลให้เกิดแรงขับเคลื่อนหรือแรงผลักดันพฤติกรรม ทำให้มนุษย์แสดงพฤติกรรมอย่างมีทิศทาง มุ่งไปสู่เป้าหมาย เมื่อบรรลุเป้าหมายแล้วแรงผลักดันพฤติกรรมก็ลดลง ภาวะสมดุลก็กลับคืนมาอีกครั้งหนึ่ง จากคำอธิบายดังนี้ จะเห็นได้ว่าที่มาของแรงจูงใจหลายเรื่องมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน

พฤติกรรมที่เกิดจากแรงจูงใจทั้งหลาย มักจะมีลักษณะสำคัญ 3 ประการด้วยกันคือ

1. พฤติกรรมที่เกิดจากพลังหรือตัวกระตุ้นพลังนี้อาจเป็นพลัง
เนื่องมาจากความต้องการทางกาย หรือจิตใจก็ได้
2. เป็นพฤติกรรมที่มีเป้าหมาย มีทิศทางที่ชัดเจน
3. เป็นพฤติกรรมที่มีความมุ่งมั่น หรือมีความเพียรพยายามที่จะนำไปสู่
ความสำเร็จหรือเป้าหมายที่กำหนด (ประสาท อิศรปริดา. 2547: 300)

3) พฤติกรรมที่เกิดจากแรงจูงใจ (Behavior) หมายถึง กิจกรรม หรือการกระทำ
ที่เป็นการแสดงออกของอินทรีย์ (Organism) ทั้งที่เราสามารถสังเกตเห็นได้โดยตรง หรือ
ทางอ้อมที่จะต้องอาศัยเครื่องมือหรือแบบทดสอบต่าง ๆ ไปตรวจสอบได้ ซึ่งแบ่งเป็น 2
ประเภทคือ

1. พฤติกรรมภายนอก (Overt Behavior) หมายถึง การกระทำทางร่างกายที่
สามารถมองเห็น ได้ยิน สัมผัสได้ และระบุได้ชัดเจน เช่น การเสพยาเสพติด การค้าขายเสพติด
 เป็นต้น

2. พฤติกรรมภายใน (Covert Behavior) หมายถึง พฤติกรรมที่เราไม่
สามารถมองเห็น สังเกตได้โดยตรง หรือซ่อนแอบอยู่ในพฤติกรรมของเรา เช่น การตัดสินใจ
ความรู้สึก การรับรู้ อารมณ์ เป็นต้น

4) ประเภทของแรงจูงใจ (Motivation Types) นักจิตวิทยาได้แบ่งประเภทของ
แรงจูงใจ โดยแบ่งตามลักษณะการเกิด ดังต่อไปนี้ (ประสาธ อิศรปริดา.2547 : 300 -301)

1. แรงจูงใจฉับพลัน (Aroused Motive) และแรงจูงใจสะสม (Motivational
Disposition หรือ Latent Motive) แรงจูงใจฉับพลัน คือ แรงจูงใจที่กระตุ้นให้มนุษย์แสดง
พฤติกรรมออกมาทันทีทันใด แรงจูงใจสะสม คือ แรงจูงใจที่มีอยู่แต่ไม่ได้แสดงออกทันที จะ
ค่อย ๆ เก็บสะสมไว้รอการแสดงออกในเวลาใดเวลาหนึ่งต่อ

2. แรงจูงใจปฐมภูมิ (Primary Motive) และแรงจูงใจทุติยภูมิ (Secondary
Motive) แรงจูงใจปฐมภูมิ คือแรงจูงใจอันเนื่องมาจากความต้องการที่เห็นพื้นฐานทางร่างกาย
เช่น ความหิว ทรหาย และแรงจูงใจทุติยภูมิ คือ แรงจูงใจที่เป็นผลต่อเนื่องมาจากแรงจูงใจชั้น
ปฐมภูมิ

3. แรงจูงใจด้านสรีระวิทยา (Physiological Motive) และแรงจูงใจด้าน
จิตวิทยา (Psychological Motive) ซึ่งแรงจูงใจด้านสรีระวิทยา คือ แรงจูงใจที่พยายามผลักดันให้
มนุษย์ตอบสนองความต้องการพื้นฐานทางกายภาพของตน ได้แก่ ความต้องการยามีความ
ต้องการยามกระหาย ความต้องการทางเพศ ความต้องการนอนหลับพักผ่อน ความต้องการ
ขับถ่าย และความต้องการออกซิเจน เป็นต้น แรงจูงใจด้านจิตวิทยา คือ แรงจูงใจนอกเหนือจาก

ความต้องการขั้นพื้นฐาน เช่น มนุษย์ต้องการความรัก ความเข้าใจ ต้องการเกียรติยศชื่อเสียง ต้องการมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น ต้องการหลีกเลี่ยงความอับอาย เป็นต้น

4. แรงจูงใจภายใน (Intrinsic Motive) และแรงจูงใจภายนอก (Extrinsic Motive) แรงจูงใจภายนอก คือ แรงที่เกิดขึ้นจากองค์ประกอบภายนอกตัวบุคคลประกอบด้วย ดึงกล่าวอาจเป็นสิ่งจูงใจ (Incentive) หรือ รางวัล หรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่ไม่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมโดยตรง ตัวอย่างเช่น เอตั่งใจขายยาเสพติด เพราะเพื่อนสัญญาว่าจะพาไปเที่ยว หลังจากขายยาให้จนหมด จากตัวอย่างนี้จะเห็นได้ว่าการได้เที่ยวกับเพื่อน ซึ่งเป็นองค์ประกอบภายนอกโดยความเป็นจริงแล้วไม่มีความสัมพันธ์กับการขายยาเสพติดเลย แรงจูงใจภายใน คือ แรงจูงใจที่จะตรงกันข้ามกับแรงจูงใจภายนอก แรงจูงใจชนิดนี้เกิดขึ้นจากองค์ประกอบภายในตัวบุคคล เช่น ขายยาเพราะจะได้เสพและติดมัน เป็นต้น

5) องค์ประกอบของการจูงใจ

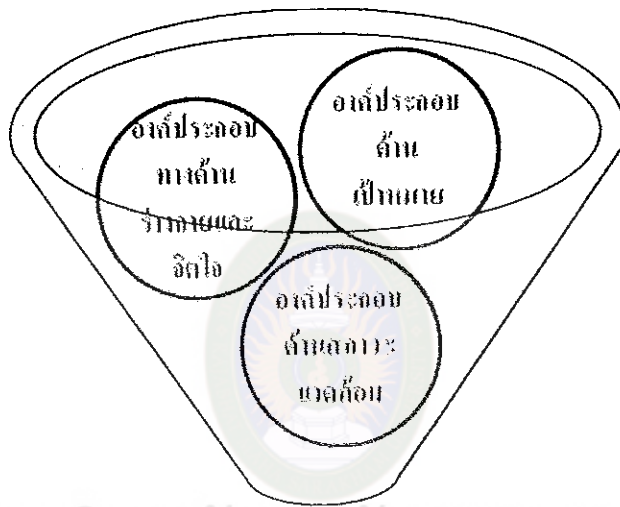
การจูงใจประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญได้แก่ องค์ประกอบด้านร่างกาย และจิตใจของบุคคล องค์ประกอบด้านเป้าหมายของบุคคล และองค์ประกอบด้านสภาวะแวดล้อม (ดิน ปรัชญาพฤทธิ. 2527 : 393-394)

1. องค์ประกอบทางด้านร่างกายและจิตใจ เป็นองค์ประกอบซึ่งอยู่ภายในตัวบุคคล หมายรวมถึงเหตุจูงใจ (Motive) การรู้หรือที่นักวิชาการบางคนเรียกว่า “ประจักษ์” (Cognition) ความต้องการ (Need) และองค์ประกอบทางด้านชีววิทยา เป็นต้น เหตุจูงใจ หมายถึง สิ่งเร้าที่มีพลังมากพอที่จะชักนำให้บุคคลเกิดความรู้สึกตั้งใจกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้สำเร็จ ซึ่งอาจจะประกอบด้วยความรู้สึกตามสัญชาตญาณ ความอยาก ความโน้มเอียงที่จะทำ ความปรารถนากระตือรือร้นโดยปราศจากการไตร่ตรอง และผลประโยชน์ (พจนานุกรมศัพท์ สังคมวิทยา. 2524 : 235) การรู้หรือประจักษ์ได้มาจากการที่อินทรีย์เรียนรู้หรือมีประสบการณ์ จากสภาพแวดล้อมในอันที่จะปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมเท่านั้น ทั้งนี้ อาจจะรวมถึงการควบคุมสภาพแวดล้อมเหล่านั้นให้เป็นไปในทิศทางที่ตนต้องการด้วย (GuiFord and Gray. 1970 : 200) ความต้องการรวมถึงความต้องการทางด้านกายภาพ ความมั่นคง สังคมยกย่อง และความประสงค์ที่จะทำอะไรให้สำเร็จด้วยตนเอง ส่วนองค์ประกอบทางด้านชีววิทยานั้น มีต่อในร่างกายมนุษย์อยู่หลายต่อมที่เป็นที่มาของการจูงใจ ต่อมที่สำคัญที่สุดคือต่อมไฮโปทาลามัส (Hypothalamus) (GuiFord and Gray. 1970 : 29) ต่อมนี้อยู่ที่ฐานของสมองใกล้ต่อมพิทูอิทารี (Pituitary Gland ที่ทำหน้าที่ขับน้ำซึ่งควบคุมความเจริญเติบโตของร่างกาย) และมีผลต่อความหิวความกระหาย ความหลับ ความตื่น การสนองตอบทางเพศ ความเปลี่ยนแปลงทางด้านอวัยวะในมนุษย์ และการควบคุมอุณหภูมิภายในร่างกาย

2. องค์ประกอบด้านเป้าหมาย สำหรับองค์ประกอบนี้อาจอธิบายได้ว่า มนุษย์เรานั้นมีจุดหมายแตกต่างกันออกไปทั้งทางด้านกายภาพและสังคม ทั้งนี้ รวมทั้ง จุดมุ่งหมายที่เข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น จุดมุ่งหมายที่จะได้รับการยกย่องและความสำเร็จ

3. องค์ประกอบด้านสภาวะแวดล้อม อธิบายได้ว่า การจิตใจของบุคคล อาจจะเปลี่ยนไปตามกาลและเทศะนั้นคือการจิตใจมักจะเปลี่ยนแปลงหรือแตกต่างกันไปตาม ความแตกต่างของบุคคล สถานที่ และช่วงเวลา

สรุปได้ว่า องค์ประกอบของแรงจูงใจในตัวบุคคลนั้น ประกอบด้วยปัจจัย ต่างๆดังแผนภาพที่ 29

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

แรงจูงใจของบุคคล

แผนภาพที่ 29 องค์ประกอบของแรงจูงใจ

6) ทฤษฎีแรงจูงใจของแมคคิลเลนด์

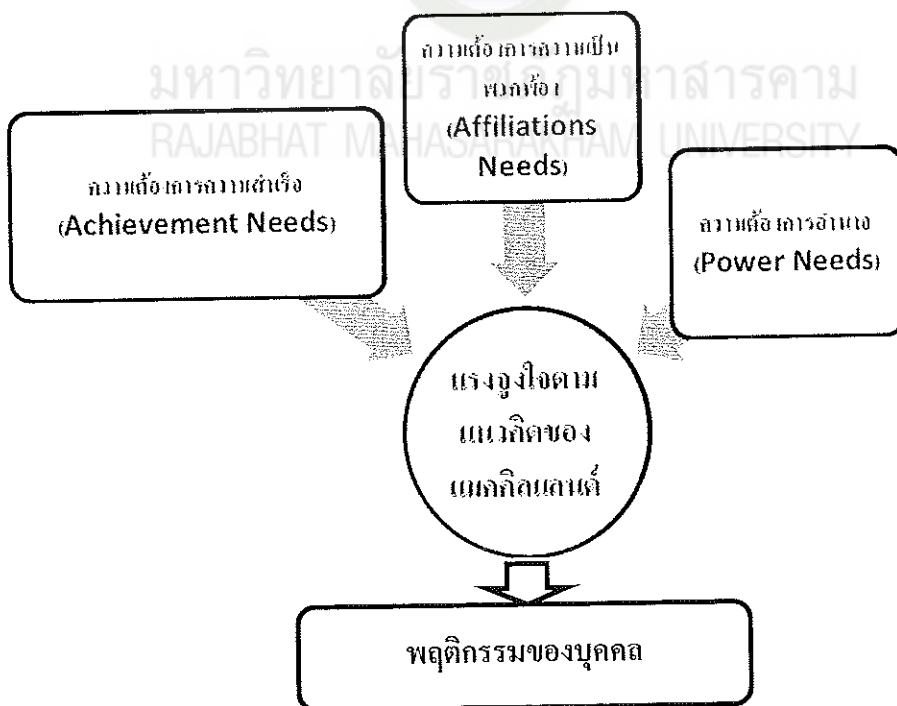
ทฤษฎีความแรงจูงใจของแมคคิลเลนด์ จัดอยู่ในกลุ่มของทฤษฎีเนื้อหา เพราะเป็นการศึกษาให้เข้าใจถึงแรงผลักดัน ที่อยู่ภายในตัวบุคคลที่เป็นผู้นำที่ทำให้เกิด พฤติกรรมที่แสดงออกมา โดยทฤษฎีความต้องการ ทฤษฎีของแมคคิลเลนด์จะมุ่งอธิบาย พฤติกรรมของบุคคลและควมมีประสิทธิผลของพฤติกรรมนั้นๆ ทฤษฎีนี้กล่าวถึงความ ต้องการของบุคคลที่ได้รับการเรียนรู้และพัฒนาขึ้นมาจากประสบการณ์ในช่วงชีวิตที่ผ่านมา และจากวัฒนธรรมทางสังคมของบุคคล แบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ

1. ความต้องการความสำเร็จ (Achievement Needs) หมายถึง ความปรารถนาที่จะทำให้บางสิ่งบางอย่างดีขึ้นหรือมีประสิทธิภาพมากขึ้นกว่าที่เคยทำมาก่อน ซึ่งในบางครั้งบุคคลที่ไม่พึงพอใจกับชีวิตที่เป็นอยู่ของตัวเอง ก็จะพยายามหาวิถีทางที่จะทำให้ตัวเองรู้สึกพึงพอใจ และประสบความสำเร็จ ซึ่งบางครั้งถึงแม้จะเป็นวิถีทางที่ไม่ถูกต้องก็ตาม

2. ความต้องการความเป็นพวกพ้อง (Affiliations Needs) หมายถึง ความต้องการความสัมพันธ์ที่เป็นมิตร การยอมรับของกลุ่มและเป็นที่ชื่นชอบจากบุคคลอื่น บุคคลประเภทนี้จึงให้ความสนใจในความรู้สึกของผู้อื่น มักเห็นด้วยและมีอารมณ์ร่วมไปกับผู้อื่น พยายามสร้างและรักษาความเป็นมิตร ชอบสนุกสนานกับกิจกรรมทางสังคม

3. ความต้องการอำนาจ (Power Needs) หมายถึง ความต้องการหรือความปรารถนาที่จะได้มาและรักษาควบคุมบุคคลอื่น โดยตรง บุคคลประเภทนี้ต้องการเป็นผู้นำ ขอบแข่งขันเพื่อให้ตนเองมีสถานภาพที่สูงขึ้น และชอบการเผชิญหน้า

สรุปได้ว่า จากทฤษฎีของแมคคิลเลนดั้นั้น ทุกคนมีความต้องการทั้ง 3 ด้านอยู่ในตัวแต่มีระดับมากน้อยแตกต่างกันไป บุคคลใดมีความต้องการด้านใดสูงจะแสดงออกมาให้เห็นเด่นชัด เป็นบุคลิกภาพส่วนบุคคลทำให้บุคคลมีพฤติกรรมแตกต่างกันออกไป โดยสามารถแสดงได้ดังแผนภาพที่ 30 ดังนี้

แผนภาพที่ 30 ความต้องการที่เป็นแรงจูงใจให้เกิดพฤติกรรมตามแนวคิดของแมคคิลเลนดั้น

5.5.5 แนวคิดเกี่ยวกับบุคลิกภาพของบุคคล

1) ความหมายของบุคลิกภาพ

บุคลิกภาพตรงกับภาษาอังกฤษว่า Personality มาจากรากศัพท์ภาษากรีก คือ Persona ซึ่งหมายถึง หน้ากากที่ตัวละครใช้สวมใส่ตามบทบาทที่ได้รับ ความหมายของ บุคลิกภาพสามารถแบ่งได้ 2 มิติ (ไตรรัตน์ โภคพลากรณ์. 2554 : 29) มิติที่มองบุคลิกภาพในเชิง ลักษณะรวม และมิติที่มองต่อเนื่องว่าจะต้องสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม ดังนี้

1.1 มิติที่มองบุคลิกภาพในเชิงลักษณะรวม

ฟิลลิป จี ซิมบาร์โด และ ฟลอยด์แอนด์รูซ (Zimbardo and Ruch 1980 ; อ้างถึงใน ไตรรัตน์ โภคพลากรณ์. 2554 : 29) อธิบายว่า บุคลิกภาพเป็นผลรวมของ ลักษณะเชิงจิตวิทยาของบุคคลแต่ละคน มีผลต่อการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมของบุคคล

ริชาร์ด ซี บูทซิน และคณะ (Boothzin and others. 1991 ; อ้างถึงใน ไตรรัตน์ โภคพลากรณ์. 2554 : 29) ให้ความหมายว่า บุคลิกภาพเป็นลักษณะนิสัยและการ ประพฤติปฏิบัติของบุคคล

เบอร์นาร์ด (Bernard. อ้างถึงใน ไตรรัตน์ โภคพลากรณ์. 2554 : 29) ได้ให้ความหมายว่า เป็นผลรวมทั้งหมดของท่าทาง รูปร่าง พฤติกรรมที่แสดงออก และขอบเขต ความสามารถทั้งที่ซ่อนเร้นและแสดงออก

1.2 มิติที่มองต่อเนื่องว่าจะต้องสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม

ฮิลการ์ด (Hillgard 1962 ; อ้างถึงใน ไตรรัตน์ โภคพลากรณ์. 2554 : 30) กล่าวว่า บุคลิกภาพเป็นลักษณะส่วนรวมของบุคคล และการแสดงออกของพฤติกรรมอัน เป็นแนวทางในการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม ซึ่งแต่ละคนจะมีรูปแบบของการแสดงออก ทางพฤติกรรมต่างๆกัน

อัญชลี แจ่มเจริญ (2530.อ้างถึงใน ไตรรัตน์ โภคพลากรณ์.2554 : 30) ให้ความหมายว่า บุคลิกภาพหมายถึง ลักษณะส่วนรวมของบุคคลทั้งหมดที่แสดงออกมา ซึ่งสามารถเห็นความแตกต่างได้ เพราะภาวะสิ่งแวดล้อมที่สร้างบุคคลนั้นแตกต่างกัน และ พันธุกรรมที่แต่ละบุคคลได้รับก็แตกต่างกัน

2) ทฤษฎีที่เกี่ยวกับบุคลิกภาพ

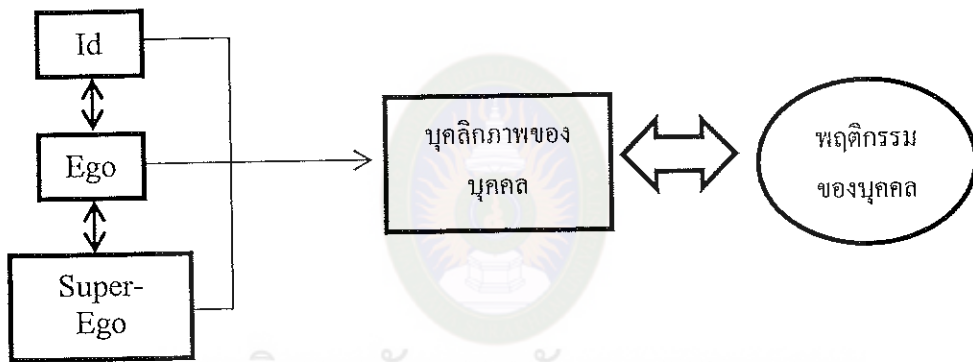
ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์ (Psycho-Analysis Theory) ซิกมันด์ฟรอยด์ (Sigmund Freud) (อรุณ รักธรรม. 2554 : 29) ได้ศึกษาวิเคราะห์จิตใจของมนุษย์ และอธิบายว่า จิตใจทำหน้าที่ควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ มี 3 ลักษณะ

1. จิตรู้สำนึก (Conscious Mind) หมายถึง ซูเปอร์อีโก้ (Super Ego)หรือสถานะที่รู้ตัวอยู่ ได้แก่ การแสดงพฤติกรรมให้สอดคล้องกับความเป็นจริง

2. จิตกึ่งรู้สำนึก (Sub-Conscious Mind) หมายถึง อีโก้ (Ego) หรือสถานะจิตที่ระลึกได้ แต่มิได้แสดงออกเป็นพฤติกรรมในขณะนั้น เป็นส่วนที่รู้ตัวที่สามารถดึงออกมาใช้ได้เมื่อที่ต้องการ

3. จิตใต้รู้สำนึก (Un-Conscious Mind) หมายถึง อิด (Id) หรือสถานะจิตที่ไม่อยู่ในภาวะที่รู้ตัวระลึกไม่ได้เป็นสิ่งที่ฝังอยู่ในจิตใจ แต่มีอิทธิพลจงใจให้บุคคลเกิดพฤติกรรมได้มากที่สุด

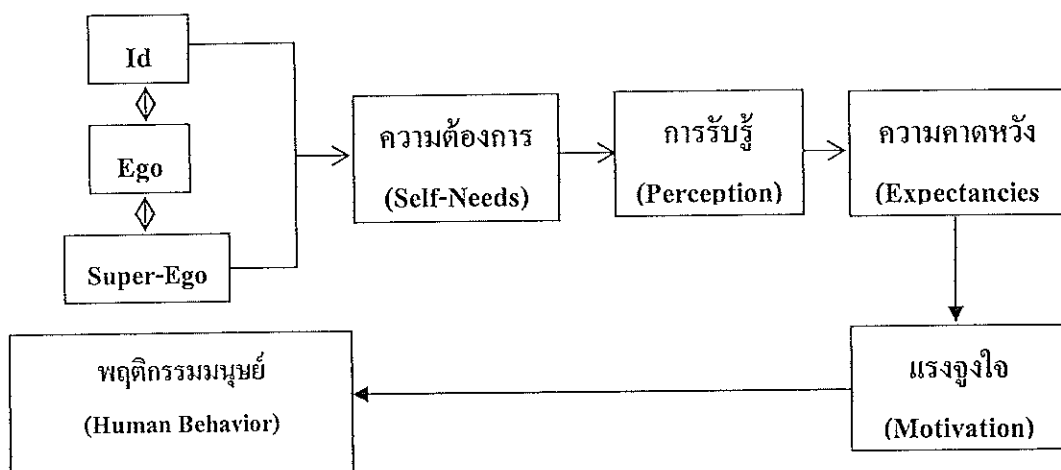
โดยผู้วิจัยสามารถสรุปกระบวนการเกิดบุคลิกภาพตามทฤษฎีของซิกมันด์ ฟรอยด์ ได้ดังนี้

แผนภาพที่ 31 กระบวนการเกิดบุคลิกภาพตามทฤษฎีของซิกมันด์ ฟรอยด์

โดย อิด (Id) จะเป็นพลัง อารมณ์ ความรู้สึกที่ติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่เกิด ความต้องการพื้นฐานต่างๆ หรือสัญชาตญาณดิบของมนุษย์นั่นเอง และเป็นพลังผลักดันให้อีโก้ทำตาม อีโก้ (Ego) จะเป็นหน่วยประมวลผลกลางที่ช่วยรับทราบความต้องการที่มาจาก อิด ซึ่งจะช่วยบอกให้มนุษย์ทราบว่าตนกำลังมีความต้องการเกิดขึ้น ส่วนซูเปอร์อีโก้ (Super Ego) นั้นจะเป็นพลังงานที่เกิดจากเรียนรู้ค่านิยมต่างๆ มโนธรรม สิ่งดี – ไม่ดี โดย ซูเปอร์อีโก้ (Super Ego) จะช่วยกลั่นกรองไม่ให้ อีโก้ ทำตามที่ อิด ต้องการ หากสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ขัดกับมโนธรรมที่ซูเปอร์อีโก้ ได้รับรู้มา

จากแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับพฤติกรรมมนุษย์ดังกล่าว ผู้วิจัยได้สรุปถึงกระบวนการของการเกิดพฤติกรรมมนุษย์ ดังนี้

แผนภาพที่ 32 กระบวนการเกิดพฤติกรรมของมนุษย์

จากแผนภูมิต่างกล่าวสามารถอธิบายกระบวนการเกิดพฤติกรรมมนุษย์ เช่น หากนายหนึ่งได้ตระหนักถึงความต้องการของตนเองว่า ตนต้องการมีสภาพความเป็นอยู่ของชีวิตที่สะดวกสบาย มีฐานะมั่นคง จากนั้นนายหนึ่งได้เรียนรู้ว่า หากจะมีฐานะที่มั่นคงจะต้องมีอาชีพการงานที่ดี และได้เรียนรู้ว่าหากจะมีอาชีพการงานที่ดี จะต้องมีการศึกษาที่ดี เมื่อนายหนึ่งเกิดการเรียนรู้ดังกล่าว นายจึงเกิดความคาดหวังว่า หากตนเองมีการศึกษาที่ดี ตนจะมีอาชีพการงานที่ดี และความคาดหวังดังกล่าว ได้เป็นแรงจูงใจให้นายหนึ่งเกิดพฤติกรรม มุมนานะในการศึกษา

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

6. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการกระทำผิดและการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด

6.1 แนวคิดของสำนักอาชญาวิทยาปฏิฐานนิยม

แนวคิดของสำนักอาชญาวิทยาปฏิฐานนิยม (Positive School) เกิดขึ้นในช่วง ค.ศ. ที่ 19 เริ่มมีการตื่นตัวทางวิทยาศาสตร์ จึงมีการศึกษาถึงปัญหาทางสังคม โดยใช้วิธีทางวิทยาศาสตร์เป็นเครื่องมือในการศึกษาซึ่งเป็นต้นกำเนิดแนวคิดของสำนักอาชญาวิทยาปฏิฐานนิยม โดยเน้นการศึกษาไปที่ตัวผู้กระทำผิด โดยเห็นว่าการกระทำผิดเกิดจากอิทธิพลของปัจจัยภายนอก คือ ทางชีวภาพ อุตภาพ และทางสังคม หรือเนื่องจากสภาพแวดล้อมเป็นตัวบีบบังคับ (Determinism) แนวคิดของสำนักนี้เห็นว่า ผู้กระทำผิดเปรียบเสมือนผู้ป่วยที่สมควรได้รับการบำบัดฟื้นฟูบุคลิกภาพ โดยอาศัยหลักที่ว่า การลงโทษจะต้องมีความเหมาะสมกับตัวผู้กระทำผิดมิใช่การลงโทษเพื่อการแก้แค้น หรือเพื่อข่มขู่ยับยั้งการกระทำผิดตามทัศนคติของสำนักอาชญาวิทยาดั้งเดิม มาเป็นการลงโทษเพื่อเป็นการแก้ไข (Correction) และการบำบัด

รักษา จากแนวความคิดนี้ เป็นผลให้มีการนำระบบทฤษฎีวิทยามาประยุกต์ใช้ในเวลาต่อมา กลุ่มนักอาชญาวิทยาของสำนักนี้ ได้แก่ ซีซาร์ ลอมโบโรโซ (Cesar Lombroso) , ราฟาเอล การ์ฟาโล (Raffaele Garofalo) , เอ็นริโก เฟอร์รี (Enrico Ferri)

ลอมโบโซ ได้รับการยกย่องว่าเป็นบิดาแห่งอาชญาวิทยา ได้ริเริ่มการนำเอาหลักการวิจัยแบบวิทยาศาสตร์ (Scientific Inquiry) มาใช้ในการศึกษาสาเหตุของพฤติกรรมอาชญากรรม ซึ่งในการศึกษาวิจัยของลอมโบโซนั้น ได้ทำการสังเกตเก็บข้อมูลทางชีวภาคของบุคคล (Physical Characteristics) เช่น ศีรษะ ร่างกาย แขน ขา หรือผิวหนัง เป็นต้น ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้มาจากการสำรวจนักโทษชาวอิตาลี แล้วนำมาเปรียบเทียบกับข้อมูลทางชีวภาคของบุคคลที่เป็นทหารชาวอิตาลี หลังจากนั้นจึงสรุปเป็นผลการศึกษาออกมา โดยมีการนำหลักสถิติมาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ลอมโบโซเชื่อว่าอาชญากรรมมีความแตกต่างทางชีวภาค เมื่อเปรียบเทียบกับประชาชนทั่วไป ทั้งนี้โดยการนำเอาทฤษฎีวิวัฒนาการของมนุษย์มาเป็นรากฐานและแนวความคิดเพื่อสนับสนุนทฤษฎีนี้ (พรชัย ชันดี และคณะ. 2543 : 33 - 34) และจากแนวคิดของสำนักอาชญาวิทยาปฏิฐานนิยม ที่เชื่อว่ามีปัจจัยที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของมนุษย์ มากระตุ้น จูงใจ หรือเป็นสาเหตุให้มนุษย์ประกอบอาชญากรรมนี้ นำไปสู่การอธิบายสาเหตุการกระทำผิดของกลุ่มทฤษฎีอาชญาวิทยาแนวสังคมศาสตร์ ซึ่งได้ศึกษาถึงสาเหตุพฤติกรรมของอาชญากรรม อันเนื่องมาจากปัจจัยภายนอก หรือสภาพแวดล้อมด้านสังคม หรือเศรษฐกิจ ซึ่งนอกเหนือไปจากปัจจัยภายในในตัวบุคคลผู้ประกอบอาชญากรรม โดยมีทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการกระทำผิด ดังต่อไปนี้

1. ทฤษฎีความกดดันทางสังคม (Strain Theory)

ทฤษฎีความกดดันทางสังคม เป็นผลงานของนักอาชญาวิทยาชาวอเมริกัน ชื่อ โรเบิร์ต เคเมอร์ตัน (Robert K. Merton อ้างถึงใน พรชัย ชันดี และคณะ. 2543 : 35 - 36) ซึ่งนำหลักการสังคมไร้บรรทัดฐานมาอธิบายพฤติกรรมอาชญากรรมทฤษฎีของ เคเมอร์ตันอธิบายว่า วัฒนธรรมของสังคมจะเป็นตัวกำหนดจุดมุ่งหมายหรือความต้องการ (Culture Goals) ของคนในสังคมที่บุคคลควรจะมีให้ได้ ซึ่งจุดหมายของแต่ละสังคมจะแตกต่างกันออกไปตามวัฒนธรรม และวัฒนธรรมยังกำหนดหรือรับรองบรรทัดฐานหรือวิธีการที่ได้รับการยอมรับ (Institutionalized Means) ในการนำไปสู่จุดมุ่งหมายของสังคม ซึ่งประชาชนทุกคนทุกคนถูกคาดหวังว่าจะต้องปฏิบัติตามวิธีการเหล่านี้มาจากค่านิยมของวัฒนธรรม ซึ่งจะเป็นตัวกำหนดวิธีการหรือเทคนิคในการไปสู่จุดมุ่งหมายของสังคม และเมื่อบุคคลทุกคนไม่สามารถใช้วิธีการที่ถูกต้อง เพื่อที่จะบรรลุจุดมุ่งหมายของสังคมได้ ก็จะสร้างความกดดัน (Strain) ให้แก่บุคคลนั้น อันเป็นเหตุให้ต้องมีการตอบโต้ต่อความกดดัน

เมอร์ตันได้เสนอแนวทางที่บุคคลจะตอบโต้หรือปรับตัวของบุคคลต่อความกดดันนี้ 5 แนวทาง คือ

1. การปฏิบัติตาม (Conformity) คือ เป็นบุคคลที่ยึดถืออุดมการณ์ทางสังคมและวิธีการที่ได้รับการยอมรับ ซึ่งแม้ว่าบุคคลกลุ่มนี้จะได้รับความกดดันที่เน้นให้ตนเองสร้างฐานะความร่ำรวย แต่พวกนี้ก็ยังคงเลือกวิธีการที่ได้รับการยอมรับทางสังคม ไม่ว่าจะบรรลุอุดมการณ์ทางสังคมหรือไม่ก็ตาม กล่าวคือ ยังคงมีความตั้งใจศึกษาเล่าเรียน และประกอบอาชีพการงานอย่างสุจริต

2. การเปลี่ยนแปลง (Innovation) คือ เป็นบุคคลที่ยอมรับอุดมการณ์ทางสังคมแต่พวกเขากลับพบว่าไม่สามารถทำได้โดยวิธีการที่ได้รับการยอมรับ ดังนั้นพวกเขาจึงหาวิธีการใหม่ไปสู่อุดมการณ์ทางสังคม โดยไม่คำนึงว่าจะเป็นการผิดกฎหมายหรือละเมิดศีลธรรมหรือขนบธรรมเนียมประเพณีแต่อย่างใด

3. การยึดวัฒนธรรมใหม่ (Ritualism) คือ การปฏิเสธหรือไม่ยอมรับอุดมการณ์ทางสังคม แต่ยังคงปฏิบัติตามวิธีการที่สังคมยอมรับ ซึ่งเป็นการปรับตัวของบุคคลที่เลิกยึดถืออุดมการณ์ของวัฒนธรรมเดิม แต่ในขณะที่เดียวกันต้องการให้ตนปลอดภัยจากการละเมิดกฎระเบียบของสังคม บุคคลเหล่านี้จะไม่เสียใจกับการบรรลุอุดมการณ์เพราะได้ละทิ้งอุดมการณ์ไปแล้ว

4. การล่าถอยหรือการยอมแพ้ (Retreatism) คือ เป็นการไม่ยอมรับหรือล่าถอยจากบรรลุอุดมการณ์ทางสังคมหรือการปฏิบัติตามวิธีการที่ได้รับการยอมรับ ดังนั้นบุคคลที่ยึดแนวทางนี้จึงหนีออกจากแรงกดดันหรือความต้องการของสังคม เมอร์ตันเสนอว่าการยอมแพ้หรือล่าถอยนี้เป็นกลไกในการหลบหนีความกดดันของบุคคลที่มีความมุ่งมั่นต่ออุดมการณ์ของสังคมและวิธีการที่ยอมรับ แต่ที่ไม่มีโอกาสที่จะเป็นไปได้

5. การปฏิวัติ (Rebellion) คือ บุคคลกลุ่มนี้รู้สึกผิดหวังกับอุดมการณ์ทางสังคมจึงเปลี่ยนอุดมการณ์ใหม่ บุคคลพวกนี้จะหยุดการเป็นสมาชิกของสังคมและเริ่มที่จะอาศัยอยู่ภายใต้วัฒนธรรมใหม่ที่ตนเห็นว่าเหมาะสมกว่า กล่าวคือ จะไม่ยอมรับทั้งอุดมการณ์และวิธีการในการบรรลุอุดมการณ์ของสังคมที่เขาอาศัยอยู่ (พรชัย ชันดี และคณะ: 2543, น. 93-95)

2. ทฤษฎีวัฒนธรรมของชนชั้นต่ำ (Miller's Theory of Lower-class Culture)

วอลเตอร์ มิลเลอร์ (Walter Miller อ้างถึงในพรชัย ชันดี และคณะ: 2543,96) ได้อธิบายว่าชนชั้นต่ำมีวัฒนธรรมที่แยกตัวและแตกต่างไปจากวัฒนธรรมชนชั้นกลางและวัฒนธรรมรองนี้ก็มีมานานเป็นเวลาดาวนานเท่ากับวัฒนธรรมของชนชั้นกลางด้วย

ในขณะที่ชนชั้นกลางมีค่านิยมที่สำคัญ เช่น การได้รับความสำเร็จ แต่ชนชั้นล่างของสังคมมีวัฒนธรรมหรือค่านิยมที่เรียกว่า จุดศูนย์รวมของความสนใจ ซึ่งประกอบด้วยค่านิยม 6 ประเภทคือ

1. ความยุ่งยาก (Trouble) หมายถึง การเข้าไปมีความเกี่ยวพันกับความยุ่งยากอันได้แก่ การกระทำผิดกฎหมาย การมีปัญหากับเจ้าหน้าที่กระบวนการยุติธรรม ฯลฯ ซึ่งเป็นค่านิยมที่สำคัญ เนื่องจากจะเป็นหนทางทำให้บุคคลได้รับสถานภาพในหมู่เพื่อนฝูง

2. ความแข็งแกร่ง (Toughness) หมายถึง การมีรูปร่างและอุปนิสัยในทางที่เป็นผู้ชายที่มีความอดทนและแข็งแรง มีความกล้าหาญ ไม่เกรงกลัวต่อการถูกข่มขู่หรือต่อสู้อันนับว่าเป็นค่านิยมที่ได้รับการยอมรับให้เป็นผู้นำ

3. ความฉลาด (Smartness) หมายถึง ความชำนาญในการเอาชนะผู้อื่นเพื่อความอยู่รอดในชีวิตประจำวันแต่เป็นไปในลักษณะที่รู้จักเอาเปรียบผู้อื่นและใช้กำลังแรงกายน้อยที่สุด ซึ่งจะได้รับการยอมรับให้เป็นผู้นำ

4. ความตื่นเต้น (Excitement) หมายถึง การค้นหาสิ่งตื่นเต้นซึ่งมักเกี่ยวข้องกับการเสพเครื่องดินแดนออกซอลส์และการเล่นการพนัน หรือการค้ายาเสพติด

5. โชคชะตา (Fate) หมายถึง ความคิดที่ว่าสิ่งเกิดขึ้นเป็นชะตาที่ถูกกำหนดไว้มนุษย์ไม่สามารถควบคุมได้

6. ความอิสระ (Autonomy) หมายถึง การไม่ยอมรับในอำนาจและกฎเกณฑ์ของสังคม

มิลเลอร์ได้อธิบายว่า วัฒนธรรมของชนชั้นล่างเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดสภาวะของการกระทำผิดในลักษณะที่เป็นแก๊ง เพราะวัฒนธรรมทำให้เกิดการติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างชนชั้นล่าง เนื่องจากสภาพแวดล้อมหลายด้าน โดยเฉพาะในชุมชนคนจน ครอบครัวชนชั้นล่างมักมีหัวหน้าครอบครัวเป็นผู้หญิง ดังนั้นเด็กผู้ชายในครอบครัวจึงไม่มีตัวอย่างความแข็งแรงหรือความเป็นชาย เด็กเหล่านี้จึงเกิดความต้องการที่จะมีความรู้สึกแข็งแรงและเป็นผู้นำ ประกอบกับการเป็นอยู่ที่แออัด สิ่งเหล่านี้เป็นแรงกระตุ้นให้เด็กผู้ชายมักจะออกไปนอกบ้านเตร็ดเตร่ตามท้องถนนและรวมตัวกันเป็นแก๊งในที่สุด เนื่องจากแก๊งสามารถมองสิ่งที่ไม่สามารถหาได้ในครอบครัว คือ ความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน (Status)

6.2 แนวความคิดหลักของทฤษฎีติดฉลาก(Labeling Theory)

แนวคิดที่สำคัญในทฤษฎีนี้คือ การพยายามเข้าใจหรืออธิบายถึงกระบวนการที่ความหมายของพฤติกรรมอาชญากรรม หรือพฤติกรรมเบี่ยงเบนที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมาได้ตอบหรือแนวคิดของบุคคลในสังคมตลอดจนพฤติกรรมและความรู้สึกนึกคิดของผู้ที่ถูกมองว่าเป็น

อาชญากรหรือบุคคลที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบน หรืออาจกล่าวได้ว่าการตีตราเป็นตัวแปรอิสระ ที่อาจทำให้เกิดพฤติกรรมอาชญากรรมหรือพฤติกรรมเบี่ยงเบน กล่าวโดยสรุปคือ บุคคลทั่วไปอาจมีพฤติกรรมอาชญากรรมบ้างเป็นครั้งคราว ไม่สม่ำเสมอ และไม่รุนแรงหรือร้ายแรง หากแต่เมื่อบุคคลที่มีพฤติกรรมดังกล่าวถูกดำเนินการตามกฎหมายตามกลไกควบคุมทางสังคมแล้ว โดยเฉพาะการถูกดำเนินคดีโดยหน่วยงานรัฐตามกระบวนการยุติธรรม บุคคลดังกล่าวก็จะเข้าสู่กระบวนการกำหนดตนเองเป็นอาชญากรหรือบุคคลผิดปกติ ตลอดจนได้รับความอับอายหรือความเสื่อมเสีย จึงไม่สามารถกลับไปใช้ชีวิตได้อย่างบุคคลธรรมดาในสังคมได้อีก ลีเมอรัท และเบคเคอร์ (Lemert, 1951 ; Becker. 1963)

6.3 ทฤษฎีการคบหาสมาคมที่แตกต่างกัน

ทฤษฎีนี้เชื่อว่า พฤติกรรมอาชญากรรมนั้นเกิดจากการเรียนรู้ เจ้าของทฤษฎีคือ เออวินซูเทอร์แลนด์ (Edwin H.Sutherland) ได้นำเสนอครั้งแรกในปี ค.ศ.1939 โดยชี้ให้เห็นว่า อาชญากรรมมีพื้นฐานจากความไม่เป็นระเบียบของสังคม ซึ่งมีผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทำให้เกิดการคบหาสมาคมที่แตกต่างตามค่านิยมทางสังคมและแบบแผนของพฤติกรรมที่ต่างกัน ดังนั้นอาชญากรรมจึงเป็นผลของการคบหาสมาคมระหว่างบุคคล หรือระหว่างบุคคลกับรูปแบบของอาชญากร (Criminal pattern) ซึ่งหากมีการคบหาสมาคมถี่หรือสม่ำเสมอมากก็จะทำให้บุคคลนั้นมีโอกาสในการกระทำผิดมากขึ้น

หลักการของทฤษฎีการคบหาสมาคมที่แตกต่าง มีทั้งหมด 9 ข้อ ดังนี้

1. พฤติกรรมอาชญากรรมเกิดจากการเรียนรู้
2. พฤติกรรมอาชญากรรมเกิดจากการเรียนรู้โดยการติดต่อกับบุคคลอื่นด้วยกระบวนการสื่อสาร
3. พฤติกรรมอาชญากรรมส่วนใหญ่เกิดขึ้นในกลุ่มที่ใกล้ชิดกัน
4. พฤติกรรมอาชญากรรมที่เกิดขึ้นจะรวมเทคนิคในการประกอบอาชญากรรมที่บางครั้งก็สลับซับซ้อน บางครั้งก็ง่าย และทิศทางเฉพาะเจาะจงของแรงจูงใจ เหตุผล และทัศนคติ
5. ทิศทางที่เฉพาะเจาะจงของแรงจูงใจกับแรงขับได้รับการเรียนรู้จากการที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยกับกฎหมาย
6. บุคคลจะกระทำผิดเมื่อเขาเห็นด้วยกับการละเมิดกฎหมายมากกว่าการปฏิบัติตามกฎหมาย
7. การคบหาสมาคมที่แตกต่าง อาจจะแตกต่างกันในด้านความถี่ ช่วงเวลา การให้ความสำคัญหรือความเข้มข้น

8. กระบวนการเรียนรู้พฤติกรรมอาชญากร โดยการคบหาสมาคมกับรูปแบบของอาชญากรรมและต่อต้านอาชญากรรมจะมีความเกี่ยวข้องกับกลไกการทำงานที่เสมือนกับการเรียนรู้ทั่วไป

9. แม้ว่าพฤติกรรมอาชญากรรมจะอธิบายถึงความต้องการและค่านิยมทั่วไป แต่อันที่จริงแล้วไม่มีความจำเป็นที่จะต้องอธิบาย เพราะพฤติกรรมอื่นๆ ที่ไม่ใช่พฤติกรรมอาชญากรรมก็มีความต้องการและค่านิยมเหมือนกัน

จากหลักการของทฤษฎีการคบหาสมาคมที่แตกต่าง จะเห็นได้ว่าทฤษฎีนี้ให้ความสนใจกับการเรียนรู้ของบุคคลว่ามีส่วนในการกระทำผิดดังจะเห็นได้จากข้อ 6 ที่บอกว่าคุณคนจะกระทำผิดเมื่อเขาเห็นด้วยการละเมิดกฎหมายมากกว่าการปฏิบัติตามกฎหมาย

ในขณะที่พฤติกรรมการกระทำผิดเป็นการแสดงออกของความต้องการหรือค่านิยมทั่วไป แต่พฤติกรรมการกระทำผิดไม่สามารถอธิบายได้จากความต้องการหรือค่านิยมโดยทั่วไป เพราะพฤติกรรมปกติก็แสดงออกซึ่งความต้องการและค่านิยมอย่างเดียวกัน เช่น โจรต้องการเงินจึงขโมยเงิน แต่กรรมกรที่ซื้อสัปดาห์ทำงานก็เพราะต้องการเงินเช่นเดียวกัน ดังนั้น จึงไม่อาจกล่าวได้ว่า ความต้องการเงินทำให้คนเป็นโจร เพราะกรรมกรต้องการเงินเหมือนกันแต่ไม่ได้เป็นโจร(สุภกานดา สุขศรีวงษ์. 2550 : 23-24)

6.4 ทฤษฎีทางเศรษฐกิจ

สุพจน์ สุโรจน์. (2554. กฎหมายอาญา 1. ภาคบทบัญญัติทั่วไป, 2554 : 88) ได้อธิบายว่า ทฤษฎีนี้เป็นทฤษฎีแรกที่นำไปสู่ทฤษฎีใหม่ทางสังคมวิทยาเกี่ยวกับอาชญากรรมที่เรียกว่า Conflict Criminology หรือ Radical หรือ New Criminology หรือสำนักอาชญากรรมวิทยาใหม่ ซึ่งทฤษฎีทางเศรษฐกิจพบว่า อาชญากรรมมีความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจโดยเห็นว่า มีสาเหตุมาจากความยากจน ความแตกแยกและอาชญากรรมเป็นปรากฏการณ์ในสังคมอุตสาหกรรม ซึ่งมีความเจริญรุ่งเรืองเรื่องทางเศรษฐกิจ ซึ่งสรุปได้ดังนี้

โคโรซี โทมัส (กฎหมายอาญา 1. ภาคบทบัญญัติทั่วไป. 2554 : 89) นักอาชญาวิทยาชาวอังกฤษ ได้ศึกษาหาความสัมพันธ์ระหว่างอาชญากรรมกับภาวะเศรษฐกิจในประเทศอังกฤษ โดยใช้สถิติการว่างงาน ราคาสินค้าและการส่งออก เป็นต้น ในช่วง 60 ปี คือ ค.ศ. 1854 และ 1913 จนสามารถสร้างวงจรธุรกิจ ในอังกฤษขึ้นได้ โทมัสพบว่า ความผิดฐานลักทรัพย์มีแนวโน้มสูงขึ้นในปีที่มีเศรษฐกิจตกต่ำและในสหรัฐอเมริกา เดเนียลกลาสเซอร์และเค็นไรท์ ได้ศึกษาหาความสัมพันธ์ระหว่างการว่างงานกับอาชญากรรมโดยนำสถิติการว่างงานกลุ่มอายุ 20-25 ปี ระหว่าง ค.ศ. 1930 – 1936 มาวิเคราะห์และพบว่า ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์เกิดขึ้นมากในระยะเวลาที่มีเศรษฐกิจตกต่ำ

เท่าที่กล่าวสรุปว่า ทฤษฎีทางเศรษฐกิจมีความสัมพันธ์กับปัจจัยที่นำไปสู่การกระทำผิด โดยมีสาเหตุมาจากความยากจน การประสบปัญหาค่าใช้จ่ายไม่เพียงพอในการเลี้ยงชีพหรือเลี้ยงดูครอบครัวและมีหนี้สินจำนวนมาก

6.5 แนวความคิดหลักของสำนักอาชญาวิทยาดั้งเดิม

ผู้ก่อตั้งแนวความคิดอาชญาวิทยาดั้งเดิม คือ ซีซาร์แม็คคาเรีย (Cesare Bonesana, Marchese de Beccaria, ค.ศ. 1738-1794) แม็คคาเรียสำเร็จการศึกษาสาขานิติศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยแห่งพาเวีย ประเทศอิตาลี ผลงานสำคัญของแม็คคาเรีย คือ การนำเสนอแนวคิดในหนังสือชื่อ “เรียงความเกี่ยวกับอาชญากรรมและการลงโทษ” ในปี ค.ศ. 1764 ซึ่งเนื้อหาสาระส่วนใหญ่เป็นการวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมของรัฐบาลในแถบประเทศยุโรปในสมัยนั้น ซึ่งแม็คคาเรียเห็นว่า มีการดำเนินการโดยไม่ยุติธรรม เจ้าหน้าที่รัฐและผู้พิพากษาไม่ได้ทำหน้าที่รักษาความยุติธรรมเพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน แม็คคาเรียจึงเห็นว่าควรจะมีการปรับปรุงกระบวนการยุติธรรมใหม่ เพื่อให้องค์กรที่ทำหน้าที่รักษาไว้ซึ่งความยุติธรรมในสังคม

หลักปรัชญาสำคัญของแม็คคาเรียก็คือ “เจตจำนงเสรี” (Free Will) ซึ่งแม็คคาเรียเห็นว่าหลักเจตจำนงเสรีเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ หลักปรัชญานี้มีว่า “มนุษย์เป็นผู้มีเหตุผลในการมุ่งแสวงหาเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์สูงสุดทางด้านวัตถุ และการตัดสินใจเลือกกระทำการหรืองดเว้นการกระทำใดๆ ที่มีอยู่อย่างมีเหตุผล เพื่อพิจารณาและคำนวณถึงผลประโยชน์หรือผลเสียที่จะได้รับจากการกระทำนั้นๆ หลังจากนั้นจึงเลือกหรืองดพฤติกรรมนั้น”ซึ่งแม็คคาเรียมีความเชื่อว่าหากจะป้องกันไม่ให้มนุษย์กระทำความผิดกฎหมาย บทลงโทษของกฎหมายต้องมีลักษณะที่รุนแรงแน่นอนและรวดเร็วเพื่อทำให้มนุษย์เชื่อหรือมองเห็นว่าผลเสียที่จะได้รับจากการทำผิดมีมากกว่าผลประโยชน์ ในที่สุดจะส่งผลให้มนุษย์เลือกที่จะงดเว้นไม่กระทำผิด

6.6 ทฤษฎีการขัดเกลาทางสังคม (Socialization Theory) และการเกิดวัฒนธรรมของเรือนจำ

แม้ว่าการกำหนดกฎระเบียบและกติกาดำรงอยู่ในสังคมเรือนจำให้แก่ผู้กระทำผิดหรือผู้ต้องขังจะเป็นไปตามกฎหมายและถูกบังคับใช้อย่างเคร่งครัดในแต่ละเรือนจำแต่มีอาจปฏิเสธได้ว่าค่านิยมวัฒนธรรมอันเกิดจากการดำเนินชีวิตร่วมกันภายในเรือนจำย่อมส่งผลให้เกิดการสร้างและหล่อหลอมทัศนคติบุคลิกภาพและพฤติกรรมของผู้ต้องขังให้เกิดขึ้นไปในในแต่ละรูปแบบกล่าวคือในสังคมเรือนจำย่อมเกิดการขัดเกลาทางสังคมซึ่งเป็นเครื่องมืออันหนึ่ง

ในการสร้างพฤติกรรมที่พึงปรารถนาของสมาชิกในสังคมเรือนจำเช่นเดียวกับสังคมทั่วไปโดยพบว่า การขัดเกลาทางสังคมนี้นับได้ว่าเป็นกลไกที่ดีในการรักษาระบบสังคมให้อยู่ในดุลยภาพ โดยโอลเซน (Olsen E. 1968 : 35) มองว่าการขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการรวม (Total Process) ซึ่งเป็นแหล่งปัจเจกบุคคลที่ได้อาศัยในการพัฒนาบุคลิกภาพของตนเป็นแหล่งที่สมาชิกได้ฝึกฝนและเรียนรู้ในการเป็นผู้แสดงพฤติกรรมทางสังคมซึ่งรวมไปถึงการเรียนรู้ค่านิยมบรรทัดฐานความเชื่ออาชีพและเทคโนโลยีต่างๆ ในขณะที่สุดสงวน ลูธีสร (2547 : 83) อธิบายว่าคนจะถูกขัดเกลาจากสถาบันต่างๆ ในสังคมทั้งจากครอบครัว โรงเรียนเพื่อนที่ทำงาน เป็นต้น ซึ่งหากความสัมพันธ์เป็นไปในทางบวกและได้รับการสนับสนุนคนจะปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคมเป็นอย่างดีแต่หากความสัมพันธ์เป็นไปในทางลบคนก็จะฝ่าฝืนระเบียบและนำไปสู่การเกิดพฤติกรรมของอาชญากรดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่ากระบวนการขัดเกลาทางสังคมเป็นการถ่ายทอดให้สมาชิกในสังคมเกิดการเรียนรู้แบบแผนพฤติกรรมกฎเกณฑ์และระเบียบต่างๆ ของสังคมผ่านสถาบันทางสังคมต่างๆ เพื่อให้เกิดพฤติกรรมที่เหมาะสมดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าเรือนจำก็เป็นสถาบันทางสังคมหนึ่งที่ทำหน้าที่ขัดเกลาสมาชิกในสังคมเรือนจำ ซึ่งสมาชิกหลักคือผู้ต้องขัง โดยเรือนจำจะมีกระบวนการขัดเกลาทางสังคมผ่านกฎระเบียบและแนวทางปฏิบัติต่างๆ ต่อผู้ต้องขังเป็นสิ่งสำคัญซึ่งถือได้ว่าเป็นกระบวนการขัดเกลาโดยตรงในขณะเดียวกันภายในสังคมเรือนจำจะเกิดกระบวนการขัดเกลาทางสังคมโดยอ้อม โดยผ่านการเกิดปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มเพื่อนผู้ต้องขังหรือแม้แต่การเกิดปฏิสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการระหว่างผู้ต้องขังและผู้คุมหรือเจ้าหน้าที่ฝ่ายอื่นๆ ในเรือนจำซึ่งกระบวนการขัดเกลาทั้งทางตรงและทางอ้อมดังกล่าวจะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้ต้องขังดังเช่นการศึกษาของเกรแฮมสกี (Gresham Skyes. 1958 : 63-78) ซึ่งเป็นบุคคลแรกที่ศึกษาเกี่ยวกับความเจ็บปวดที่เกิดจากการถูกจองจำซึ่งจะเป็นความเจ็บปวดจากถูกจำกัดใน 5 ด้าน ได้แก่การถูกจำกัดเสรีภาพการถูกจำกัดด้านเครื่องอุปโภคบริโภคและบริการการถูกจำกัดด้านความสัมพันธ์ทางเพศการถูกจำกัดด้านอิสรภาพและการถูกจำกัดด้านความปลอดภัยโดยความเจ็บปวดดังกล่าวนั้นมีไว้เพียงแต่เป็นความเจ็บปวดทางกายเท่านั้นแต่ความเจ็บปวดที่สำคัญคือความกดดันทางจิตใจที่ผู้ต้องขังได้รับจากการถูกจำกัดในด้านต่างๆ อันเป็นผลทำให้ผู้ต้องขังเกิดความไม่สบายใจเบื่อหน่ายหงุดหงิดและเกิดความเครียดในจิตใจจนทำให้ผู้ต้องขังต้องหาทางออกในการปรับตัวเพื่อที่จะระบายความเจ็บปวดดังกล่าวซึ่งมักจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้ต้องขังให้สอดคล้องกับข้อจำกัดต่างๆ ที่ทางเรือนจำได้กำหนดไว้ นอกจากนี้การที่ผู้ต้องขังจำนวนเป็นร้อยเป็นพันมาอยู่รวมกันในที่เดียวกันและดำเนินชีวิตร่วมกันเป็นเวลานานจนก่อให้เกิดระบบความสัมพันธ์ซึ่งเรียกได้ว่าเป็น “สังคมย่อย” ของผู้ต้องขังซึ่งเป็นสิ่งที่มีลักษณะเฉพาะแตกต่างกันไปจากสังคมภายนอกเพราะเรือนจำประกอบไปด้วยวัฒนธรรมและ

ระบบค่านิยมของผู้ต้องขังที่จะส่งผลต่อการปรับตัวของผู้ต้องขังในเรือนจำตลอดจนการกลับเข้าสู่สังคมภายหลังการพ้นโทษ (นัทธี จิตสว่าง. 2543 : 101) โดยผู้ต้องขังในเรือนจำต่างมีบุคลิกลักษณะทัศนคติและค่านิยมที่แตกต่างกันไปเมื่อมาอยู่ร่วมกันจึงเกิดการหล่อหลอมและก่อให้เกิดเป็น “วัฒนธรรมย่อย” ในเรือนจำเพื่อให้เข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่และเพื่อสมาชิกในสังคมใหม่ซึ่งวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในเรือนจำมักจะมาจากการขัดเกลาของเรือนจำหรือที่เรียกว่า “Prisonization” โดยการศึกษาเกี่ยวกับการเกิดวัฒนธรรมของเรือนจำและการจัดระเบียบทางสังคมในเรือนจำมีแนวคิดที่น่าสนใจ 2 แบบคือ (สุดสงวน สุธีสร. 2547 : 84-85)

1. ทฤษฎีการปรับตัวต่อความกดดัน (Deprivation Model/ Function Model)

เป็นทฤษฎีที่ได้รับการศึกษาอย่างกว้างขวางจากนักสังคมวิทยาหลายท่านซึ่งแนวคิดของแต่ละท่านมีหลักการที่คล้ายคลึงกันอาทิผลงานของแมคคอร์เคิล (McCorkle) และคอร์ตน์ (Korn) ในปี 1954 ซึ่งอธิบายเกี่ยวกับวัฒนธรรมและการจัดระเบียบทางสังคมของผู้ต้องขังว่าเป็นการแสดงออกตามหน้าที่ของผู้ต้องขังในการปฏิเสธหรือตอบสนองต่อประสบการณ์ที่พวกเขาได้รับในขณะที่พวกเขาเข้ามาสู่ระบบของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาลึกลับคือความพยายามของผู้ต้องขังในการที่จะรับมือกับการปฏิเสธสังคมซึ่งเป็นสิ่งที่ได้รับการถ่ายทอดภายในสังคมของผู้ต้องขังและมีผลกระทบทางด้านจิตใจที่อาจทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากการปฏิเสธสังคมไปสู่การปฏิเสธตนเองซึ่งทั้งหมดเป็นการปรับตัวตามหน้าที่ของผู้ต้องขังต่อบางสิ่งบางอย่างที่เกิดขึ้นอย่างถาวรในโครงสร้างและประสบการณ์ของการคุมขังซึ่งลักษณะเฉพาะของโครงสร้างเรือนจำมักได้รับการหยิบยกขึ้นมาเป็นต้นเหตุสำคัญต่อมาในปี 1958 สกีย์ (Sykes, 63-78) ศึกษาพบว่าโครงสร้างของเรือนจำทำให้ผู้ต้องขังได้รับผลของ “ความเจ็บปวดจากการถูกจองจำ” (Pain of Imprisonment) ซึ่งอิทธิพลในเรื่องดังกล่าวนี้ส่งผลกระทบต่อภาวะทางด้านจิตใจและร่างกายของผู้ต้องขังและทำให้ผู้ต้องขังต้องหาทางออกด้วยการสร้างโลกสร้างกฎเกณฑ์และวัฒนธรรมย่อยของพวกเขาขึ้นมาโดยผู้ต้องขังเรียนรู้ที่จะปรับพฤติกรรมของตนเองให้เข้ากับแบบแผนพฤติกรรมในเรือนจำอาทิเช่นการรวมกลุ่มกันเพื่อแลกเปลี่ยนและแบ่งปันผลประโยชน์ซึ่งกันและกันการลดความต้องการทางเพศโดยการระบายออกด้วยการมีเพศสัมพันธ์กับเพื่อนผู้ต้องขังที่เป็นเพศเดียวกันต่างๆที่ไม่เคยมีพฤติกรรมเช่นนี้มาก่อน วัฒนธรรมย่อยที่ผู้ต้องขังสร้างขึ้นมานี้จะช่วยให้ผู้ต้องขังสามารถอดทนต่อสถานะการถูกจองจำได้จนกระทั่งพ้นโทษ

2. ทฤษฎีการนำเข้าวัฒนธรรม (Importation Model) เป็นแนวคิดที่ถือว่าแบบ

แผนของผู้ต้องขังในเรือนจำมิได้เกิดจากการปรับตัวเพื่อตอบสนองต่อความกดดันของสภาพในเรือนจำแต่การที่ผู้ต้องขังยึดแบบแผนพฤติกรรมแบบใดนั้นขึ้นอยู่กับวิถีชีวิตประสบการณ์หรือแบบแผนพฤติกรรมของผู้ต้องขังในสังคมภายนอกที่นำเข้ามาจากเรือนจำโดยอาร์วิน (Irwin)

และเครสเซย์ (Cressey) (อ้างถึงใน พัฒนา พัวพัฒนากุล. 2533 : 61-63) ซึ่งเป็นเจ้าของแนวคิดนี้ชี้ให้เห็นว่าวัฒนธรรมย่อยที่อยู่ในเรือนจำนั้นบางส่วนถูกนำมาจากภายนอกโดยพวกเขาได้เสนอแนวคิดที่ว่าจำเป็นต้องแยก “วัฒนธรรมเรือนจำ” กับ “วัฒนธรรมย่อยของผู้ต้องขัง” ออกจากกันโดยวัฒนธรรมของเรือนจำนั้นไม่ใช่วัฒนธรรมย่อยของผู้ต้องขังที่มักจะเป็นเรื่องของ การต่อต้านสังคมโดยพวกเขาได้จำแนกวัฒนธรรมย่อยในเรือนจำเป็น 3 ประเภทคือวัฒนธรรมของ “พวกหัวขโมย” (“Thief” Subculture) ซึ่งเป็นคุณลักษณะของพวกขโมยมืออาชีพและอาชญากรโดยอาชีพอื่น ๆ วัฒนธรรมของ “นักโทษเด็ดขาด” (“Convict” Subculture) เป็นรูปแบบของการแก่งแย่งแข่งขันกันเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์สูงสุดอันเนื่องมาจากความกดดันจาก ถูกกักขังและวัฒนธรรมของ “ผู้ปฏิบัติตามกฎหมาย” (“Legitimate” Subculture) เป็นรูปแบบ วัฒนธรรมของผู้ต้องขังที่ปฏิบัติตัวอยู่ในระเบียบวินัยและไม่สร้างปัญหาให้กับเจ้าหน้าที่ของ เรือนจำซึ่งมักเป็นวัฒนธรรมของผู้ต้องขังกลุ่มใหญ่ในเรือนจำการเกิดวัฒนธรรมในเรือนจำจาก 2 แนวคิดนั้นจะมีจุดเน้นที่แตกต่างกัน โดยแนวคิดแรกจะมีจุดเน้นที่ “เรือนจำ” โดยจะให้ความสนใจกับวัฒนธรรมและการจัดระเบียบสังคมของผู้ต้องขังในเรือนจำว่าเป็นการแสดงออกตาม หน้าที่ของผู้ต้องขังหรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นการปรับตัวตามหน้าที่ของผู้ต้องขังที่มีต่อเรือนจำใน ขณะที่อีกแนวคิดหนึ่งจะมีจุดเน้นที่ “ผู้ต้องขัง” โดยมองว่าเป็นแบบแผนของผู้ต้องขังใน เรือนจำมิใช่เกิดจากการปรับตัวเพื่อตอบสนองต่อความกดดันจากสภาพของเรือนจำซึ่ง วัฒนธรรมย่อยภายในเรือนจำจะมาจากการนำแบบแผนพฤติกรรมจากสังคมภายนอกมาสู่สังคม เรือนจำโดยจากการศึกษาถึงแบบแผนพฤติกรรมของผู้ต้องขังในเรือนจำแล้วอาร์วิน (Irwin) ได้ เสนอรูปแบบของการปรับตัวของผู้ต้องขังในเรือนจำไว้ 3 รูปแบบคือ

1. “ปล่อยเวลาให้ผ่านไปวันๆ” โดยพบว่าผู้ต้องขังหลายคนมีทัศนคติว่าการ ดำเนินชีวิตในเรือนจำเป็นเพียงการหยุดเวลาในการประกอบอาชีพของพวกเขาในโลกภายนอก เท่านั้นดังนั้นพวกเขาจึงใช้ชีวิตในเรือนจำให้ผ่านไปเร็วที่สุดและเจ็บปวดน้อยที่สุด โดยการไม่ พยายามสร้างปัญหาหรือความยุ่งยากให้ผู้อื่น

2. “ลูกคือบ้าน” เป็นผู้ต้องขังที่ตัดขาดจากญาติพี่น้องหรือครอบครัวพวกนี้ พยายามสร้างโลกของพวกเขาเองในเรือนจำโดยถือว่าเป็นโลกที่พวกเขาคุ้นเคยกว่าสังคม ภายนอกดังนั้นพวกเขามักจะใช้ชีวิตอยู่ในเรือนจำมากกว่าสังคมภายนอก โดยจะเป็นผู้ต้องขังที่ มักกระทำผิดซ้ำโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ต้องขังที่ติดยาเสพติด

3. “เก็บเกี่ยวผลประโยชน์” เป็นกลุ่มที่พยายามที่จะเอาประโยชน์จาก กิจกรรมต่างๆที่มีในเรือนจำเพื่อปรับปรุงจิตใจตนเองให้ดีขึ้นหรือเพื่อปรับปรุงตนเองซึ่งพวกนี้ ถือว่ามีได้เป็นอาชญากรโดยสันดานจึงมักไม่เข้าร่วมกลุ่มกับผู้ต้องขังที่กระทำผิดคิดเป็นนิสัย และมักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์แก่ตนเองในทุกรูปแบบนอกจากนี้ยังพบว่าผู้ต้องขังยังมีการ

สร้างภาษาเฉพาะที่ใช้ในสังคมของผู้ต้องขังเองซึ่งถือว่าเป็นวัฒนธรรมของเรือนจำรูปแบบหนึ่งที่เกิดขึ้น โดยการสร้างภาพเหล่านี้ขึ้นมาก็มีวัตถุประสงค์เพื่อปกปิดข้อความหรือการสื่อสารบางอย่างมิให้ผู้คุมหรือผู้ต้องขังกลุ่มอื่นรู้และอาจจะเป็นการแสดงออกถึงความเป็นกลุ่มหรือเป็นพวกเดียวกันซึ่งผู้ต้องขังที่เข้ามาใหม่จำเป็นต้องเรียนรู้และทำความเข้าใจภาษาเหล่านี้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เพราะฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าการดำเนินชีวิตอยู่ในเรือนจำของผู้ต้องขังมักจะก่อให้เกิดการเรียนรู้และกระบวนการขัดเกลาทางสังคมซึ่งนำไปสู่การสร้างวัฒนธรรมของเรือนจำและวัฒนธรรมย่อยของผู้ต้องขังขึ้นมาในหลายรูปแบบอันเป็นการแสดงออกเพื่อสร้างความเป็นกลุ่มของสังคมผู้ต้องขังเองรวมทั้งการสร้างสังคมของผู้ต้องขังขึ้นมาทดแทนสังคมของโลกภายนอกที่ผู้ต้องขังไม่มีโอกาสได้สัมผัส (ปรีชญานันท์ นักฟ็อน. 2554.)

6.7 แนวคิดเกี่ยวกับหลักทัณฑ์วิทยา

ทัณฑ์วิทยา มาจากคำว่า “ทัณฑ์” สมาสกับคำว่า “วิทยา”

ทัณฑ์ หมายถึง โทษ หรือการลงโทษ

วิทยา หมายถึง ความรู้

ทัณฑ์วิทยา แปลมาจากคำภาษาอังกฤษ ว่า Penology ซึ่งมีความหมายว่า ความเจ็บปวด สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดในการลงโทษ ที่เน้นให้เกิดความเจ็บปวด

1. วัตถุประสงค์ในการลงโทษ

1.1 การลงโทษเพื่อแก้แค้นทดแทน (Retribution)

การลงโทษเพื่อเป็นการแก้แค้นทดแทนเป็นวัตถุประสงค์ในการลงโทษที่เก่าแก่ที่สุด รูปแบบการลงโทษก็จะมีลักษณะรุนแรง ป่าเถื่อน เช่น การตัดอวัยวะ การเข็มนตี ทรมานและการประหารชีวิต แต่การลงโทษเพื่อแก้แค้นทดแทน ก็เป็นวัตถุประสงค์ที่สอดคล้องกับความรู้สึกของผู้เสียหายและประชาชน โดยทั่วไปที่ต้องการจะเห็นคนที่ทำร้ายผู้อื่นได้รับผลร้ายให้สาสมกับความผิดเพื่อให้เกิดความยุติธรรม ตามหลัก “ตาต่อตา ฟันต่อฟัน”

1.2 การลงโทษเพื่อข่มขวัญยับยั้ง (Deterrence)

แนวความคิดของวัตถุประสงค์ของการลงโทษแบบนี้ เป็นผลมาจากแนวความคิดของสำนักอาชญาวิทยาดั้งเดิม ซึ่งเชื่อว่าการกระทำผิดเกิดขึ้นจากคนไม่เกรงกลัวกฎหมายหรือการบังคับใช้กฎหมายอ่อนแอ ทั้งนี้เพราะมนุษย์มีเหตุมีผล และมีเจตจำนงอิสระที่จะเลือกหรือไม่เลือกทำอะไร โดยเลือกทำสิ่งที่จะทำให้ตนเองได้รับประโยชน์และพอใจ แต่ไม่เลือกทำสิ่งที่ทำให้เกิดความทุกข์และความเจ็บปวด มนุษย์จึงต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของ

ตนเอง โดยการทำให้ผู้กระทำความผิดรู้สึกว่าการกระทำผิดก่อให้เกิดความเจ็บปวด และ ไม่ก่อให้เกิดผลดีต่อตัวเอง เมื่อมนุษย์ได้รับความเจ็บปวดจากกระทำความผิดมากกว่าได้รับความพอใจแล้ว เขาก็จะหลีกเลี่ยงที่จะกระทำผิดอีก

1.3 การลงโทษเพื่อตัดโอกาสกระทำความผิด (Incapacitation)

การป้องกันสังคมหรือการตัดโอกาสกระทำความผิดนี้ มีหลักการว่า อาชญากรรมย่อมไม่เกิดขึ้นถ้าไม่มีอาชญากรหรืออาชญากร ไม่มีโอกาสที่จะทำผิด การลงโทษ เพื่อเป็นการตัดโอกาสกระทำความผิด มีวัตถุประสงค์คล้ายกับวัตถุประสงค์ของการลงโทษเพื่อข่มขวัญ คือ เพื่อเป็นการป้องกันอาชญากรรม แต่แตกต่างกันว่า ตามหลักการของการลงโทษเพื่อข่มขวัญยังมุ่งให้เกิดความกลัวไม่กระทำผิดซ้ำอีก ส่วนการลงโทษเพื่อการตัดโอกาสมุ่ง ป้องกันการกระทำผิดซ้ำโดยการทำให้เขาหมดโอกาสที่จะกระทำผิดขึ้นได้ ซึ่งวิธีการที่จะขจัดผู้กระทำความผิดอาจทำได้โดยการเนรเทศเพื่อป้องกันสังคมจากอาชญากร โดยการกักอาชญากรไปอยู่ที่อื่น เพื่อให้สังคมปลอดภัย หรือการตัดอวัยวะเพื่อตัดโอกาสผู้กระทำความผิดในการประกอบอาชญากรรม

1.4 การลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด (Rehabilitation)

แนวคิดเกี่ยวกับการลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดเป็นแนวคิดของสำนักอาชญาวิทยาปฏิฐานนิยม ซึ่งเชื่อในเรื่องเกี่ยวกับเจตจำนงกำหนด กล่าวคือ การกระทำของมนุษย์ถูกกำหนดจากปัจจัยต่างๆ มนุษย์ไม่สามารถเลือกกระทำได้อย่างอิสระ แต่มนุษย์ถูกกดดัน หล่อหลอมจากสิ่งแวดล้อมและปัจจัยต่างๆ จนมีบุคลิกภาพที่บกพร่องและหันไปสู่การกระทำความผิด ดังนั้น การกระทำของมนุษย์เป็นผลมาจากปัจจัยหลายอย่างรวมกัน ได้แก่ ปัจจัยทางจิตวิทยา ปัจจัยทางชีวภาค และปัจจัยเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางสังคมซึ่งปัจจัยเหล่านี้อยู่นอกเหนือการควบคุมของมนุษย์ ดังนั้น การกระทำความผิดจึงเกิดจากปัจจัยหลายอย่างรวมกันด้วย ซึ่งอาจแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล การลงโทษจึงไม่ควรมุ่งเน้นที่การกระทำความผิดเป็นหลัก แต่ควรพิจารณาจากสาเหตุที่ทำให้เกิดการกระทำความผิดและการแก้ไขไปที่สาเหตุนั้น การลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด จึงเน้นที่ตัวผู้กระทำความผิดมากกว่าการกระทำความผิด โดยการเน้นการศึกษาผู้กระทำความผิดเป็นรายบุคคล หรือการจำแนกลักษณะเพื่อหาสาเหตุการกระทำความผิด และแนวทางแก้ไข

แนวความคิดในการลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟู จึงเป็นแนวคิดที่ให้โอกาสผู้กระทำความผิดในการแก้ไขปรับปรุงตัว โดยการทำให้คนที่ทำผิดไม่ให้ถลำตัวลึกไปสู่การกระทำความผิดมากขึ้น โดยการพยายามหลีกเลี่ยงไม่ให้ผู้กระทำความผิดถูกลงโทษ ในลักษณะที่เป็นการทำลายคุณลักษณะหรือศักยภาพในการกลับเข้าสู่สังคม

2. การจัดการแก้ไขฟื้นฟู

ในการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังนั้นเป็นภารกิจที่สำคัญและจำเป็นสำหรับงานราชทัณฑ์ ซึ่งต้องดูแลควบคุมผู้ต้องขังในเรือนจำเพราะการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังนั้นจัดว่าเป็นวัตถุประสงค์หลักประการหนึ่งของงานราชทัณฑ์ ในการที่จะอบรมแก้ไขให้คนที่กระทำผิดได้ปรับตัว ปรับพฤติกรรมและกลับเข้าสู่สังคมได้โดยไม่กลับมากระทำผิดซ้ำอีก ซึ่งสอดคล้องกับปรัชญาของงานราชทัณฑ์ ที่นานาประเทศถือปฏิบัติ การนำผู้กระทำผิดเข้าคุมขังไว้ โดยไม่มีการอบรมแก้ไขฟื้นฟูเพียงแต่คุมไว้ นอกจากจะทำให้ผู้กระทำผิดไม่มีโอกาสที่จะกลับตัวแล้วยังทำให้ผู้กระทำผิดต้องมีสภาพเสื่อมโทรมลงไปกว่าเดิมอีก เนื่องจากเมื่อเข้ามาอยู่ในเรือนจำโดยไม่มีกิจกรรมใดๆ ทำ หรือไม่ได้มีโอกาสร่วมกิจกรรมในการพัฒนาตนเองแล้ว ก็จะมีผลกระทบต่อสุขภาพจิต และเกิดการรวมกลุ่มเรียนรู้ ถ่ายทอดพฤติกรรมอาชญากรรมซึ่งกันและกัน

นอกจากนี้ภารกิจในการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังยังเป็นการส่งเสริมภารกิจในการควบคุมผู้ต้องขัง เพราะหากไม่มีกิจกรรมในการแก้ไขฟื้นฟูแล้วจะทำให้การควบคุมเป็นไปได้ด้วยความยากลำบาก เพราะผู้ต้องขังจะอยู่ว่างไม่ได้ต้องทำกิจกรรม จะทำให้คิดฟุ้งซ่าน เล่นการพนัน หรือกิจกรรมผิดกฎหมายอื่นๆ หรือไม่อยู่ในสถานที่ที่จัดให้ไว้ ทำให้ควบคุมเป็นไปได้ด้วยความยากลำบาก ตรงกันข้ามหากมีกิจกรรมด้านการแก้ไขฟื้นฟูแล้วจะทำให้ผู้ต้องขังอยู่ในจุดที่ง่ายต่อการควบคุม และมีสุขภาพจิตที่ดีไม่คิดฟุ้งซ่าน ถึงเรื่องคดี เรื่องครอบครัว หรือเรื่องอื่นๆ ที่เป็นที่มาของการแหกหัก หรือ คิดหลบหนี ดังนั้นภารกิจการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังจึงเป็นภารกิจที่สำคัญและจำเป็นสำหรับงานราชทัณฑ์ โดยเฉพาะงานเรือนจำในการที่จะทำให้ผู้ต้องขังกลับเข้าสู่สังคมได้โดยไม่กระทำผิดซ้ำอีก

3. ตัวแบบของกิจกรรมการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด

ในการพิจารณาถึงวิธีการที่จะแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด โดยเฉพาะผู้กระทำผิดที่อยู่ในสถานควบคุมส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญกับกิจกรรมการแก้ไขฟื้นฟูที่ดำเนินการกันอยู่ทั่วไปได้แก่ การฝึกวิชาชีพการให้การศึกษา และการอบรมทางศีลธรรม อย่างไรก็ตามการแก้ไขฟื้นฟูดังกล่าวเป็นเพียงการดำเนินการขั้นพื้นฐานซึ่งมักจะจัดให้กับผู้ต้องขังทุกๆ ไปทั้งเรือนจำหรือสถานควบคุม ทั้งนี้โดยมุ่งที่จะให้ผู้ต้องขังมีวิชาชีพติดตัว มีการศึกษา และผ่านการอบรมศีลธรรม การแก้ไขฟื้นฟูด้วยวิธีดังกล่าวยังไม่ได้ลงลึกถึงสาเหตุและมูลเหตุของใจตลอดจนพฤติกรรมในการกระทำผิดของผู้ต้องขังในแต่ละประเภทแต่ละบุคคล ดังนั้นกิจกรรมการแก้ไขฟื้นฟูที่ลงลึกถึงผู้ต้องขังแต่ละประเภทซึ่งมีมูลเหตุของใจในการในการกระทำผิดที่

แตกต่างกัน พฤติกรรมต่างกันและควรจะได้รับ การอบรม บำบัด โดยเฉพาะด้านอารมณ์ จิตใจ และทัศนคติที่แตกต่างกัน เพื่อมุ่งผลในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมแบบยั่งยืน กิจกรรมแก้ไข ฟื้นฟูดังกล่าว เรียกว่ากิจกรรมเฉพาะตามประเภทคดีและตามพฤติกรรม ซึ่งแต่ละกิจกรรม เฉพาะก็จะประกอบด้วยกิจกรรมย่อย หรือหลักสูตรย่อยๆ หลายหลักสูตรเพื่อฝึกทักษะและมุ่ง ปรับเปลี่ยนทัศนคติพฤติกรรมกิจกรรมการแก้ไขฟื้นฟูดังกล่าวข้างต้น สามารถจัดประเภทได้ 3 ระดับ ดังนี้

3.1 กิจกรรมการแก้ไขฟื้นฟูพื้นฐาน

กิจกรรมการแก้ไขฟื้นฟูพื้นฐาน ได้แก่ การฝึกวิชาชีพ การให้ การศึกษาทั้งสายสามัญและสายอาชีพ และการอบรมทางศีลธรรมตลอดจนกิจกรรมทางศาสนา สวัสดิการและนันทนาการต่างๆ ซึ่งเป็นกิจกรรมหลักที่มุ่งจัดให้ผู้ต้องขังส่วนใหญ่ทั้งเรือนจำ ได้รับการฝึกทักษะพื้นฐานในการดำรงชีวิตในสังคมคือ การศึกษาอาชีพและหลักศาสนา แต่สิ่ง ที่ยังขาดคือ การปรับเปลี่ยนทัศนคติ และพฤติกรรม โดยเฉพาะพฤติกรรมอาชญากร ดังนั้นจึง จำเป็นต้องมีกิจกรรมการแก้ไขฟื้นฟูอีกระดับหนึ่ง

3.2 กิจกรรมการแก้ไขฟื้นฟูเฉพาะ

กิจกรรมการแก้ไขฟื้นฟูเฉพาะ เป็นกิจกรรมการแก้ไขที่มุ่ง ปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมของผู้กระทำผิด โดยมีหลักสูตรในการให้ความรู้และฝึก ทักษะและใช้กระบวนการกลุ่มเป็นเครื่องมือในการสร้างวินัยและปรับเปลี่ยนทัศนคติ พฤติกรรมผู้เข้ารับการอบรม ตามกิจกรรมจะต้องรับการอบรมติดต่อกันเป็นหลักสูตรระยะยาว (ประมาณ 6 เดือน – 1 ปี) ซึ่งไม่รวมระยะการเตรียมการปลดปล่อย จึงจะมีผลต่อการ เปลี่ยนแปลงทัศนคติ พฤติกรรมกิจกรรมเฉพาะดังกล่าวนี้ อาจแยกตามประเภทคดี หรือแยก ตามพฤติกรรมของผู้กระทำผิด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ในการจัดกิจกรรมว่าจะมุ่งแก้ไข ฟื้นฟูผู้ต้องขังกลุ่มใด ดังนั้นกลุ่มเป้าหมายจึงไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับปัญหาอาชญากรรมของแต่ละ ประเทศ แต่ละท้องถิ่นซึ่งไม่เหมือนกัน เช่น ปัญหายาเสพติดเป็นปัญหาสำหรับสังคมไทย แต่อาจไม่ใช่ของประเทศอื่น ดังนั้นจึงอาจไม่มีการจัดกิจกรรมสำหรับผู้ต้องขังคดียาเสพติดขึ้น ในขณะที่ประเทศจำเป็นต้องจัดกิจกรรมสำหรับผู้ต้องขังกลุ่มนี้ แต่ไม่ได้หมายความว่า ผู้ต้องขังคดียาเสพติดทุกคนจะถูกจัดเข้ากิจกรรม ต้องมีการจำแนกลักษณะเพื่อคัดกลุ่มผู้ต้องขัง ที่สามารถแก้ไขฟื้นฟูเฉพาะที่มีการดำเนินการอยู่ในระบบราชทัณฑ์ของประเทศต่างๆ เช่น กิจกรรมการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดที่ใช้ความรุนแรง เป็นต้น

นอกเหนือจากกิจกรรมการแก้ไขฟื้นฟูแล้ว การจัดกิจกรรมเฉพาะยังอาจทำได้ในลักษณะ ของการจัดกิจกรรมเพื่อสวัสดิการ เช่น กิจกรรมการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังชราภาพ กิจกรรมการ

ปฏิบัติต่อผู้ต้องขังป่วยกิจกรรมการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังโรคจิต หรือกิจกรรมการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังชาวต่างประเทศเป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้ไม่ได้มุ่งแก้ไขฟื้นฟู แต่มุ่งจัดสวัสดิการและการดูแลสวัสดิภาพด้วย

3.3 กิจกรรมการแก้ไขฟื้นฟูย่อย

กิจกรรมการแก้ไขฟื้นฟูย่อยเป็นกิจกรรมระยะสั้น ซึ่งจัดเป็นหลักสูตรในการให้ความรู้หรือฝึกทักษะให้ผู้ต้องขังที่เข้ารับการอบรมในหลักสูตรดังกล่าว ได้รับความรู้หรือฝึกทักษะเฉพาะด้าน เฉพาะทางเช่น การป้องกันการทำผิดซ้ำ การจัดการกับความโกรธ การจัดการกับความขัดแย้ง หรือทักษะการทำงานทักษะการสัมภาษณ์เพื่อหางาน เป็นต้น หลักสูตรเหล่านี้อาจจัดเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมในการแก้ไขฟื้นฟูกิจกรรมเฉพาะตามแต่ความเหมาะสมของผู้ต้องขัง แต่ละประเภทที่มีความจำเป็นต้องได้รับการอบรมที่แตกต่างกัน หลักสูตรสำหรับการอบรมตามกิจกรรมย่อยนี้โดยปกติจะเป็นหลักสูตรระยะสั้นประมาณ 1-2 วัน เป็นการเน้นการให้ความรู้และฝึกทักษะเป็นหลัก เมื่อจบแล้วก็อาจเข้าอบรมในกิจกรรมย่อยอื่นๆต่อไปตามแต่ที่กำหนดไว้ในกิจกรรมเฉพาะ ตัวแบบของกิจกรรมการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขัง ซึ่งเห็นได้ว่ากิจกรรมพื้นฐานเป็นกิจกรรมหลักจัดให้ผู้ต้องขังเป็นการทั่วไป กิจกรรมเฉพาะที่จัดให้ผู้ต้องขังบางกลุ่ม ส่วนกิจกรรมย่อยจะเป็นหลักสูตรหรือบทเรียนที่เป็นส่วนประกอบของกิจกรรม โดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่ง

4. กระบวนการในการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขัง

การแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังหรือการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดที่จัดเป็นกิจกรรมเฉพาะมิใช่กิจกรรมการแก้ไขฟื้นฟูพื้นฐานนั้น ไม่ว่าในกรณีใดจะมีกระบวนการในการดำเนินที่สำคัญ 5 ขั้นตอน ดังนี้

4.1 เลือกกลุ่มเป้าหมาย

การดำเนินการในขั้นตอนแรก จะต้องเริ่มต้นด้วยการกำหนดกลุ่มผู้ต้องขังที่จะเป็นกลุ่มเป้าหมายที่จะนำมารับการแก้ไขฟื้นฟูก่อนว่าจะเลือกผู้ต้องขังประเภทใด มีเงื่อนไขอย่างไร เช่น ผู้ต้องขังคดีทำผิดทางเพศ ผู้ต้องขังคดีฆ่าคนตาย หรือไม่พิจารณาในแง่ของคดี แต่พิจารณาเลือกในแง่ของพฤติกรรม เช่น ผู้ต้องขังที่ชอบใช้ความรุนแรงในการกระทำผิด เป็นต้น การจะกำหนดกลุ่มเป้าหมายกลุ่มใดนั้น ขึ้นอยู่กับความสำคัญของปัญหาการล่วงละเมิดทางเพศต่อเด็กมีมากและมักเกิดกระทำผิดซ้ำ ดังนั้นจึงได้มีการคิดโครงการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดทางเพศต่อเด็กขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นการทำให้กลุ่มเป้าหมายแ่ก่ลงและมี

ความเป็นไปได้ในการจัดการแก้ไขฟื้นฟู สามารถจัดเป็นรุ่นๆ รุ่นละ 20 – 40 ราย ได้ทำให้การแก้ไขมีคุณภาพมากกว่าการดำเนินการเป็นหมู่ที่ละ 100 – 200 คน

4.2 การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังเพื่อการแก้ไข

การดำเนินการในขั้นตอนที่สอง จะต้องดำเนินการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังหรืออีกนัยหนึ่งอาจเรียกว่าเป็นการประเมินรายบุคคล เพื่อที่จะทำให้สามารถรู้จักผู้ต้องขังเป็นรายบุคคลจนสามารถแยกปฏิบัติ แยกกลวิธี ในการแก้ไขฟื้นฟูให้เหมาะสมเป็นรายบุคคลหรือรายกลุ่มได้ การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังที่ว่าจะต้องเป็นการจำแนกลักษณะขั้นสูงที่เรียกว่า การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังเพื่อการแก้ไขที่สามารถเจาะลึกถึงพฤติกรรมและสาเหตุของการกระทำผิดของผู้ต้องขังจนสามารถนำมาเป็นแนวทางและกำหนดกลวิธี หรือหลักสูตรในการฟื้นฟูให้สอดคล้องกับผู้ต้องขังแต่ละประเภท แต่ละคนได้ การจำแนกลักษณะดังกล่าวจะเน้นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ศึกษาประวัติจากเอกสารและจากการเปิดเผยของผู้ต้องขัง การสังเกตพฤติกรรม และการใช้แบบประเมินทางจิตวิทยาเพื่อที่จะนำมาวิเคราะห์และการวางแผนการแก้ไขฟื้นฟูเป็นรายบุคคล ดังนั้นผู้ต้องขังที่จะนำมาวิเคราะห์ในเรือนจำจึงมีจำนวนไม่มากรุ่นหนึ่งประมาณ 20 – 40 ราย ดังนั้นการจำแนกลักษณะและการประเมินอย่างละเอียดจึงสามารถทำได้

4.3 การดำเนินการตามกิจกรรม

การดำเนินการในขั้นตอนที่สาม คือการดำเนินการตามหลักสูตรที่กล่าวไว้ ในการแก้ไขฟื้นฟู ขั้นตอนนี้ถือว่าเป็นขั้นตอนนี้หลักเพราะเป็นเนื้อหาสำคัญของการแก้ไขฟื้นฟู เช่น ถ้าจะแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดทางเพศก็ต้องจัดกิจกรรมซึ่งมีหลักสูตรบทเรียนและกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นเพื่ออบรมปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้ต้องขังคดีกระทำผิดทางเพศ ซึ่งอาจจะเริ่มจากการให้ความรู้ ให้ความเข้าใจ การฝึกทักษะ ปรับเปลี่ยนทัศนคติและนำไปสู่การปรับเปลี่ยนทัศนคติ และนำไปสู่การปรับพฤติกรรมในกรณีของผู้ติดยาเสพติด หากนำวิธีการชุมชนบำบัดมาใช้ในขั้นตอนนี้ ก็จะเป็นการนำกระบวนการกลุ่มมาใช้ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของสมาชิก ซึ่งสมาชิกจะต้องอยู่ด้วยกันเป็นเวลานาน ประพฤติปฏิบัติตามกฎระเบียบของชุมชนบำบัดถูกต้องกลมกล่อมโดยอิทธิพลของกลุ่มจนเกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม

4.4 การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย

การดำเนินการในขั้นตอนที่สี่ ขั้นตอนการเตรียมความพร้อมก่อนปลดปล่อยเป็นการทำให้ผู้ต้องขังที่เข้ากิจกรรมอบรมการแก้ไขฟื้นฟูจนยึดติดกับวัฒนธรรมและแบบแผนของกลุ่มและของเรือนจำเริ่มถอนตัวออกมาเพื่อเตรียมที่จะยืนหยัดด้วยตนเอง

และปรับตัวเข้ากับสังคมที่จะต้องกลับไปเมื่อพ้น โทษ ชั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนสำคัญเช่นกัน เพราะหากไม่มีการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย ผู้ต้องขังที่แม่จะได้รับการอบรมมาจนเข้มแข็ง สามารถปรับเปลี่ยนความคิดและพฤติกรรมได้แล้ว หากไม่มีความพร้อมก็จะปรับตัวไม่ทัน จะยึดติดกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในเรือนจำ หรือในกลุ่ม เช่น กลุ่มชุมชนบำบัดจนปรับตัวเข้ากับ สังคมภายนอกไม่ได้

4.5 การดูแลหลังปล่อย

การดำเนินการในขั้นตอนสุดท้าย คือการดูแลหลังปล่อยเป็นขั้นตอน ที่ชุมชนจะต้องเข้ามามีส่วนรับผิดชอบในการให้การดูแลผู้ต้องขังที่พ้น โทษ ซึ่งจะต้องเกิดจากการประสานงานของฝ่ายเรือนจำกับชุมชนในการดึงชุมชนเข้ามาช่วย หากไม่มีชั้นตอนนี้แล้ว ผู้ต้องขังที่ได้รับการอบรมมาดี หากจะต้องกลับไปในสภาพแวดล้อมเดิม สังคมเดิม แหล่ง อบรมมุขเดิม เครื่องช่วยเดิมก็จะไม่สามารถทนทานต่อสิ่งยั่วยุและกลับไปกระทำผิดซ้ำอีก

5. บุคลากรด้านการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขัง

บุคลากรที่จะดำเนินการตามกิจกรรมการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด จะต้อง เป็นทีมงานซึ่งประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ของฝ่ายเรือนจำหรือสถานควบคุม ซึ่งจะเป็นผู้อำนวยความสะดวกด้านสถานที่ นักอาชญาวิทยาและนักทัณฑวิทยาเป็นผู้วางระบบและกิจกรรมในการแก้ไขตลอดจนการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังเพื่อการแก้ไข โดยเฉพาะ การวิเคราะห์สาเหตุ การกระทำผิดและพฤติกรรมอาชญากร นอกจากนี้จะต้องมีนักวิทยาศาสตร์หรือนักจิตบำบัด นักสังคมสงเคราะห์ หรือนักวิชาชีพที่เกี่ยวข้องทำหน้าที่ในการดำเนินตามกิจกรรมที่วางไว้ โดยเฉพาะการอบรมทักษะด้านต่างๆ ซึ่งเป็นกิจกรรมย่อย เช่น การระงับความ โกรธ การจัดการ กับความขัดแย้ง การสร้างสัมพันธภาพในครอบครัว รวมถึงการดำเนินการตามกระบวนการ กลุ่มและใช้กลุ่มและใช้เครื่องมือในการบำบัดอื่นๆ เช่น ศิลปะบำบัด ครอบครับบำบัด การให้ คำปรึกษาเฉพาะรายและกลุ่ม เป็นต้น อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติผู้ที่ปฏิบัติงานหรือ รับผิดชอบงานด้านนี้โดยตรง ตั้งแต่เริ่ม โครงการจนจบก็คือ เจ้าหน้าที่เรือนจำที่ได้รับ มอบหมายให้รับผิดชอบโครงการ สามารถเข้าไปคลุกคลีกับผู้ต้องขัง ได้สะดวกในขณะที่นัก วิชาชีพต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นสุภาพสตรีจะไม่สะดวกในการเข้าไปปฏิบัติงานในเรือนจำ ดังนั้นการดำเนินการตามกิจกรรมแก้ไขฟื้นฟูจึงต้องดำเนินการ โดยอาศัยทีมงานที่ทำงาน ร่วมกันรวมตลอดจนถึงการประสานงานกับฝ่ายอื่นด้วย การแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังเป็นสิ่งจำเป็น และเป็นภารกิจหลักของฝ่ายราชทัณฑ์ประการหนึ่งในการที่จะแก้ไขฟื้นฟูให้ผู้ต้องขังกลับเข้าสู่ สังคม โดยไม่กระทำผิดซ้ำอีกซึ่งก็ทำให้การควบคุมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ การแก้ไข ฟื้นฟูผู้ต้องขังนั้นจะต้องกระทำตามกระบวนการตั้งแต่การกำหนดกลุ่มเป้าหมาย การจำแนก

ลักษณะการดำเนินการตามกิจกรรม การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยและการดูแลหลังปล่อย ในส่วนของการดำเนินการตามกิจกรรมซึ่งเป็นจุดสำคัญของการแก้ไขนั้นจะมีกิจกรรมพื้นฐาน ได้แก่ การฝึกอบรมอาชีพการให้การศึกษาและการอบรมศีลธรรม กิจกรรมเฉพาะแยกตามประเภทคดี และพฤติกรรมและกิจกรรมย่อยซึ่งเป็นบทเรียนย่อย ๆ ประกอบกิจกรรมเฉพาะซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ นี้จะดำเนินการโดยทีมงาน ซึ่งประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ ซึ่งได้รับการอบรมให้มา ปฏิบัติหน้าที่และมีทีมงานในการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังดังกล่าว การจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง พื้นฐานเป็นการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังในเบื้องต้น ซึ่งจะต้องดำเนินการกับผู้ต้องขังทุกคน เริ่มตั้งแต่การรับตัวไว้ในเรือนจำและดำเนินการต่อเนื่องจนพ้นโทษ โดยเมื่อมีผู้ต้องขังเข้าใหม่ก็จะ ดำเนินการแยกขังในแดนแรกรับ จากนั้น 1-3 สัปดาห์ต่อจากนั้นจึงทำการสัมภาษณ์ เก็บข้อมูล ผู้ต้องขังเป็นรายบุคคลแล้วนำเข้าที่ประชุมคณะกรรมการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังของเรือนจำ เพื่อพิจารณาจัดมาตรการควบคุมจะเป็นการแยกผู้ต้องขังเป็นกลุ่มตามความจำเป็นในการ ควบคุม เช่น แยกโดยอาศัยกำหนดโทษ หรือล่อแหลมต่อการหลบหนี ก่อเหตุร้าย หรือก่อความ วุ่นวายสำหรับการจำแนกเพื่อการแยกปฏิบัติจะมุ่งศึกษาข้อมูลผู้ต้องขังเพื่อนำไปใช้ในการแยก ปฏิบัติต่อผู้ต้องขังกลุ่มต่าง ๆ โดยแยกเป็นกลุ่มสำคัญ 3 กลุ่มคือ

1. กลุ่มผู้ต้องขังที่แก้ไขยาก เป็นกลุ่มผู้ต้องขังที่กระทำผิดซ้ำซาก กลุ่ม ผู้ต้องขังที่ทำผิดในคดีที่ให้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจสูง กลุ่มอาชญากรอาชีพ กลุ่มที่กระทำ เป็นแก๊งค์ หรือพวกที่มีความผิดปกติทางจิต
2. กลุ่มผู้ต้องขังที่ไม่จำเป็นต้องแก้ไข เป็นกลุ่มผู้ต้องขังที่กระทำโดย พลังพลาด ยังไม่กล้าเข้ามาสู่วงจรของการกระทำผิด โดยทำผิดเป็นครั้งแรก ทำผิด โดยไม่แสดง ความชั่วร้าย มีครอบครัวหรืออาชีพรองรับเมื่อพ้นโทษ
3. กลุ่มผู้ต้องขังที่พอแก้ไขได้ เป็นผู้ต้องขังที่อยู่กึ่งกลางของกลุ่มที่ 1 กับกลุ่มที่ยังไม่ได้กล้าเข้าสู่วงจรอาชญากรรมซ้ำซาก ไม่ได้เป็นอาชญากรอาชีพ ทำผิดเพราะ ความจำเป็นหรือถูกกดดันมีแนวโน้มที่จะกระทำผิดซ้ำ หากไม่ได้รับการช่วยเหลือหรือแก้ไข เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและสิ่งแวดล้อม

ในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดทั้ง 3 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 ต้องการการใช้การปฏิบัติที่ เข้มงวด กลุ่มที่ 2 ต้องปฏิบัติมิให้กลุ่มนี้ตกต่ำไปกว่าเดิม ส่วนกลุ่มที่ 3 หรือกลุ่มที่พอแก้ไขได้ เป็นกลุ่มที่จะต้องดำเนินการแก้ไขเป็นพิเศษ โดยการจัดเข้ากิจกรรมแก้ไขต่าง ๆ แต่การที่จะจัด ให้ผู้ต้องขังกลุ่มนี้เข้ารับการแก้ไขฟื้นฟูในกิจกรรมใด จะต้องผ่านการจำแนกลักษณะ ผู้ต้องขังเพื่อการแก้ไข คือการวิเคราะห์ข้อมูลผู้ต้องขังเชิงลึกถึงพฤติกรรมบุคลิก และสาเหตุการ กระทำผิดเพื่อนำไปใช้ในการกำหนดกิจกรรมในการแก้ไขฟื้นฟูของผู้ต้องขังแต่ละคนต่อไป

6. การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังเพื่อการแก้ไข

การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังเพื่อการแก้ไข เป็นการดำเนินการจำแนก ลักษณะขั้นสูงขึ้นไปกว่าการจำแนกลักษณะขั้นพื้นฐาน ในขณะที่การจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง ขั้นพื้นฐานเป็นการจำแนกเพื่อแยกขัง เพื่อการควบคุมและจำแนกเพื่อคัดผู้ต้องขังรับการอบรม แก้ไขขั้นพื้นฐาน ได้แก่ การฝึกวิชาชีพ การศึกษาการอบรมทางศีลธรรมและการรับสวัสดิการ ต่าง ๆ โดยทางปฏิบัติที่ทำอยู่จะเน้นการเก็บรวบรวมข้อมูลประวัติผู้ต้องขัง และการประชุมเพื่อ แยกกองงานเป็นต้น แต่การจำแนกลักษณะเพื่อการแก้ไขจะเป็นการจำแนกเพื่อคัดผู้ต้องขังไป รับการบำบัดฟื้นฟู หรือปรับพฤติกรรมในขั้นสูง ได้แก่กิจกรรมการแก้ไขผู้ต้องขังในลักษณะ ต่าง ๆ เช่น กิจกรรมการแก้ไขผู้ต้องขังคดีกระทำผิดทางเพศ ผู้ต้องขังคดียาเสพติด ผู้ต้องขังคดีที่ ชอบใช้ความรุนแรงในครอบครัว หรือกิจกรรมการจัดการระงับความโกรธ กิจกรรมการระงับ ความรุนแรงในครอบครัวหรือกิจกรรมพัฒนาจิตใจ เช่น การอบรมวิปัสสนากรรมฐาน เป็นต้น ในส่วนของวิธีการจำแนกนั้นก็จะเป็นในเรื่องการวิเคราะห์สาเหตุการกระทำผิด วิเคราะห์พฤติกรรมที่ผิดปกติ และการจัดทำกรณีศึกษาเพื่อประวัติอย่างละเอียดจากนั้นจึงจัด กลุ่มพฤติกรรมเพื่อแยกมาเข้ากิจกรรมการปรับและฟื้นฟูพฤติกรรม โดยเฉพาะการจำแนก ลักษณะผู้ต้องขังเพื่อการแก้ไข จึงไม่จำเป็นต้องทำกับผู้ต้องขังทุกคนในเรื่องจำ แต่เป็นการ ดำเนินการเฉพาะกลุ่มเป้าหมาย เช่น ผู้ต้องขังคดีความผิดทางเพศ ซึ่งต้องทำการจำแนกสังเกตลงไป ว่าจะนำผู้กระทำผิดทางเพศประเภทใดมาเข้ากิจกรรมการแก้ไข หรือผู้ต้องขังคดีจำหน่ายยาเสพติดรายย่อยก็ต้องมาจำแนกว่าเป็นกลุ่มมีอาชีพ หรือกลุ่มที่พัฒนามาจากผู้เสพหรือกลุ่มที่ทำผิด เพราะความจำเป็นถูกชักจูง ซึ่งเหมาะที่จะจัดกิจกรรมการแก้ไข นอกจากนี้เนื่องจากการจัด กิจกรรมการแก้ไขส่วนใหญ่จะจัดทำเป็นรุ่น ๆ มีระยะเวลา 3 เดือน 6 เดือน หรือ 1 ปี เป็นต้น ดังนั้น การจำแนกเพื่อการแก้ไขจึงต้องกระทำทุก ๆ 3 เดือน 6 เดือน หรือ 1 ปี ตามแต่ความ ต้องการในการคัดเลือกผู้ต้องขังเข้าร่วมกิจกรรมแต่ละรุ่น การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังเพื่อการ แก้ไขไม่ใช่การแก้ไขโดยตรง แต่เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการแก้ไขผู้ต้องขัง โดยมีขั้นตอนที่สำคัญ คือ

1. กำหนดกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการในขั้นนี้จะเป็นการกำหนดว่าจะจัด กิจกรรมการแก้ไข ผู้ต้องขังกลุ่มใด จำนวนเท่าไร คดีอะไร พฤติกรรมแบบไหน จากนั้นจึง คัดเลือกผู้ต้องขังที่เข้าเกณฑ์มารับการคัดเลือกแบบเข้มต่อไป
2. การจัดทำกรณีศึกษาเป็นรายบุคคล เป็นการศึกษาในรายละเอียดถึง พฤติกรรมของผู้ต้องขังที่เข้าเกณฑ์ เพื่อวิเคราะห์จัดกลุ่มเข้ารับการบำบัดฟื้นฟู และพิจารณา ความบกพร่องในพฤติกรรมที่จะต้องได้รับการบำบัดฟื้นฟู

3. วิเคราะห์จัดประเภท แยกประเภท เป็นขั้นตอนของการวิเคราะห์ เพื่อแยกประเภทว่าควรเข้ารับการแก้ไขตามกิจกรรมใดส่งให้ทีมงานการแก้ไขไปดำเนินการตามกิจกรรมการแก้ไขต่อไป เรื่องนี้เป็นการประสานกับทีมงานที่จัดทำกิจกรรมการแก้ไขเพื่อที่จะเข้าไปจัดกิจกรรมให้กับผู้ต้องขังตามที่ได้จัดเตรียมไว้ หัวใจสำคัญของการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังเพื่อการแก้ไขนั้นอยู่ที่การวิเคราะห์พฤติกรรมของผู้ต้องขังกลุ่มเป้าหมายว่า กระทำผิดเพราะเหตุใด มีพฤติกรรมแห่งคดีอย่างไร มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนหรือไม่ ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การจัดแบบพฤติกรรมว่าควรจัดอยู่ประเภทใด การจำแนกดังกล่าวจึงไม่ใช่เป็นการจำแนกตามประเภทคดีหรือตามอายุ กำหนดโทษ เพศ ซึ่งเป็นการจำแนกขั้นพื้นฐาน แต่เป็นการจำแนกกลึกลงไปถึงพฤติกรรมของผู้ต้องขังแต่ละคนแล้วจัดกลุ่มเพื่อเลือกกลุ่มที่เราสนใจนำไปเข้าสู่กิจกรรมการแก้ไขต่อไป

7. แนวคิดเกี่ยวกับเดลฟาย (Delphi Technique)

วิธีเดลฟาย หรือ วิธีเดลฟี (Delphi method) โรว์ และ ไรท์ (Rowe and Wright, 1999) ได้อธิบายว่า เป็นวิธีการวิจัยที่ได้รับการยอมรับและเป็นวิธีการที่แพร่หลาย ไม่ว่าจะเป็นด้านธุรกิจ การศึกษา สังคม เศรษฐกิจและการเมือง สำหรับเทคโนโลยีทางการศึกษาได้นำมาใช้อย่างแพร่หลาย เช่น การวิจัยเกี่ยวกับเทคโนโลยีทางการศึกษาในอีก 5 ปีข้างหน้า แนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนแบบ e-Learning ในประเทศไทย เทคนิคเดลฟาย เป็นวิธีการวินิจฉัยหรือตัดสินใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างเป็นระบบ โดยไม่ต้องเผชิญหน้ากัน ทำให้ผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่านสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่ โดยไม่ต้องคำนึงถึงความคิดเห็นของผู้อื่น โดยเป็นวิธีการคาดการณ์ผลลัพธ์โดยวิธีการออกความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ เทคนิคเดลฟายเป็นเทคนิคที่มีขั้นตอนและระเบียบแบบแผนที่ชัดเจน โดยผู้เชี่ยวชาญตอบแบบสอบถามจำนวนสองรอบหรือมากกว่านั้น โดยในแต่ละรอบผู้จัดทำจะสรุปคำตอบของรอบนั้นเพื่อเป็นข้อมูลสำหรับตอบคำถามในรอบถัดไป โดยเชื่อว่าคำตอบในแต่ละรอบจะถูกเกลามาให้ "ถูกต้อง" มากยิ่งขึ้น ซึ่งสุดท้าย การสอบถามจะหยุดลงเมื่อได้ข้อสรุปที่มั่นคง และคะแนนค่าเฉลี่ยหรือมัธยฐานจะเป็นตัวกำหนดคำตอบ

7.1 ความเป็นมา

เป็นวิธีหนึ่งของการมองอนาคต ได้รับการพัฒนาโดย RAND Corporation ในคริสต์ทศวรรษที่ 1950 เป็นวิธีสำรวจความเห็นจากกลุ่มผู้เชี่ยวชาญในสาขาหนึ่งๆ เพื่อให้ได้คำตอบที่น่าเชื่อถือมากที่สุด โดยให้ผู้เชี่ยวชาญในสาขานั้นๆ ตอบแบบสอบถามชุดเดียวกัน

หลายครั้ง ในการสำรวจรอบที่หนึ่ง ผู้ตอบแบบสอบถามจะตอบคำถามพร้อมข้อคิดเห็นส่วนตัวเกี่ยวกับคำถาม จากนั้นคณะวิจัยจะคำนวณหาค่าควอไทล์ (quartile) ของคำตอบและรวบรวมข้อคิดเห็นเพิ่มเติมของผู้ตอบเพิ่มลงในชุดแบบสอบถามรอบที่สอง พร้อมส่งคำตอบที่ได้ในรอบแรกคืนให้ผู้ตอบ ผู้ตอบจะเปรียบเทียบคำตอบของตนกับผู้เชี่ยวชาญท่านอื่นและข้อคิดเห็นเพิ่มเติม เพื่อตัดสินใจใหม่ว่า จะยืนยันความคิดเดิม หรือจะเปลี่ยนใจโดยมีต้องเผชิญหน้ากับผู้เชี่ยวชาญท่านอื่น ความเห็นที่แตกต่างจากความเห็นของคนส่วนใหญ่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่าความเห็นของคนส่วนใหญ่ ผลการศึกษาหลายชิ้นระบุว่าความเห็นของสมาชิกที่ดีที่สุดของกลุ่มอาจไม่ตรงกับความเห็นของคนส่วนใหญ่

ในระยะแรกมีการใช้เทคนิคเดลฟายกันมากในการคาดการณ์เทคโนโลยี โดยทำนายว่าเทคโนโลยีใดจะมีการพิสูจน์หลักการได้เมื่อใด จะเริ่มพร้อมใช้งานหรือจะมีการใช้อย่างแพร่หลายได้เมื่อใด แต่ต่อมาได้มีการใช้อย่างแพร่หลายในการสำรวจและประเมินนโยบายด้านต่างๆ ทั้งในภาครัฐและภาคเอกชน ทางด้านการศึกษา การจัดการ และสาธารณสุข เรียกว่าเป็นเดลฟายเชิงนโยบาย (Policy Delphi) ซึ่งหัวใจสำคัญของเทคนิคเดลฟายคือแบบสอบถามที่ใช้ในการวิจัยจะต้องมีความชัดเจนง่ายแก่การอ่านและผู้ตอบเข้าใจตรงกันในคำถามและที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือผู้วิจัยเองต้องวางแผนอย่างรอบคอบในการวิจัยโดยใช้เทคนิคเดลฟาย เพราะเทคนิคเดลฟายมีทั้งข้อดีและข้อจำกัดและตัวแปรสอดแทรก (Intervening Variable) ที่ทำให้การวิจัยไม่สำเร็จได้ (Rowe and Wright, 1999)

7.2 ความหมายของเทคนิคเดลฟาย

แจนเซน (Jensen, 1996 : 857 อ้างถึงใน (<http://www.wikipedia.com/Delphi.htm/>, 2550.) ได้ให้คำนิยามของเทคนิคเดลฟายว่า เป็นโครงการจัดทำรายละเอียดรอบคอบ ในการที่จะสอบถามบุคคลด้วยแบบสอบถามในเรื่องต่างๆ เพื่อจะได้ให้ข้อมูลและความคิดเห็นกลับมา โดยมุ่งที่จะรวบรวมการพิจารณาการตัดสินใจและสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวในเรื่องที่เกี่ยวกับความเป็นไปได้ในอนาคต

จอห์นสัน (Johnson, 1993 : 982 อ้างถึงใน (<http://www.wikipedia.com/Delphi.htm/>, 2550.) ได้ให้ความหมายของเทคนิคเดลฟายว่า เป็นเทคนิคของการรวบรวมการพิจารณาการตัดสินใจที่มุ่งเพื่อเอาชนะจุดอ่อนของการตัดสินใจแต่เดิมที่จำเป็นต้องขึ้นอยู่กับความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญคนใดคนหนึ่ง โดยเฉพาะหรือความคิดเห็นของกลุ่มหรือมติของที่ประชุมเทคนิคเดลฟาย คือ กระบวนการหรือเครื่องมือที่ใช้ในการตัดสินใจหรือลงข้อสรุปในเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างเป็นระบบที่ปราศจากการเผชิญหน้าโดยตรงของกลุ่มโดยการรวบรวมและสอบถามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ

สรุปได้ว่าเทคนิคเดลฟายเป็นเทคนิคที่มุ่งแสวงหาข้อมูลจากความคิดเห็นของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ด้วยการตอบแบบสอบถาม โดยผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนที่ร่วมในการวิจัยจะไม่ต้องพบปะกัน

7.3 ลักษณะสำคัญของเทคนิคเดลฟาย ได้แก่ (Rowe and Wright, 1999)

7.3.1 เทคนิคเดลฟายเป็นเทคนิคที่มุ่งแสวงหาข้อมูลจากความคิดเห็นของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญในเรื่องใดเรื่องหนึ่งด้วยการตอบแบบสอบถาม ดังนั้นผู้เชี่ยวชาญจึงจำเป็นต้องตอบแบบสอบถามที่ผู้วิจัยได้กำหนดขึ้นในแต่ละขั้นตอนการตอบหรือการตัดสินใจของผู้เชี่ยวชาญ จะมีความถูกต้องและความตรงสูงเมื่อผู้เชี่ยวชาญนั้นเป็นผู้ที่มีความรู้และมีความเชี่ยวชาญในเรื่องที่ศึกษา

7.3.2 เทคนิคเดลฟายนี้ได้ข้อมูลมาจากแบบสอบถามหรือรูปแบบอย่างอื่นที่ไม่ต้องให้ผู้เชี่ยวชาญมาพบกัน โดยผู้เชี่ยวชาญจะต้องตอบแบบสอบถามครบทุกขั้นตอนเพื่อให้ได้ความเห็นที่ถูกต้องเชื่อถือได้จึงต้องมีการใช้แบบสอบถามหลาย ๆ รอบซึ่งโดยทั่วไปแบบสอบถามในรอบที่ 1 มักเป็นแบบสอบถามแบบปลายเปิดและในรอบต่อไปจะเป็นแบบสอบถามปลายปิดแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale)

7.3.3 การไม่เปิดเผยตน (Anonymity) ได้จากการใช้แบบสอบถาม เพื่อไม่ให้ผู้ออกความเห็นต้องเผชิญหน้ากัน จะได้ไม่รู้ว่าใครเป็นเจ้าของความเห็น ทำให้สามารถพิจารณาคุณค่าของความเห็น โดยไม่ถูกเบียดเบียนด้วยตำแหน่งหรือความสามารถในการโน้มน้าวของเจ้าของความเห็น ผู้ออกความเห็นที่แตกต่างออกไปไม่รู้สึกรู้ว่าถูกคัดค้านจากผู้ที่มีวุฒิสูงกว่าหรือความเห็นของคนส่วนใหญ่

7.3.4 การทำซ้ำ (Iteration) ได้จากการส่งแบบสอบถามเดียวกันให้ตอบหลายรอบ ให้โอกาสผู้ตอบเปลี่ยนใจโดยไม่เสียหน้า จากการพิจารณาความเห็นและเหตุผลของผู้อื่น เพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนได้ตอบแบบสอบถาม โดยกลั่นกรองอย่างละเอียดรอบคอบและให้คำตอบได้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันยิ่งขึ้นผู้ทำวิจัยจะแสดงความคิดเห็นที่ผู้เชี่ยวชาญเห็นสอดคล้องกันในคำตอบแต่ละข้อของแบบสอบถามที่ตอบลงไปในครั้งก่อนแสดงในรูปสถิติคือค่ามัธยฐานและค่าพิสัยระหว่างควอไทล์แล้วส่งกลับให้ผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนพิจารณาว่าจะคงคำตอบเดิมหรือเปลี่ยนแปลงใหม่

7.3.5 การป้อนกลับโดยมีการควบคุม (controlled feedback) มีการกลั่นกรองและป้อนกลับความเห็นของกลุ่มให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้ทราบในการส่งแบบสอบถามรอบต่อไป ผู้ตอบจะได้ทราบสถานภาพของความเห็นรวม คำวิจารณ์ ข้อเสนอแนะ และเหตุผลประกอบความคิดเห็นของทั้งผู้เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย โดยการให้ข้อมูลย้อนกลับในกระบวนการเดล

ฝ่ายมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญได้รับรู้ระดับความคิดเห็นของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ โดยสรุปรวมว่ามีความคิดเห็นอย่างไรต่อข้อความแต่ละข้อ ข้อมูลย้อนกลับนี้จะนำเสนอด้วยค่าสถิติค่าสถิติที่นำเสนอจะประกอบด้วยข้อมูล

7.3.6 การนำเสนอคำตอบด้วยสถิติ (statistical group response) เป็นส่วนหนึ่งของการป้อนกลับระหว่างการสอบถามแต่ละรอบ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์จะเป็นสถิติเบื้องต้นคือการวัดแนวโน้มเข้าสู่ส่วนกลางได้แก่ฐานนิยม(Mode) มัชยฐาน (Median) ค่าเฉลี่ย (Mean) และการวัดการกระจายของข้อมูลคือค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ (Interquartile Range) โดยเสนอผลคำตอบของกลุ่มเป็นค่ามัธยฐานหรือค่าเฉลี่ยและระดับความเห็นที่กระจายออกไป

7.4 ข้อดีและข้อเสียของเทคนิคเดลฟาย(Rowe and Wright. 1999)

7.4.1 ข้อดีของเทคนิคเดลฟาย

- 1) การไม่เปิดเผยชื่อของผู้ตอบ ทำให้ผู้ตอบมีอิสระทางความคิด
- 2) สามารถได้ความเห็นจากกลุ่มผู้เชี่ยวชาญจำนวนมาก ซึ่งอาจสูงถึงร้อยหรืออาจเป็นพันก็ได้
- 3) การใช้วิธีการทางสถิติเพื่อประมวลผล เป็นการลดอคติ (bias) ทำให้ได้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือ
- 4) เหมาะสำหรับคำถามยากๆ ที่มีหลายมิติ ที่ต้องประเมินทั้งข้อเท็จจริงทางวิทยาศาสตร์และ คุณค่าทางสังคม หรือคำถามในเรื่องที่ยังขาดองค์ความรู้เพียงพอ เพื่อหาคำตอบในขณะที่จำเป็นต้องมีการตัดสินใจ
- 5) เป็นเทคนิคที่สามารถรวบรวมความคิดเห็นจากกลุ่มผู้เชี่ยวชาญจำนวนมาก โดยไม่ต้องมีการพบปะหรือประชุมกันซึ่งเป็นการทุ่นเวลาและค่าใช้จ่าย
- 6) ข้อมูลที่ได้จะเป็นคำตอบที่น่าเชื่อถือเพราะเป็นความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญในสาขานั้นๆอย่างแท้จริงและคำตอบได้มาจากการย้ำถามหลายรอบ
- 7) เป็นเทคนิคที่มีขั้นตอนการดำเนินงานไม่ยากนักได้ผลรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ
- 8) ผู้เชี่ยวชาญที่เข้าร่วมการวิจัยมีโอกาสแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระมีโอกาสได้รับทราบผลการวิเคราะห์ข้อมูลในแต่ละรอบและปรับเปลี่ยนหรือยืนยันความคิดเห็นของตนเอง

7.4.2 ข้อเสียของเทคนิคเดลฟาย

- 1) ใช้เวลานานและการลงทุนสูง จึงนิยมทำการสำรวจเพียงสองรอบ แต่ในปัจจุบัน หลายโครงการมีการให้ตอบแบบสอบถามในเว็บไซต์แบบออนไลน์ ซึ่งลดค่าใช้จ่ายและเวลาลงได้มาก
- 2) ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เชี่ยวชาญผ่านแบบสำรวจไม่เข้มข้นเหมือนการเผชิญหน้า จึงถูกกล่าวหาว่าการสำรวจได้เพียงความเห็นเฉยๆ ซึ่งอาจไม่ใช่ความเห็นที่ดีที่สุด
- 3) ผู้เชี่ยวชาญที่ได้รับการคัดเลือกมิใช่เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในสาขานั้น หรือผู้เชี่ยวชาญอาจไม่ให้ความร่วมมือในการวิจัย
- 4) นักวิจัยอาจขาดความรอบคอบหรือมีความลำเอียงในการพิจารณาคำตอบ
- 5) แบบสอบถามที่ส่งไปอาจสูญหายหรือไม่ได้รับคำตอบกลับคืนมา

7.5 ขั้นตอนในการสำรวจแบบเดลฟาย (Rowe and Wright, 1999)

7.5.1 กำหนดปัญหาที่จะศึกษา ปัญหาที่จะวิจัยด้วยเทคนิคเดลฟายควรเป็นปัญหาที่ยังไม่มีคำตอบที่ถูกต้องแน่นอนและสามารถวิจัยปัญหาได้จากการให้ผู้เชี่ยวชาญในสาขานั้นๆ เป็นผู้ตัดสินใจประเด็นปัญหาควรจะนำไปสู่การวางแผน นโยบายหรือการคาดการณ์ในอนาคต

7.5.2 การเลือกกลุ่มผู้เชี่ยวชาญขั้นตอนนี้มีความสำคัญมากเนื่องจากคุณลักษณะเฉพาะของการวิจัยแบบเทคนิคเดลฟายคือการอาศัยข้อคิดเห็นจากการตอบของผู้เชี่ยวชาญผลการวิจัยจะน่าเชื่อถือหรือไม่ขึ้นอยู่กับว่ากลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่เลือกสรรมานั้นสามารถให้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือได้เพียงใด ดังนั้นสิ่งที่ผู้วิจัยจะต้องคำนึงถึงในการเลือกกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ได้แก่ความสามารถของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญความร่วมมือของผู้เชี่ยวชาญจำนวนผู้เชี่ยวชาญและวิธีการเลือกสรรผู้เชี่ยวชาญโดยคณะวิจัยปรึกษากับคณะกรรมการด้านเทคนิค ซึ่งประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญในสาขาที่จะสำรวจจำนวนหนึ่ง เพื่อกำหนดกรอบประเด็นปัญหาที่จะศึกษาและคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญที่จะส่งแบบสอบถามไปให้

7.5.3 เพื่อให้ได้มาซึ่งหัวข้อที่จะใช้ในแบบสอบถามที่จะส่งไปยังผู้เชี่ยวชาญจำนวนมาก คณะวิจัยอาจจัดการประชุมระดมความคิดผู้เชี่ยวชาญหลายสาขาในวงกว้าง หรือใช้กระบวนการจำลองภาพอนาคต หรือส่งแบบสอบถามแบบคำถามปลายเปิดไปให้ผู้เชี่ยวชาญเพื่อรวบรวมประเด็นที่จะศึกษา

7.5.4 คณะกรรมการด้านเทคนิคเสนอหัวข้อที่จะใช้ในการสำรวจแบบเดลฟาย

7.5.5 คณะวิจัยนำหัวข้อไปทำเป็นแบบสอบถามเดลฟาย ซึ่งมีลักษณะเป็นโครงสร้างตายตัว แต่ก็เปิดโอกาสให้ผู้ตอบวิจารณ์หัวข้อในแบบสอบถาม และเสนอหัวข้อเพิ่มเติมได้

7.5.6 คณะวิจัยปรึกษาคณะกรรมการด้านเทคนิคให้ตัดสินตัวแปรที่จะใช้

7.5.7 การทำแบบสอบถามในกระบวนการวิจัยโดยใช้เทคนิคเดลฟายนี้จะให้ผู้เชี่ยวชาญตอบแบบสอบถามจำนวน 4 รอบดังนี้

1) การสร้างแบบสอบถามรอบที่ 1 การทำแบบสอบถามฉบับแรกโดยทั่วไปแบบสอบถามฉบับแรกเป็นแบบสอบถามปลายเปิดและเป็นการถามแบบกว้างๆให้ครอบคลุมประเด็นปัญหาที่จะวิจัยนั้นเพื่อระดมความคิดเห็นของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ โดยทางไปรษณีย์ที่สอดซองซึ่งจ่าหน้าและปิดดวงตราไปรษณีย์เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้เชี่ยวชาญกำหนดเวลาในการส่งคำตอบนี้คืนภายใน 2 สัปดาห์ถ้าผู้เชี่ยวชาญคนใดไม่ส่งคืนควรทวงถามสำหรับการวิเคราะห์คำตอบแบบสอบถามรอบแรกผู้วิจัยจะต้องรวบรวมความคิดเห็นและวิเคราะห์โดยละเอียดและนำมาสังเคราะห์เป็นประเด็น โดยคัดข้อมูลที่ซ้ำซ้อนออกเพื่อนำไปสร้างแบบสอบถามในรอบต่อไป

2) การสร้างแบบสอบถามรอบที่ 2 โดยการนำคำตอบที่วิเคราะห์ได้จากกรอบแรกมาสร้างเป็นแบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) อาจใช้ 5 ระดับ เพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนให้น้ำหนักความสำคัญของแต่ละข้อรวมทั้งเหตุผลที่เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยของแต่ละข้อลงในช่องว่างที่เว้นไว้ตอนท้ายประโยคหรือควรการแก้ไขจำนวนผู้เชี่ยวชาญสามารถให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมได้แล้วส่งแบบสอบถามในรอบนี้ให้ผู้เชี่ยวชาญกลุ่มเดิมและอำนวยความสะดวกในการส่งคืนทางไปรษณีย์เช่นเดียวกับรอบแรกและสำหรับการวิเคราะห์คำตอบจากแบบสอบถามรอบที่ 2 โดยการนำคำตอบแต่ละข้อมาหาค่ามัธยฐาน (Median) ฐานนิยม (Mode) และค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ (Interquartile Range) นำคำตอบแต่ละข้อจากการวิเคราะห์รอบที่ 2

3) การวิเคราะห์แบบสอบถามรอบที่ 3 โดยพิจารณาจากค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ กล่าวคือถ้าค่าพิสัยระหว่างควอไทล์แคบแสดงว่าคำตอบที่วิเคราะห์ได้นั้นมีความเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่สอดคล้องกันซึ่งถ้าผู้วิจัยได้ข้อมูลเพียงพอก็อาจสรุปผลการวิจัยได้รอบนี้เลย แต่ถ้าค่าพิสัยระหว่างควอไทล์กว้าง(มีค่ามาก)แสดงว่าคำตอบที่วิเคราะห์ได้นั้นมีความเห็นของผู้เชี่ยวชาญไม่สอดคล้องกัน(ต่างกัน) ก็อาจสร้างแบบสอบถามใหม่เป็นแบบสอบถามรอบที่ 3 โดยมีข้อความเดียวกันกับแบบสอบถามรอบที่ 2 แต่เพิ่มตำแหน่งของค่ามัธยฐานค่าพิสัยระหว่างควอไทล์และเครื่องหมายแสดงตำแหน่งที่ผู้เชี่ยวชาญท่านนั้นๆได้ตอบในแบบสอบถามรอบที่ 2 ลงไปแล้วส่งกลับไปให้ผู้เชี่ยวชาญท่านนั้นได้ยืนยันคำตอบเดิมหรือเปลี่ยนแปลงคำตอบใหม่ทำตามขั้นตอนหรือวิธีการเดียวกันกับรอบที่ 3

4) การวิเคราะห์แบบสอบถามรอบที่ 4 ถ้าผลการวิเคราะห์ครั้งนี้ปรากฏคำตอบที่ได้มีความสอดคล้องกันนั่นคือค่าพิสัยระหว่างควอไทล์แคบก็ยุติกระบวนการวิจัยได้ แต่ถ้า

คำตอบทั้งหมดยังมีความต่างกันก็สร้างแบบสอบถามใหม่เป็นแบบสอบถามรอบที่ 4 โดยมีข้อความเดียวกันกับแบบสอบถามรอบที่ 3 ด้วยวิธีการเดิมอีกครั้งหนึ่งซึ่งโดยทั่วไปแล้วการวิจัยเคลฟายส่วนใหญ่สามารถได้ข้อสรุปผลการวิจัยจากแบบสอบถามรอบที่ 3 และหากดำเนินการวิจัยรอบที่ 4 ก็จะได้ข้อสรุปใกล้เคียงกับรอบที่ 3

7.5.8 คณะวิจัยเขียนรายงานสรุปผลการสำรวจแบบเคลฟาย ร่วมกับคณะกรรมการด้านเทคนิค

7.6 เครื่องมือที่ใช้ในเทคนิคเคลฟาย (Rowe and Wright, 1999)

การเก็บข้อมูลโดยใช้เทคนิคเคลฟายจะใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือสำคัญ รูปแบบของแบบสอบถามใช้ทั้งสองประเภทคือแบบสอบถามปลายเปิดและแบบสอบถามปลายปิดชนิดมาตราประมาณค่า (โดยทั่วไปใช้มาตราประมาณค่า 5 ระดับ) เทคนิคเคลฟายที่พัฒนามาแบบดั้งเดิมจะเก็บข้อมูลรอบแรกโดยใช้แบบสอบถามปลายเปิดส่วนรอบต่อมาจะใช้แบบปลายปิดการเก็บข้อมูลในรอบแรกโดยใช้แบบสอบถามปลายเปิดมีจุดมุ่งหมายเพื่อรวบรวมความคิดเห็นกว้างๆจากผู้เชี่ยวชาญสำหรับแบบสอบถามในรอบที่สองพัฒนามาจากคำตอบของแบบสอบถามในรอบแรกโดยนำความคิดเห็นทั้งหมดจากผู้เชี่ยวชาญมาสังเคราะห์สร้างเป็นแบบสอบถามปลายปิดชนิดมาตราประมาณค่าแล้วส่งให้ผู้เชี่ยวชาญจัดลำดับความสำคัญหรือคาดการณ์แนวโน้มในแต่ละข้อการจัดทำแบบสอบถามในรอบที่ 3 นั้นจะมีการนำคำตอบของแต่ละข้อที่ได้รับจากแบบสอบถามรอบที่ 2 ทั้งหมดมาคำนวณค่าสถิติประเด็นที่ต้องพิจารณาในการจัดทำแบบสอบถามคือการเลือกค่าสถิติที่ใช้เป็นข้อมูลย้อนกลับได้แก่ ค่ามัธยฐาน (Median) ฐานนิยม (Mode) และค่าพิสัยระหว่างควอร์ไทล์ (Interquartile Range) หรือความถี่ร้อยละเป็นต้น 2 กลุ่มกลุ่มแรกประกอบด้วยค่าสถิติ 2 ส่วนคือค่าสถิติที่แสดงความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญโดยสรุปรวมซึ่งอาจแสดงด้วยค่าเฉลี่ยค่ามัธยฐานค่าฐานนิยมหรือร้อยละ เพื่อแสดงความคิดเห็นของคนส่วนใหญ่ค่าสถิติส่วนที่สองคือค่าสถิติที่แสดงการกระจายของความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเพื่อแสดงระดับความสอดคล้องของความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญสถิติที่พบบ่อยได้แก่ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานส่วนเบี่ยงเบนควอไทล์หรือการแจกแจงความถี่หรือร้อยละ ในแต่ละกลุ่มคำตอบกลุ่มที่สองเป็นตัวเลขที่แสดงคำตอบของผู้เชี่ยวชาญในรอบที่แล้วเพื่อเปรียบเทียบให้เห็นความสอดคล้องหรือความแตกต่างของความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนกับความคิดเห็นของกลุ่ม โดยสามารถดำเนินการได้หลายรอบจนกว่าจะได้คำตอบที่สอดคล้องกันของสมาชิกในกลุ่มจำนวนรอบที่เหมาะสมของเทคนิคเคลฟายโดยทั่วไปอยู่ที่ 2 รอบแต่ไม่ควรเกิน 4 รอบขึ้นอยู่กับว่าได้ข้อสรุปที่มีฉันทามติหรือจนกว่าสามารถให้เหตุผลได้ว่าทำไมจึงไม่สามารถได้ข้อสรุปที่มีฉันทามติโดยปกติการรวบรวมข้อมูลโดยใช้เทคนิคเคลฟาย

อย่างน้อยที่สุดจะต้องใช้อย่างไรก็ตามผู้รับผิดชอบกระบวนการไม่สามารถคาดคะเนได้ล่วงหน้าว่าจะต้องใช้กระบวนการเก็บข้อมูลจำนวนกี่รอบเนื่องจากขึ้นอยู่กับระดับฉันทามติของกลุ่มว่าจะสามารถบรรลุผลได้ในรอบใด

7.7 รูปแบบของเทคนิคเดลฟายที่ใช้ในการวิจัย

รูปแบบของเทคนิคเดลฟายมี 2 รูปแบบคือรูปแบบดั้งเดิมและรูปแบบปรับปรุง ธรรมชาติของเดลฟายมีลักษณะสำคัญหรือแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นในอนาคตจากกลุ่มผู้ที่มีความรู้ความสามารถในเรื่องนั้นๆ เพื่อสร้างความคิดเห็นที่สอดคล้องต้องกันหรือฉันทมติระหว่างกลุ่มผู้เชี่ยวชาญในการนำมาสู่ข้อสรุปที่น่าเชื่อถือที่มีรูปแบบการดำเนินการ โดยใช้แบบสอบถามนำในรอบแรกและแบบสอบถามที่ใช้ในรอบแรกเป็นแบบสอบถามปลายเปิดการนำเทคนิคเดลฟายแบบเดิมไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลประสพปัญหาหลายด้านเช่นการใช้เวลาในการตอบแบบสอบถามปลายเปิดนานการเก็บข้อมูลหลายรอบทำให้ผู้เชี่ยวชาญรู้สึกเบื่อและถูกรบกวนมากเกินไปอัตราการตอบกลับแบบสอบถามค่อนข้างต่ำข้อมูลที่ได้อาจไม่มีความหลากหลายตอบเข้าหาค่ากลางเพื่อให้ยุติโดยเร็วปัญหาเหล่านี้จึงทำให้ผู้วิจัยปรับปรุงข้อจำกัดของเทคนิคเดลฟายแบบเดิมให้สามารถใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น Modified Techniques หมายถึงเทคนิคเดลฟายที่มีการปรับปรุงวิธีการหรือขั้นตอนการดำเนินการให้บรรดตามวัตถุประสงค์และลดข้อจำกัดที่เกิดขึ้นในเทคนิคเดลฟายแบบดั้งเดิม โดยเฉพาะข้อจำกัดเกี่ยวกับเวลาในการเก็บข้อมูลการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามของเทคนิคเดลฟายในแต่ละรอบใช้ระยะเวลาไม่ต่ำกว่า 40 วันจึงมีความพยายามหาวิธีลดระยะเวลาในการเก็บข้อมูลด้วยวิธีต่างๆ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. การใช้วิธีระดมความคิดแทนการตอบแบบสอบถามปลายเปิดในรอบแรกมีจุดมุ่งหมายเพื่อรวบรวมแนวคิดที่หลากหลายของกลุ่มบุคคลสำหรับการจัดทำเป็นแบบสอบถามแบบปลายเปิดในรอบที่ 2 ของเทคนิคเดลฟายแบบดั้งเดิมการระดมความคิดจะช่วยลดระยะเวลาสำหรับการจัดทำแบบสอบถามในรอบสองเพราะการมีปฏิสัมพันธ์ภายในกลุ่มด้วยเทคนิคระดมความคิดจะทำให้ได้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และมีการอภิปรายภายในกลุ่มอย่างมีเหตุผลและช่วยลดระยะเวลาในการตอบแบบสอบถามกลับคืนในรอบแรก

2. การใช้วิธีการสัมภาษณ์แทนการตอบแบบสอบถามปลายเปิดในรอบแรก จุมพลพูลภัทรชีวันได้ปรับปรุงเทคนิคเดลฟายให้เหมาะกับการวิจัยอนาคต โดยพัฒนาเทคนิคที่เรียกว่า EDFR (Ethnographic Delphi Futures Research) เทคนิคนี้เก็บรวบรวมข้อมูลรอบแรกด้วยการสัมภาษณ์ไม่การจำกัดขอบเขตของแนวคิดของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญใช้การสัมภาษณ์แบบ

เปิดและไม่ชี้หน้าผู้ให้สัมภาษณ์มีโอกาสปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและแก้ไขข้อมูลที่ทำให้สัมภาษณ์ทำ
ให้ข้อมูลที่ได้รับความน่าเชื่อถือ

3. การประชุมแบบเดลฟาย (Delphi Conference) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูล
ในลักษณะของการประชุมระหว่างการประชุมจะเก็บข้อมูลซ้ำด้วยแบบสอบถามและนำเสนอ
ข้อมูลย้อนกลับแก่สมาชิกในกลุ่มและขอให้ผู้ให้ข้อมูลพิจารณาและตรวจสอบความคิดเห็นของ
ตนเองอีกครั้งพร้อมกับการสนับสนุนให้เกิดการอภิปรายกันภายในกลุ่มการเก็บข้อมูลแบบนี้ไม่
สามารถปิดบังสถานภาพทางสังคมของผู้ให้ข้อมูลได้ผู้วิจัยสามารถสังเกตพฤติกรรมของผู้ให้
ข้อมูลได้

4. เดลฟายใช้คอมพิวเตอร์เป็นฐาน (Computer – Based Delphi) การวิจัยที่
เก็บรวบรวมข้อมูลผ่านทางคอมพิวเตอร์ผู้ให้ข้อมูลจะเห็นข้อมูลของสมาชิกในกระบวนการ
โดยไม่ต้องอาศัยการสรุปหรือวิเคราะห์ความคิดโดยนักวิจัยซึ่งอาจมีความลำเอียงวิธีนี้จะเก็บ
ข้อมูลได้รวดเร็วประหยัด

5. เดลฟายกลุ่ม (Group Delphi) WikinและAltschuld (1995)เสนอการใช้เดล
ฟายกลุ่ม โดยการกำหนดกลุ่มผู้เชี่ยวชาญและเชิญเข้ามีส่วนร่วมในการประชุมเมื่อได้รับการ
ตอบรับและผู้เชี่ยวชาญให้ความสนใจที่จะเข้าร่วมในการประชุมแล้วผู้ประเมินความต้องการ
จำเป็น (needs assessor) ส่งแบบสอบถามรอบที่ 1 ไปให้ก่อนการประชุมหลังจากนั้นก่อนหรือ
หลังการประชุมประมาณ 3-4 ชั่วโมงกลุ่มผู้เชี่ยวชาญจะได้รับแบบสอบถามฉบับที่ 2
ผู้เชี่ยวชาญใช้ช่วงเวลาระหว่างพักการประชุมประมาณ 20 นาทีในการตอบแบบสอบถามโดยผู้
ประเมินความต้องการจำเป็นขอความร่วมมือไม่ให้มีการอภิปรายเกี่ยวกับการตอบ
แบบสอบถามภายในกลุ่มผู้ประเมินความต้องการจำเป็นรวบรวมคำตอบที่ได้อย่างรวดเร็ว
จากนั้นสร้างแบบสอบถามรอบที่ 3 เมื่อกลุ่มผู้เชี่ยวชาญตอบแบบสอบถามรอบที่ 3 เสร็จ
เรียบร้อยผู้ประเมินความต้องการจำเป็นนำข้อเสนอแนะหรือประเด็นที่มีผู้ไม่เห็นด้วยมา
พิจารณาร่วมกันแบบเผชิญหน้าเพื่อหาข้อสรุป3 ประการคือการกำหนดโครงสร้างของเส้นทาง
การส่งผ่านข้อมูลข่าวสารการให้ข้อมูลย้อนกลับและการเก็บรักษาความลับของผู้ให้ข้อมูล
เทคนิคนี้เหมาะสมกับการใช้กับการคาดการณ์ในมิติที่ซับซ้อนส่วนใหญ่ไม่มีมติเดียววิธีนี้สามารถ
ไปใช้คู่กับเทคนิคเชิงอนาคตอื่นๆเช่นการวิเคราะห์ผลกระทบไขว้
(<http://www.wikipedia.com/Delphi.html/>, 2550.)

7.8 ประเภทและลักษณะของปัญหาที่จะใช้เทคนิคเดลฟาย

เวเทอร์แมน และสเวนสัน (Weatherman and Swenson 1974: 109อ้างถึงใน
<http://www.wikipedia.com/Delphi.html/>, 2550.) ได้สรุปประเภทของการวิจัยที่อาจใช้เทคนิคเดล

ฝ่ายไว้ ดังนี้

1. การวิจัยเพื่อจะคาดการณ์สิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต
2. การตรวจสอบกลวิธีในการปฏิบัติ (strategy probe) เพื่อให้มีทางเลือกหลาย ๆ ทาง จะต้องเปิดโอกาสให้ผู้เชี่ยวชาญแสดงเหตุผลในการตอบ
3. การตรวจสอบความนิยม (preference probe) ในกรณีนี้ผู้วิจัยจะต้องพยายามตั้งคำถามเพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญตอบในสิ่งที่เห็นว่าควรจะเป็นมากกว่าสิ่งที่จะเป็นจริง ๆ
4. การยอมรับสภาพที่เป็นอยู่ (perceptions of a current situation) การศึกษาประเภทนี้ ได้แก่ การศึกษาบทบาทที่แตกต่างกันของคนอาชีพหนึ่งในทัศนะของกลุ่มอาชีพต่าง ๆ

ใจทิพย์ เชื้อรัตน์พงษ์ (อ้างถึงใน <http://www.wikipedia.com/Delphi.htm/>, 2550.) ได้สรุปว่า

1. ปัญหาที่จะทำการวิจัย ไม่มีคำตอบที่ถูกต้องแน่นอน แต่สามารถวิจัยปัญหาได้จากการรวบรวมการตัดสินใจแบบอัตวิสัย (Subjective Judgments) จากผู้เชี่ยวชาญในสาขานั้น ๆ
2. ปัญหาที่จะทำการวิจัยต้องการความคิดเห็นหลาย ๆ ด้านจากประสบการณ์หรือความรู้ความสามารถของผู้เชี่ยวชาญในสาขานั้น ๆ
3. ผู้ทำการวิจัยไม่ต้องการให้ความคิดเห็นของผู้อื่นแต่ละคนมีผลกระทบ หรือมีอิทธิพลต่อการพิจารณาตัดสินใจปัญหานั้น ๆ

7.9 ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพของเทคนิคเดลฟาย

7.9.1 ผู้เชี่ยวชาญที่เข้าร่วม โครงการนั้น มีความรอบรู้ในเรื่องนั้นอย่างแท้จริงหรือไม่ และมีจำนวนมากพอที่จะใช้เป็นผู้แทนของผู้รู้ในเรื่องนั้นหรือไม่

7.9.2 จำนวนผู้เชี่ยวชาญ แม้จะไม่มีกำหนดตายตัวว่าควรจะใช้จำนวนเท่าใด แต่เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถืออยู่ในระดับสูงและมีความคลาดเคลื่อนน้อย ต้องใช้กลุ่มผู้เชี่ยวชาญจำนวนตั้งแต่ 17 คนขึ้นไป

7.9.3 การอุทิศตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม หากผู้ตอบแบบสอบถามเห็นความสำคัญ และอุทิศตัวต่อการตอบอย่างแท้จริงแล้ว ข้อมูลที่ได้รับก็จะน่าเชื่อถือ

7.9.4 เกี่ยวกับแบบสอบถาม ข้อความในแบบสอบถามจะต้องชัดเจนและผู้ตอบแต่ละคนจะต้องเข้าใจตรงกันในคำถามหรือข้อความเดียวกัน

7.9.5 การเว้นระยะเวลาตอบในแต่ละรอบ จากการวิจัยของวัลโดรอน (Waldron) (ประยูร ศรีประสาธน์, 2550 : 54) พบว่า การส่งแบบสอบถามในรอบที่ 2, 3 ในเวลาที่แตกต่างกัน จะมีผลกระทบทำให้เกิดความแตกต่างกันในคำตอบที่จะได้รับ การเว้นระยะแต่ละรอบนาน

เกินไปจะมีผลทำให้ผู้ตอบลืมหรือยากที่จะนึกถึงเหตุผลในการเลือกตอบแบบสอบถามในครั้งก่อน

7.9. 6 ด้านตัวผู้วิจัยหรือผู้ออกแบบสอบถาม ต้องเป็นผู้ที่รู้ความต้องการของตนในการวิจัยอย่างละเอียด มีความสามารถในการที่จะแสดงความต้องการวิจัยของตนออกมาด้วยการออกแบบสอบถามที่แน่นอนชัดเจน ต้องให้ความสำคัญในคำตอบที่ได้รับอย่างเสมอกันทุกข้อ ไม่ว่าผู้ตอบแต่ละคนจะตอบครบทุกข้อหรือไม่ก็ตาม

(<http://www.wikipedia.com/Delphi.htm/>, 2550.)

7.10 ตัวอย่างโครงการที่ใช้เทคนิคเดลฟาย

ประเทศญี่ปุ่นได้มีการมองอนาคตโดยใช้เทคนิคเดลฟายระดับประเทศทุก 5 ปีมาตั้งแต่ปี 2514 นอกจากระดับประเทศแล้ว ญี่ปุ่นได้มีการมองอนาคตในระดับกระทรวง ระดับอุตสาหกรรม และระดับบริษัท/องค์กรมาโดยตลอด การมองอนาคตครั้งที่ 8 เพิ่งจะเสร็จไปในเดือนพฤษภาคม 2549 ซึ่งครั้งนี้นอกจากเทคนิคเดลฟายแล้ว ยังใช้วิธีการสร้างภาพอนาคต การวิเคราะห์บทความวิชาการ และการวิเคราะห์ความต้องการด้านเศรษฐกิจและสังคมควบคู่กันด้วย ตัวอย่างอีกประเทศหนึ่งคือ ประเทศออสเตรเลียซึ่งทำการสำรวจเดลฟายด้านเทคโนโลยีพร้อมๆ กับการสำรวจเดลฟายเชิงนโยบายในปี 1999(<http://www.wikipedia.com/Delphi.htm/>, 2550.)

8. กรมราชทัณฑ์ ในบริบทองค์กรแห่งความพอเพียง

กรมราชทัณฑ์ ได้น้อมนำแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการองค์กรเป็น “องค์กรแห่งความพอเพียง” โดยผ่านโครงการส่งเสริมพัฒนาการขับเคลื่อนกรมราชทัณฑ์ องค์กรแห่งความพอเพียง ตั้งแต่ปี พ.ศ.2549 จนถึงปัจจุบัน ซึ่งปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางการปฏิบัติที่ดีที่สุดในการสร้างความสุข ความสมดุล ความมั่นคงและยั่งยืน โดยมีเป้าหมายหลักในการขับเคลื่อน คือ การสร้างกระแสสังคมของบุคลากรในกรมราชทัณฑ์ รวมถึงผู้ต้องขังให้มีการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้เป็นกรอบความคิด หรือส่วนหนึ่งของวิถีของตน ผ่านการสร้างความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง และสามารถนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสม เพื่อนำไปสู่ความเป็นองค์กรแห่งความพอเพียง

“องค์กรแห่งความพอเพียง” คืออะไร... กรมราชทัณฑ์ ได้นิยามความหมายของ “องค์กรแห่งความพอเพียง” คือ องค์กรที่คนในองค์กรยึดปรัชญาและวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิตและการทำงานตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (วารุณี ศีกุตา. 2552 : 41)

จากนิยามความหมายดังกล่าว หลายคนจึงมองว่าองค์กรแห่งความพอเพียงเป็นนามธรรมจับต้องไม่ได้ นั่นเป็นเพราะคนเหล่านั้นไม่เข้าใจว่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงคืออะไร มองว่าเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการมุ่งทำการเกษตร หรือให้คนย้อนกลับไปใช้ชีวิต้าหลังดังในอดีต แต่ความจริงแล้วปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเรื่องของ “ทางสายกลาง” ซึ่งบุคคล องค์กร ชุมชน และสังคมที่ยึดแนวปรัชญาจะดำเนินชีวิตด้วยหลัก 3 ประการ คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี โดยอยู่บนเงื่อนไขความรู้และคุณธรรม

ดังนั้น ความหมายขององค์กรแห่งความพอเพียงนี้ คือ องค์กรซึ่งหมายถึงกรมราชทัณฑ์ (ส่วนกลางเรือนจำและทัณฑสถาน) มีสมาชิกในองค์กรดำเนินชีวิตด้วยการนำหลักความพอประมาณ ความมีเหตุผลและการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต โดยมีลักษณะพฤติกรรมที่เป็นรูปธรรมดังต่อไปนี้ (วารุณี ศีกุตา. 2552 : 42)

1. คนในองค์กรและครอบครัวขยัน หารายได้เสริมในทางที่ถูกต้อง พึ่งตนเอง
2. คนในองค์กรมีความซื่อสัตย์สุจริต
3. คนในองค์กรรู้จักประหยัด ไม่ฟุ่มเฟือย ใช้จ่ายเท่าที่จำเป็น เหลือเก็บออม
4. คนในองค์กรรู้จักพัฒนาตนเอง พัฒนาความรู้ และปัญญา เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้
5. คนในองค์กรหลักเล็งชอบायมุข ประพฤติตนอยู่ในศีลธรรม ยึดมั่นทำความดี และยกย่องคนที่มีความรู้ มีคุณธรรม มีใช้ที่ความร่ำรวย

“ทำไม” ต้องมีองค์กรแห่งความพอเพียง

ในปี พ.ศ. 2549 เป็นปีที่สังคมไทยตระหนักถึงพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเพราะเป็นปีที่เศรษฐกิจโลกเริ่มเข้าสู่ภาวะวิกฤติ และเป็นปีที่สังคมตั้งคำถามว่า “อะไรที่จะช่วยเยียวยาปัญหานี้ได้” และสิ่งที่สังคมไทยเลือกคือ “การเลือกดำเนินตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ทำให้ประเทศไทยมีการกล่าวถึงเศรษฐกิจพอเพียงในทุกมิติ

กรมราชทัณฑ์ เป็นองค์กรหนึ่งที่เห็น โอกาสในการพัฒนาองค์กรและบุคลากร เนื่องจากกรมราชทัณฑ์ เป็นองค์กรหนึ่งที่ประสบปัญหาบุคลากรบางส่วนปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ ปฏิบัติหน้าที่โดยไม่เคารพเกียรติและศักดิ์ศรี ตลอดจนจรรยาบรรณที่ดีของข้าราชการ โดยสาเหตุหลักเกิดจากบุคลากรเหล่านั้นประสบปัญหาเศรษฐกิจ การหลงอยู่ในวังวนของกระแสวัตถุนิยม ตลอดจนการดำเนินชีวิตโดยขาดสติ ขาดการวางแผนต่ออนาคตของตนเอง และครอบครัว ซึ่งสรุปรวมสาเหตุแล้วนั้นเกิดจากชีวิต “ความไม่พอ” ของสมาชิกในองค์กร

อธิบดีกรมราชทัณฑ์ (นายนิติ จิตสว่าง) จึงได้มีแนวคิดในการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้กับกรมราชทัณฑ์ โดยมุ่งหวังให้สมาชิกในองค์กรมีความตระหนักถึงปัญหาในการดำเนินชีวิตและการทำงานในปัจจุบัน และปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตที่มีภูมิคุ้มกันดำรงตนอย่างมีศักดิ์ศรีมากกว่าคำนึงถึงฐานะเงินทอง (วารุณี ศีกุตา. 2552 : 43)

“ใคร” ได้ประโยชน์จากองค์กรแห่งความพอเพียง

“คนไหนทำ คนนั้นก็ได้” น่าจะเป็นคำตอบที่ชัดเจนที่สุด สิ่งที่เป็นผลพลอยได้จากการดำเนินงาน คือ

องค์กร: จะประกอบไปด้วยบุคลากรที่มีประสิทธิภาพ ปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต มีคุณธรรม ดำรงตนอยู่ในกรอบจรรยาบรรณ

ผู้ต้องขัง: มีแบบอย่างที่ดีในการดำรงตนเมื่อปล่อยพ้นโทษ

ประชาชน: มีความเชื่อมั่นในการปฏิบัติหน้าที่ของกรมราชทัณฑ์

ผู้รับบริการ: ในการควบคุมผู้ต้องขัง และการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังให้กลับสู่สังคมด้วยความสงบเรียบร้อย ไม่มีพียงภัยต่อสังคม

สังคม: มีความมั่นคงปลอดภัย มีสมาชิกที่ประกอบไปด้วยความรอบรู้ เกื้อกูลกันและเท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลก

ประเทศชาติ: มีความมั่นคงด้านการตระหนักถึงคุณค่าความเป็นมนุษย์ มีความเข้มแข็งต่อกระแสการพัฒนาทางวัตถุ และมีโครงสร้างที่แข็งแกร่งในการป้องกันประเทศจากปัญหาต่างๆ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม (วารุณี ศีกุตา. 2552 : 43)

“อะไร” คือตัวชี้วัด ความสำเร็จ

ในสังคมการทำงานยุคปัจจุบันทุกสิ่งถูกกำกับไว้เพียงตัวเลขไม่กี่ตัวที่บ่งบอกความหมายว่า ดีที่สุด ดีมาก ดี พอใช้ ต้องปรับปรุง ซึ่งตัวเลขเหล่านั้นจะมีนิยามต่อท้ายว่าการที่จะทำงานได้ระดับต่างๆ เหล่านี้ จะต้องประกอบไปด้วยคุณลักษณะดังกล่าว ไม่มีการวัดเป็น “คุณค่า” ว่า ดีที่สุด ระดับคุณค่าควรมีลักษณะอย่างไร เช่นเดียวกับการที่หลายคนพยายามวัดว่า องค์กรแห่งความพอเพียงทำได้จริงหรือ? ทำแล้วประสบความสำเร็จจริงหรือ?

อย่างนั้นลองนึกว่า “ปราชญ์ชาวบ้านคนหนึ่ง ดำเนินแนวทางตามที่ตน โดยทั่วไป เข้าใจว่าเศรษฐกิจพอเพียงคือ การทำการเกษตร ขุดบ่อเลี้ยงปลา ปลูกพืช กินใช้ในครอบครัว ลดค่าใช้จ่ายและลดการพึ่งพิงภาคสังคมอื่นๆ” อย่างนี้คือความสำเร็จหรือไม่? บางคนอาจจะตอบว่าสำเร็จ บางคนอาจจะตอบว่าไม่ และถ้าอย่างนั้นปราชญ์คนเดียวก็นี้เป็นต้นแบบให้กับเกษตรกรคนอื่นๆ เลือกดำเนินชีวิตตามตนเองจนสามารถรวมกลุ่มกันขับเคลื่อนกิจกรรมต่อภาคสังคมได้ อย่างนี้คือความสำเร็จหรือไม่? บางคนอาจจะตอบว่าสำเร็จ และบางคนอาจจะตอบว่าไม่ เช่นเดียวกัน

นั่นเป็นเพราะระดับความพึงพอใจของคนไม่เท่ากัน ความลำเอียงเรื่องความสุขของคนไม่เท่ากัน ความลำเอียงเรื่องความสุขของคนก็ไม่เท่ากัน ดังนั้นการที่จะวัดว่าการขับเคลื่อนองค์กรแห่งความพอเพียงมีตัวชี้วัดความสำเร็จเป็นอย่างไรนั้น ต้องใช้ระยะเวลาซึ่งกำหนดเป็นแบบแผนตายตัวไม่ได้ว่าต้องเป็น 1 ปี หรือ 2 ปี ซึ่งทั้งผู้วัดและผู้ปฏิบัติต้องเปิดใจร่วมกันในการวัด โดยพุ่งเป้าและเฝ้ารอไปที่ผลสัมฤทธิ์ในการดำเนินงาน โดยคงต้องวัดกันที่

“คนในองค์กรมีความสุขการทำงานมีความสุขในการดำเนินชีวิตมีความสุขสมดุล ตามอัตภาพของตน” (วารุณี ศีกุตา. 2552 : 44)

เช่น ถ้าสมาชิกคนใดมีความสุขที่จะมีบ้านหลังโตๆ รถแพงๆ เขาก็ต้องหามาด้วยความสุจริต ไม่เบียดบังตนเอง ครอบครัว หรือคนอื่น ไม่เรียคจากความต้องการอวดอ้างคนอื่นฯ ในสังคม หรือสมาชิกคนใดพอใจที่จะปลูกผัก เลี้ยงปลา กินใช้ในครอบครัว เขาก็ต้องเท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคม ไม่แปลกแยกไปจากสังคมของตนเอง

การนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงออกมาขยายผลสู่การปฏิบัติ กรมราชทัณฑ์ ได้จัดชุดความคิดโดยการกำหนดกรอบแนวทางให้นำแนวปรัชญามาประยุกต์ใช้ โดยให้ครอบคลุมมิติขององค์กรทั้งสิ้น 3 มิติ ดังนี้ (วารุณี ศีกุตา. 2552 : 46)

1. การเปลี่ยนวิถีชีวิตข้าราชการให้ใช้ชีวิตแบบพอเพียง
2. การบริหารองค์กรแบบพอเพียง
3. การเปลี่ยนวิถีชีวิตผู้ต้องขังให้ใช้ชีวิตแบบพอเพียงเมื่อพ้นโทษ

ทั้งนี้ การดำเนินงานในมิติที่ 1 และ 2 นั้นจะดำเนินไปพร้อมๆ กัน และพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปของสมาชิกในองค์กรจะเกิดเป็น “ต้นแบบ” ที่ดีและเกิดการเอาอย่างของผู้ต้องขังในมิติที่ 3 โดยอัตโนมัติ และภายใต้วิถีการดำเนินงานทั้ง 3 มิติ กรมราชทัณฑ์ ได้นำแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับเป็นเกณฑ์การประเมินขึ้น โดยเกณฑ์ดังกล่าวนี้จะเป็นรายละเอียดการดำเนินงานเพื่อให้สมาชิกในองค์กรมีความเข้าใจและเห็นรูปแบบการดำเนินงานที่เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น สมาชิกนำแนวทางไปกำหนดเป็นกิจกรรม/โครงการที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมของตน ซึ่งเกณฑ์การประเมินดังกล่าว มีทั้งสิ้น 8 กลยุทธ์ ได้แก่

1. การใช้ชีวิตพอประมาณและการพึ่งตนเอง คือ การที่สมาชิกมีรายได้พอเพียงกับรายได้มีการออม ปลอดภัยหนี้สินฟุ่มเฟือย
2. การมีคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริต และการปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ คือ สมาชิกยึดมั่นในคุณธรรมทั้งในพฤติกรรมส่วนบุคคล และในการทำงาน สมาชิกปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบ ขั้นตอนอย่างถูกต้อง มีการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ ไม่เลือกปฏิบัติ
3. การเสริมสร้างความสุขในครอบครัวและการพัฒนาทางจริยธรรม คือ สมาชิกมีแนวทางการแก้ปัญหาในครอบครัวที่ดี สถาบันครอบครัวมีความเข้มแข็ง

4. การปลอดคอบายมุข คือ สมาชิกลด ละ เลิก อบายมุข
5. ความสามัคคีและการรวมพลัง คือ สมาชิกรวมกลุ่มกันสร้างความเข้มแข็งในองค์กรเกื้อกูลกัน
6. การส่งเสริมสุขภาพอนามัย คือ สมาชิกมีการเรียนรู้ร่วมกันในการป้องกันโรคและการสร้างสิ่งแวดล้อมดีรอบๆชุมชน
7. การพัฒนาตนเองและสร้างเครือข่ายความรู้ คือ สมาชิกในชุมชนมีการพัฒนาตนเองให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก
8. การใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด คือ สมาชิกมีจิตสำนึก ร่วมกันในการดูแลรักษาและทดแทนทรัพยากรในชุมชน

หากสมาชิกในองค์กรสามารถดำเนินชีวิตได้ตามเกณฑ์ข้อ 1-4 ถือว่ามีลักษณะการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง และหากสมาชิกสามารถดำเนินชีวิตได้ตามเกณฑ์ข้อ 1-8 ถือว่าองค์กรนั้นมีการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง ถือว่าเป็น “องค์กรแห่งความพอเพียง”

ในช่วงเริ่มต้นกรมราชทัณฑ์ ให้ความสำคัญปรับแนวความคิดโดยการหา “เรือนจำนำร่อง” เพื่อเป็นตัวอย่างในการดำเนินงาน โดยมีเรือนจำ/ทัณฑสถาน สมัครเข้าร่วม โครงการทั้งสิ้น 8 แห่ง คือ

1. เรือนจำกลางระยอง
2. ทัณฑสถานหญิงนครราชสีมา
3. ทัณฑสถานบำบัดพิเศษลำปาง
4. เรือนจำอำเภอหล่มสัก
5. เรือนจำกลางเขabin
6. ทัณฑสถานเกษตรอุตสาหกรรมเขาวงกต
7. เรือนจำอำเภอสีคิ้ว
8. เรือนจำอำเภอสว่างแดนดิน

สำหรับเรือนจำนำร่องนี้แบ่งรูปแบบการดำเนินงานได้ดังต่อไปนี้

1. เรือนจำที่มีพื้นที่ว่างบริเวณบ้านพัก
2. เรือนจำที่ไม่มีพื้นที่ว่างบริเวณบ้านพัก เนื่องจากเป็นแฟลต หรือทาวเฮ้าส์

จากรูปแบบการดำเนินงานทั้ง 2 รูปแบบพบว่าเรือนจำ/ทัณฑสถาน ได้ดำเนินงาน

ดังนี้

1. เรือนจำที่มีพื้นที่ว่างบริเวณบ้านพัก ได้ดำเนินการในรูปแบบเกษตรตามแนวทาง “ชีววิถี” ของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค ซึ่งมีการขุดบ่อเลี้ยงปลา เลี้ยงสัตว์ ปลูกพืชผักสวน

ครัว ผลผลิตที่ได้นำมาใช้ในครอบครัว ส่วนที่เหลือนำมาแลกเปลี่ยนกัน ที่เหลือมากกว่านั้น จึงนำออกขายเป็นการลดการพึ่งพิงจากภายนอก

2. เรือนจำที่ไม่มีพื้นที่ว่างบริเวณบ้านพัก ดำเนินการในลักษณะอื่นๆ เช่น การพึ่งตนเองโดยการมุ่งเน้นการออม ไม่สร้างหนี้สินฟุ่มเฟือย การลดการพึ่งพิงจากภายนอก เช่น การปลูกผักสวนครัวในกระถาง หรือพาหนะที่ไม่ใช่แล้ว เป็นต้น

จากความสำเร็จของเรือนจำนำร่อง กรมราชทัณฑ์ ได้ประกาศให้เรือนจำนำร่องเป็น ทักษสถานสมัครเข้าร่วมเป็น “เรือนจำต้นแบบ” ในการขับเคลื่อนองค์กรผู้การเป็นองค์กรแห่ง ความพอเพียง จากนั้นได้มีเรือนจำ/ทัณฑสถานสมัครเข้าร่วม โครงการทั้งสิ้น 120 แห่ง จาก 139 แห่งทั่วประเทศ และดำเนินการขับเคลื่อนต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

หลังจากการขับเคลื่อนในมิติที่ 1 และ 2 จนสำเร็จแล้ว การขยายสู่ผู้ต้องขังดำเนินการ ควบคู่กันไป 2 ลักษณะ คือ (วารุณี ศิภูตา. 2552 : 47)

1. การดำเนินการในเรือนจำปิด โดยการให้ความรู้และการปรับทัศนคติเรื่องความ พอเพียงให้กับผู้ต้องขัง ตลอดจนมีการสร้างศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงในเรือนจำ/ทัณฑ สถาน

2. การดำเนินการในเรือนจำเปิด คือ เรือนจำชั่วคราวและทัณฑสถานเปิด ดำเนินการโดยการจัดทำ “ศูนย์สาธิตเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับผู้ต้องขัง” ดำเนินการโดยการนำ แนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นต้นแบบในการดำเนินงาน มี การจัดแบ่งพื้นที่ออกเป็นสวน เพื่อทำเป็นฐานความรู้ เช่น ฐานการปลูกข้าว การทำน้ำส้มควัน ไม้ การผลิตน้ำมันไบโอดีเซล การเพาะเห็ด การเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น เพื่อให้ผู้ต้องขังที่อยู่ประจำ เรือนจำชั่วคราวและทัณฑสถานเปิด ได้เรียนรู้กระบวนการผลิต การจัดการผลิตผล เพื่อ นำไปใช้จริง เมื่อปล่อยพ้นโทษ ซึ่งศูนย์สาธิตฯนี้เปิดให้บุคคลภายนอกเข้าศึกษาดูงานด้วย ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้แนวทางการให้กับผู้ต้องขัง เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยพ้นโทษ ซึ่งดีการดำเนินงานในเรือนจำชั่วคราวเขากลิ้ง สังกัดเรือนจำกลางเพชรบุรี เรือนจำชั่วคราวแคะ น้อย สังกัดเรือนจำจังหวัดเพชรบูรณ์ เรือนจำชั่วคราวเขาน้อย ซึ่งได้มีการดำเนินงานในเรือนจำ ชั่วคราวเขาน้อย สังกัดเรือนจำจังหวัดน่าน เรือนจำชั่วคราวเหรียญทอง สังกัดเรือนจำจังหวัดตรัง ทัณฑสถานเปิดทุ่งเบญจา เป็นต้น

จุดเริ่มต้น: การดำเนินการในระยะแรกกรมราชทัณฑ์ มีแนวคิดว่าการขับเคลื่อน โครงการควรตั้งหลักโดยการ “ปรับ” ทัศนคติของสมาชิกในองค์กร โดยการใส่ความรู้ตลอดจน แนวความคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงให้กับสมาชิก แต่ผลที่ได้กลับเป็นไปในทิศทางตรงกันข้าม สมาชิกในองค์กรปฏิเสธการเข้าร่วมดังกล่าวจึงเหมือน “จุดไม่ติด” ไม่ตรงใจสมาชิกในองค์กร

ลดบทบาท: ในระหว่างนั้นกรมราชทัณฑ์ ได้มองเห็นความเคลื่อนไหวเล็กๆ แต่ถือเป็นการ “จุดประกาย” คือเกิดการลงมือปฏิบัติจริง โดยสมาชิกในเรือนจำอำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา ดำเนินการโดยนำแนวทางเกษตรตามโครงการชีวิวิถี โดยได้รับความช่วยเหลือแนะนำแนวทางจากการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคลำตะคอง เรือนจำอำเภอสีคิ้วสามารถดำเนินการได้ ประสบความสำเร็จจนได้รับความสนใจจากบุคคลและหน่วยงานภายนอกอย่างมาก และกลายเป็นเรือนจำ “ต้นแบบ” ที่เรือนจำ/ทัณฑสถานอื่นๆ นำแบบอย่าง ไปประยุกต์ใช้กับเรือนจำ/ทัณฑสถานของตน (เป็นเรือนจำแห่งแรกที่ได้รับการประกาศตัวเป็น “หมู่บ้านข้าราชการ เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นแนวคิดของสมาชิกเรือนจำอำเภอสีคิ้วที่จะเรียก “ชุมชน” ของตัวเองว่า “หมู่บ้านข้าราชการ เศรษฐกิจพอเพียง” เพื่อยืนยันว่าสมาชิกชุมชนยอมรับแนวทางที่จะดำเนินชีวิตแบบพอเพียง ซึ่งการตั้งชื่อเรียกชุมชนของตนเองนี้ได้เป็นแบบอย่างแก่เรือนจำ/ทัณฑสถานอื่นๆ ได้นำมาเรียกชื่อชุมชนตัวเองเช่นเดียวกัน” แห่งแรกของกรมราชทัณฑ์) เนื่องจากการเห็นคุณค่า กรมราชทัณฑ์ จึงลดบทบาทการมองแนวทางการขับเคลื่อนแบบการกำหนดนโยบายแบบบนลงล่าง (Top-Down) และยอมรับแนวทางการขับเคลื่อนของเรือนจำและปล่อยสมาชิกในเรือนจำได้ขับเคลื่อนองค์กรด้วยตนเอง

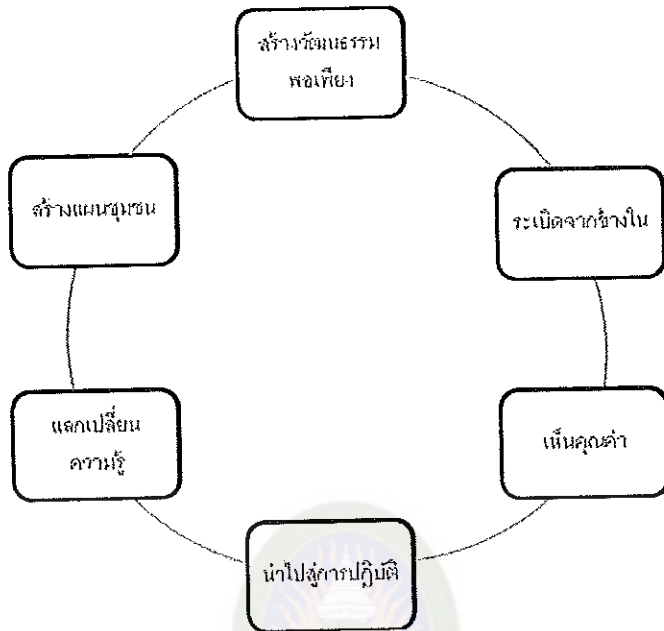
เข้าใจกระบวนการ: การลงมือปฏิบัติของสมาชิกเรือนจำอำเภอสีคิ้ว ทำให้เห็นว่าการลงมือปฏิบัติด้วยการเห็นคุณค่าและเรียนรู้ไปพร้อมๆ กับการค้นหาความรู้จากทั้งผู้รู้และการลงมือปฏิบัติแบบลองผิดลองถูก ทำให้กรมราชทัณฑ์ มีทิศทาง การดำเนินงานที่ชัดเจนคือ การส่งเสริมให้สมาชิกในองค์กร “มองเข้าไปข้างใน” และ “ทำความเข้าใจ” วัฒนธรรมองค์กรของตนเอง และขับเคลื่อนองค์กรด้วยพลังสมาชิกมากกว่าการรอนโยบาย ซึ่งหมายความว่า การขับเคลื่อน โครงการจะไม่สัมฤทธิ์ผลเลยถ้าสมาชิกในองค์กรไม่มีใจในการดำเนินงาน

ทบทวนปัญหาเพื่อก้าวข้ามอุปสรรค: ในการดำเนินการนั้นเรือนจำ/ทัณฑสถาน บางส่วนมีความคิดเห็นว่า การขับเคลื่อนองค์กรคู่องค์กรแห่งความพอเพียงนั้นทำไม่ได้ ทำยาก เพราะขาดงบประมาณและการสนับสนุนเชิงนโยบายนั้น ไม่สำคัญเลย แต่ ปัญหาสำคัญคือ “สมาชิกในชุมชน” นั่นเองที่ขาดต้นแบบในการดำเนินการ และการดำเนินการเป็นเพียงการ “เอาอย่าง” ความสำเร็จของคนอื่น โดยไม่เรียนรู้การปรับใช้ให้เหมาะสมกับตนเอง หากแต่เรือนจำ/ทัณฑสถานใดที่ดำเนินการโดยมองข้ามปัญหาและทำความเข้าใจต่อลักษณะภูมิสังคมของตนเอง จะทำให้การดำเนินการสามารถหล่อหลอมจนกลายเป็น “วัฒนธรรมพอเพียง” ไปในที่สุด

บทสรุป

การขับเคลื่อนกรมราชทัณฑ์ ผู้องค์กรแห่งความพอเพียง สามารถสรุปบทเรียนได้ดัง

แผนภาพที่ 33

แผนภาพที่ 33 การขับเคลื่อนกรมราชทัณฑ์ ผู้องค์กรแห่งความพอเพียง
ที่มา : วารสารราชทัณฑ์. ปีที่ 56-57. กรมราชทัณฑ์, 2552.

ระเบิดจากข้างใน → เห็นคุณค่า

การที่สมาชิกในชุมชนเข้าใจความสำคัญและมองเห็นคุณค่าว่าการนำแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้นั้นมีความสำคัญ เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว และสังคมนำไปสู่การปฏิบัติ → แลกเปลี่ยนความรู้

เมื่อเล็งเห็นความสำคัญแล้วสมาชิกได้ลงมือปฏิบัติ โดยการลงมือปฏิบัติ ได้ถามผู้รู้ระหว่างบุคคลและหน่วยงาน เพื่อค้นหาแนวทางร่วมระหว่างสมาชิกในองค์กร การดำเนินงานนี้จะนำเกณฑ์การประเมินทั้ง 8 ข้อมากำหนดเป็นกิจกรรม/โครงการที่ตรงกับความต้องการร่วมของชุมชน

สร้างแผนชุมชน → สร้างวัฒนธรรมพอเพียง

เมื่อค้นหา “แนวทางร่วม” ระหว่างกันได้แล้ว เรือนจำ/ทัณฑสถานจึงมีการวางแผนและกำหนดทิศทางของชุมชนตนเองว่า มีเป้าหมายในการดำเนินงานอย่างไร เช่น เลือกแนวทางชุมชนเกษตร เพื่อให้ตนเองและชุมชนมีการพึ่งตนเอง ลดการพึ่งพิงจากภายนอก เลือกแนวทางพัฒนาคน และองค์ความรู้เพื่อสร้างชุมชนการเรียนรู้ เป็นต้น สิ่งนี้เรียกว่า “แผนชุมชน” ถือว่า

เป็นเข็มทิศร่วมที่จะหล่อหลอมแนวคิดและละลายทัศนคติแบบเดิมๆ ให้ก้าวสู่การสร้าง
วัฒนธรรมใหม่ที่เรียกว่า “วัฒนธรรมพอเพียง” ซึ่งหากเรือนจำ/ทัณฑสถานที่ดำเนินการจน
สามารถสร้างวัฒนธรรมพอเพียงนี้ได้ จะถือว่าการดำเนินงานได้ก้าวเข้าสู่ความยั่งยืนแล้ว

การขับเคลื่อนกรมราชทัณฑ์ สู่องค์กรแห่งความพอเพียง ไม่ได้เป็นโครงการที่มี
จุดสิ้นสุดแล้วเฉลิมฉลองว่าโครงการสำเร็จ แต่การดำเนินงานจะต้องดำเนินต่อไปเรื่อยๆ จนเกิด
วัฒนธรรมพอเพียงอย่างยั่งยืนไปทั่วทั้งองค์กรของกรมราชทัณฑ์ ไม่ว่าจะเปลี่ยนผู้นำไปที่คน
หรือองค์กรจะเปลี่ยนแปลงไป องค์กรที่มีวัฒนธรรมพอเพียงก็ยังดำรงอยู่ เพราะความพอเพียง
เข้าไปอยู่ในจิตสำนึกและการตระหนักถึงคุณค่าเข้าไปอยู่ในจิตวิญญาณของสมาชิกในองค์กร
อย่างยั่งยืน และตลอดไป

9. บริบทของเรือนจำจังหวัดมหาสารคาม

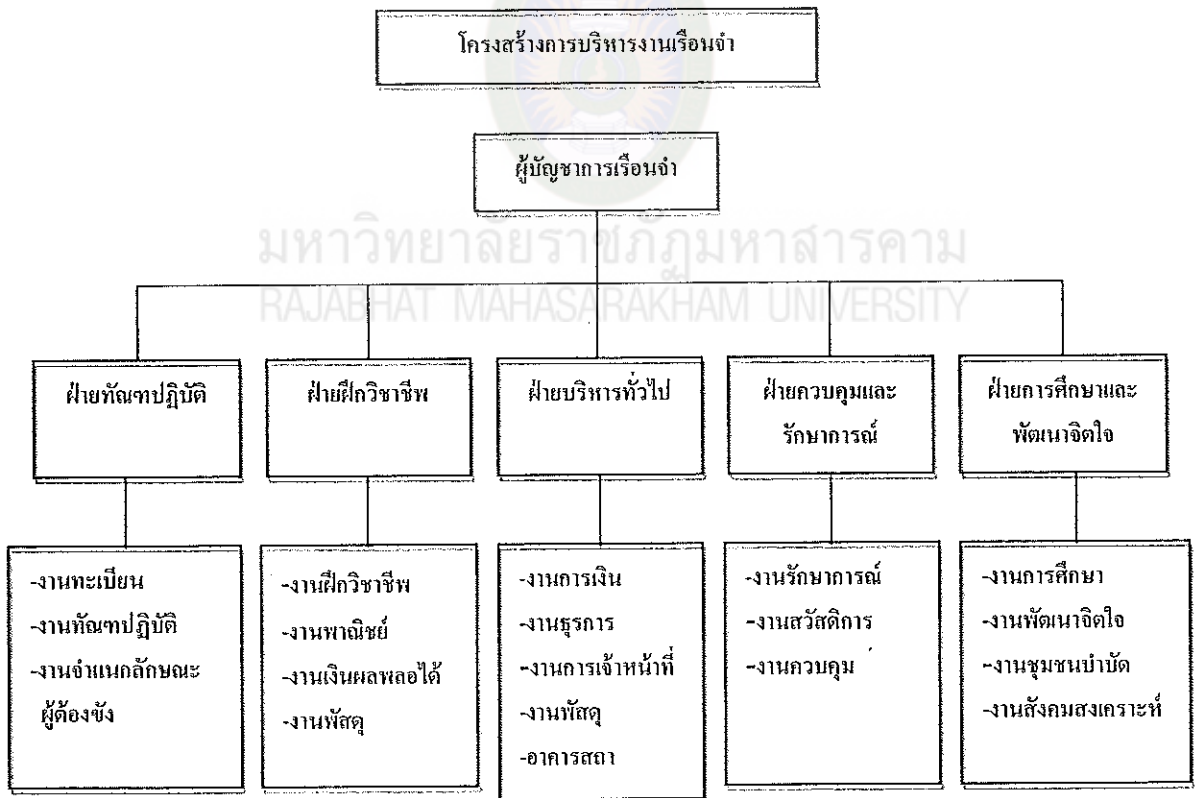
9.1 พื้นที่และที่ตั้งของเรือนจำ

เรือนจำจังหวัดมหาสารคาม เป็นหน่วยงานเป็นราชการบริหารส่วนภูมิภาค สังกัด
กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม ในฐานะหน่วยงานในลำดับสุดท้ายของกระบวนการยุติธรรม
ที่มีบทบาทและภารกิจในการเสริมสร้างสังคมที่ดีมีคุณภาพไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าหน่วยงานอื่น
ได้รับมอบหมายภารกิจเกี่ยวกับการควบคุมผู้ต้องขังภายใต้แผนปฏิบัติการกรมราชทัณฑ์
พุทธศักราช 2551-2554 ตั้งอยู่ที่ 79 หมู่ที่ 14 ถนนแจ้งสนิท ตำบล แวงน่าง อำเภอ เมือง
จังหวัด มหาสารคาม เป็นเรือนจำจังหวัด ความมั่นคงปานกลาง ก่อสร้างขึ้น ในปี พ.ศ. 2530 มี
นางสาว รศมี กิตติมนัส เป็นผู้บัญชาการเรือนจำคนปัจจุบัน เนื้อที่ภายในเรือนจำจำนวน 11 ไร่ 2
งาน 29 ตารางวา พื้นที่ภายนอกเรือนจำ 41 ไร่ 2 งาน 72 ตารางวา รวมเนื้อที่ทั้งสิ้นประมาณ 53
ไร่ 1 งาน มีอำนาจในการควบคุมนักโทษเด็ดขาดที่มีกำหนดโทษจำคุกไม่เกิน 20 ปี โดยได้
กำหนดตามคำพิพากษาของศาลคดีในเขตอำนาจศาลจังหวัดมหาสารคาม ด้านความมั่นคงใน
การควบคุมผู้ต้องขัง มีกำแพงคอนกรีตเสริมเหล็ก สูง 6 เมตร โดยรอบเรือนจำ ภายในแบ่ง
ออกเป็น 7 แคน แคนชาย 6 แคนและแดนหญิง 1 แคน โดยรอบแนวกำแพงติดตั้งระบบ
ไฟฟ้าแรงสูง และขดลวดหนาม และติดตั้งกล้องวงจรปิดไว้ ณ จุดต่างๆ เช่น ตามแนวกำแพง
ภายใน และจุดต่างๆภายในบริเวณเรือนจำ ความจุมาตรฐานของเรือนจำจังหวัดมหาสารคาม
ความจุปกติ 1,140 คน แบ่งเป็น ผู้ต้องขังชาย 906 คน ผู้ต้องขังหญิง 234 คน (ฝ่ายการศึกษาและ
พัฒนาจิตใจเรือนจำจังหวัดมหาสารคาม, 2553. บทสรุปเรือนจำจังหวัดมหาสารคาม)

9.2 โครงสร้างการบริหารงานของเรือนจำจังหวัดมหาสารคาม

เรือนจำจังหวัดมหาสารคาม ปัจจุบันมีอัตราเจ้าหน้าที่ จำนวน 80 คน แบ่งเป็น เจ้าหน้าที่ชาย 63 คน เจ้าหน้าที่หญิง 17 คน แบ่งโครงสร้างการบริหารออกเป็น 5 ฝ่าย ดังนี้

1. ฝ่ายบริหารทั่วไป ประกอบด้วย งานธุรการ งานการเจ้าหน้าที่ งานพัสดุ และอาคารสถานที่ งานการเงินและบัญชี งานประชาสัมพันธ์และอื่น
2. ฝ่ายฝึกวิชาชีพ ประกอบด้วย งานเงินทุนฝึกวิชาชีพ งานพัสดุเงินทุนฝึกวิชาชีพงานฝึกวิชาชีพ และงานแรงงานรับจ้าง
3. ฝ่ายทัณฑปฏิบัติ ประกอบด้วย งานทะเบียนประวัติผู้ต้องขัง งานทัณฑปฏิบัติ งานจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง และงานคุมประพฤติ
4. ฝ่ายควบคุมและรักษาการณ์ ประกอบด้วย งานควบคุมผู้ต้องขัง งานสวัสดิการ งานรักษาการณ์ งานสันตนาการ งานสถานพยาบาล และงานรับเรื่องราวร้องทุกข์
5. ฝ่ายการศึกษาและพัฒนาจิตใจ ประกอบด้วย งานการศึกษา งานพัฒนาจิตใจและงานสังคมสงเคราะห์

แผนภาพที่ 34 โครงสร้างการบริหารงานของเรือนจำจังหวัดมหาสารคาม

9.3 วิสัยทัศน์เรือนจำจังหวัดมหาสารคาม

วิสัยทัศน์ (Vision)

เรือนจำจังหวัดมหาสารคาม จะเป็นองค์กรชั้นนำในการควบคุมแก้ไข พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เพื่อคืนคนดีสู่สังคม

ภารกิจหลัก

1. ควบคุมผู้ต้องขังอย่างมีอาชีพ
2. บำบัด ฟื้นฟู และแก้ไขพัฒนาพฤติกรรมนิสัยของผู้ต้องขังอย่างมีประสิทธิภาพ

10. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

10.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

รศ.ดร. ภักดิ์ โภคโค (2538 : บทคัดย่อ) ทำการศึกษาเรื่อง การนำนโยบายการพัฒนาชุมชนเมืองไปปฏิบัติ : ศึกษาเฉพาะกรณีเทศบาลเมืองบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ผลการศึกษาพบว่า สาเหตุสำคัญที่ทำให้การนำนโยบายการพัฒนาชุมชนเมืองไปปฏิบัติในเทศบาลเมืองบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควรนั้น เป็นผลสืบเนื่องมาจากอิทธิพลของปัจจัยต่างๆหลายด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขาดแคลนทรัพยากรในการบริหาร โครงการ ได้แก่ งบประมาณ อัตราค่าจ้าง คุณภาพของประชากร และปัจจัยทางการบริหาร ทั้งนี้ผลการศึกษาได้ให้ข้อเสนอแนะว่า การนำนโยบายไปปฏิบัติให้สำเร็จนอกจากจะสนับสนุนงบประมาณ ได้แก่ การดำเนินโครงการอย่างพอเพียงแล้ว การสนับสนุนงบประมาณจะต้องยึดความต้องการของประชาชนเป็นที่ตั้งอีกด้วย

กรมการปกครอง (2541 : 1-5) ได้ประมวลผลการระดมความคิดจากคณะที่ปรึกษาฝ่ายเศรษฐกิจของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยและสถาบันอุดมศึกษา 3 แห่ง คือ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จัดการสัมมนาทางวิชาการเพื่อแพร่ขยายและปรับแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง รวม 3 ครั้ง ได้ข้อสรุปว่าการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของประเทศต้องเริ่มที่ชุมชนในชนบทที่เป็นพื้นฐานของประเทศ การรวมกลุ่มของประชาชนต้องใช้กิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือ เช่น การรวมกลุ่มเพื่อเป้าหมายการผลิต การรวมกลุ่มเพื่อระดมทุน การรวมกลุ่มเพื่อแปรรูปผลผลิต กลุ่มเพื่อการตลาดและกลุ่มอาชีพอุตสาหกรรมในครัวเรือน การรวมกลุ่มต้องมุ่งไปที่กองทุนชุมชน เพื่อเป็นแหล่งกักเก็บเพื่อประกอบอาชีพ เพื่อสวัสดิการชุมชน และนำทุนไปสู่การแปรรูปผลผลิตเพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่ครัวเรือนและชุมชนในลำดับต่อไป

อนุพงษ์ วาวงศ์มูล (2542) ได้ทำการศึกษาการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวชนบทในภาวะวิกฤตเศรษฐกิจตามแนวพระราชดำริ ทฤษฎีใหม่ศึกษากรณีสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบทกลุ่มตัวอย่าง คือ สมาชิกในจังหวัดเชียงราย 33 คร้วเรือน จ.แพร่ 30 คร้วเรือน จ.ศรีสะเกษ 35 คร้วเรือน รวม 95 คร้วเรือน ผลการวิจัยพบว่า การดำเนินกิจกรรมเกษตรผสมผสานตามแนวพระราชดำริ สามารถบรรลุขั้นที่ 1 พออยู่พอกินเลี้ยงตัวได้ ผลผลิตต่อไร่เพิ่มขึ้น เนื่องจากมีการปลูกพืชหมุนเวียน มีการทำปุ๋ยหมักและปุ๋ยพืชสดใส่เอง และในขั้นที่ 2 มีการเพิ่มรายได้ลดรายจ่ายในครัวเรือน แต่ยังไม่สูงนัก ชาวบ้านเกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ด้านการผลิต พบว่า ชาวบ้านมีการผลิตพืชผลทางการเกษตรหลายอย่างไปพร้อมๆกันทำให้สามารถลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ (อนุพงษ์ วาวงศ์มูล. 2542 : 86)

พรพิมล สายยงค์ (2542) ได้ทำการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการพึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจของเกษตรกรอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1. เพื่อศึกษาการพึ่งตนเอง ทางด้านเศรษฐกิจของเกษตรกร จากตัวชี้วัด 4 ตัว คือ การบรรลุระดับประทังชีพ เงิน ได้ เงินออม และหนี้สิน 2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการพึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจของเกษตรกร 3. เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมการพึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจของเกษตรกร ในจังหวัดขอนแก่น ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเกษตรกรที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น จำนวน 305 ครัวเรือน การเลือกกลุ่มตัวอย่าง ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multi-stage random sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยนี้ คือ แบบสัมภาษณ์แบบมี โครงร่าง ซึ่งประกอบไปด้วย 5 ส่วน ส่วนที่ 1 เป็นข้อมูลปัจจัยพื้นฐานของเกษตรกร ประกอบด้วย เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพหลัก อาชีพรอง จำนวนสมาชิกในครัวเรือน จำนวนสมาชิกที่กำลังเรียนหนังสือ และลักษณะของครัวเรือน ส่วนที่ 2 เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการพึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจ ส่วนที่ 3 เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับระบบผลิตทางการเกษตรและการตลาด ส่วนที่ 4 เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับขีดความสามารถทางเทคโนโลยีทางการเกษตร ส่วนที่ 5 เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับพฤติกรรมทางสังคมและแบบแผนในการบริโภค แบบสัมภาษณ์นี้ได้ผ่านการตรวจสอบ ความตรง (Validity) และทดสอบความเชื่อถือได้ (Reliability) ก่อนนำไปใช้เก็บข้อมูล

ผลการศึกษามีดังต่อไปนี้ปัจจัยพื้นฐานที่มีความสัมพันธ์ต่อการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจของเกษตรกร (การบรรลุระดับประทังชีพ เงิน ได้ เงินออม และหนี้สิน) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ คือระดับการศึกษาและจำนวนสมาชิกในครัวเรือน พบว่า 1. เกษตรกรกลุ่มที่มีการศึกษาตั้งแต่ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นขึ้นไป เกษตรกรกลุ่มที่ไม่ได้เรียนหนังสือ และที่

เรียนต่ำกว่าชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มีเงินได้สูงกว่าเกษตรกรกลุ่มที่จบชั้นประถมศึกษา ปีที่ 4-7 และ 2. จำนวนสมาชิกในครัวเรือน มีความสัมพันธ์ทางบวกกับเงินได้

ปัจจัยทางด้านการผลิตและการตลาด ที่มีความสัมพันธ์กับการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ คือ 1. ประเภทของการทำการเกษตร 2. ความเพียงพอของน้ำในการทำการเกษตร 3. พื้นที่ทำการเกษตรอยู่ในหรือนอกเขตชลประทาน 4. การเป็นสมาชิกกลุ่มทางการเกษตร อำนาจในการต่อรองทางการเกษตร โดยพบว่า 1. เกษตรกรที่ทำการเกษตรแบบผสมผสาน หรือไร่นาสวนผสม 2. เกษตรกรที่มีน้ำ ใช้อย่างพอเพียง มีการบรรลุระดับประทั้งชีพ และเงินได้สูงกว่าเกษตรกรที่ไม่มีน้ำ ใช้อย่างเพียงพอ 3. เกษตรกรที่อยู่ในเขตชลประทาน มีเงินได้สูงกว่าเกษตรกรที่อยู่นอกเขตชลประทาน 4. เกษตรกรที่เป็นสมาชิกกลุ่มทางการเกษตร มีการบรรลุระดับประทั้งชีพ เงินได้ เงินออม และหนี้สินสูงกว่าเกษตรกร ที่ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่มทางการเกษตร และ 5. อำนาจในการต่อรองทางการเกษตรของเกษตรกร มีความสัมพันธ์ทางบวกกับการบรรลุระดับประทั้งชีพ และเงินได้

ปัจจัยด้านพฤติกรรมทางสังคม ที่มีความสัมพันธ์ต่อการพึ่งตนเอง ทางด้านเศรษฐกิจ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ คือ ความสัมพันธ์ทางสังคม ความเชื่อตามประเพณีและศาสนา และปริมาณการบริโภคอุปโภคอันวนความสะดวก พบว่า 1. ความสัมพันธ์ทางสังคมของเกษตรกร มีความสัมพันธ์ทางลบกับการบรรลุระดับประทั้งชีพ และเงินได้ และมีความสัมพันธ์ทางบวกกับหนี้สิน 2. ความเชื่อมั่นตามประเพณีและศาสนาของเกษตรกร มีความสัมพันธ์ทางลบเงินออม และหนี้สิน และ 3. ปริมาณการมีเครื่องอำนวยความสะดวกของเกษตรกร มีความสัมพันธ์ทางบวกกับการบรรลุระดับประทั้งชีพ เงินได้ การออมและหนี้สิน (พรพิมล สายยงค์. 2542 ; 1-79)

สมคิด พรหมขู้ และคณะ (2543) ได้ทำการวิจัยเรื่องสภาพแวดล้อม และเทคโนโลยีที่พอเพียงสำหรับสังคมชนบทไทย : กรณีหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีวัตถุประสงค์ 4 ประการคือ 1. เพื่อศึกษาสภาพแวดล้อม และการใช้เทคโนโลยีของครัวเรือน และชุมชนในสังคมชนบทไทย 2. เพื่อศึกษาระดับความพอเพียงในด้านสภาพแวดล้อม และเทคโนโลยีที่เหมาะสมของครัวเรือนและชุมชนในสังคมชนบทไทย 3. เพื่อศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับระดับความพอเพียงในด้านสภาพแวดล้อมและเทคโนโลยีของครัวเรือนและชุมชน และ 4. เพื่อศึกษาแนวทางการดำเนินการเพื่อให้เกิดความพอเพียง ในด้านสภาพแวดล้อมเทคโนโลยีของครัวเรือนและชุมชน การศึกษาครั้งนี้ศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เลือกจังหวัด โดยใช้เกณฑ์การกระจายพื้นที่ ตามภูมิศาสตร์ ประกอบด้วย จังหวัดหนองคาย ขอนแก่น และศรีสะเกษ ครัวเรือนที่ศึกษา มีจำนวน 771 ครัวเรือน จาก 30 หมู่บ้าน เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์ ซึ่งมีทั้งแบบสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนและหัวหน้าครัวเรือนเก็บรวบรวมข้อมูล โดย

รวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสังเกต การสัมภาษณ์ และการสัมมนาวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาและคำนวณค่าร้อยละและค่าเฉลี่ย

ผลการวิจัยพบว่า โครงสร้างประชากรในครัวเรือนที่ศึกษามีประชากรส่วนใหญ่อยู่ในวัยกำลังแรงงาน (15-64 ปี) โดยมีจำนวนสมาชิกเฉลี่ยต่อครัวเรือน 5 คน ระดับการศึกษาของครัวเรือน ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา อาชีพหลักของครัวเรือนร้อยละ 84.31 ประกอบอาชีพทางการเกษตร แรงงานหลักของครัวเรือนที่พอเพียง จะอยู่ประมาณ 3.72 คน ผลการศึกษาแต่ละประเด็นสรุปได้ดังนี้

1. เทคโนโลยีการประกอบอาชีพ เกษตรกรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยการปลูกพืชเทคโนโลยีที่ใช้ส่วนใหญ่ใช้ปุ๋ยเคมีมากที่สุด รองลงมา คือ ใช้เครื่องจักร เครื่องยนต์ และใช้เมล็ดพันธุ์หรือกิ่งพันธุ์ดี เทคโนโลยีที่ใช้มีความพอเพียงแก่การผลิตพืช เทคโนโลยีการผลิตสัตว์ส่วนใหญ่ ใช้โรงเรือนเลี้ยงสัตว์มากที่สุด รองลงมาคือ ใช้วัคซีน หรือยาป้องกันโรคสัตว์ เทคโนโลยีที่ใช้มีความพอเพียงต่อการผลิตสัตว์
2. เทคโนโลยีประจำวัน เทคโนโลยีที่ใช้ในครัวเรือน ส่วนใหญ่ใช้พัดลมมากที่สุด คือ โทรทัศน์ หม้อหุงข้าวไฟฟ้าและเตารีด เทคโนโลยีที่ใช้ในครัวเรือนที่จำเป็น และขาดไม่ได้มากที่สุด คือ หม้อหุงข้าวไฟฟ้า รองลงมา คือ เตารีด พัดลม และโทรทัศน์ เทคโนโลยีในการขนส่ง พาหนะที่ครัวเรือนใช้มากที่สุด คือ รถจักรยาน รองลงมา คือ รถจักรยานยนต์ รถอีแต๋น พาหนะในครัวเรือนที่ขาดไม่ได้มากที่สุด คือ รถจักรยานยนต์ รองลงมา คือ รถจักรยาน และรถบรรทุก ในชุมชนมียานพาหนะรับจ้าง ส่วนใหญ่เป็นรถสองแถว รถโดยสารซึ่งยานพาหนะรับจ้างมีความพอเพียง
3. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับระดับความต้องการที่พอเพียง ในด้านสภาพแวดล้อม และเทคโนโลยีของครัวเรือนและชุมชน ประกอบด้วย การจัดการทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม การใช้เทคโนโลยีการผลิต และภูมิปัญญาชาวบ้าน วัฒนธรรม และความเชื่อ การผลิต การมีส่วนร่วมของชุมชน ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนรวมทั้งการศึกษา
4. แนวทางการดำเนินการ เพื่อนำไปสู่สภาพแวดล้อม และเทคโนโลยีที่เหมาะสมของชุมชนมีหลายประการ คือ ครัวเรือนและชุมชน ควรใช้น้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติให้คุ้มค่า ในการประกอบอาชีพควรวางแผนบริหารจัดการ การใช้น้ำให้มีประสิทธิภาพ จัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าไม้ของชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีแหล่งอาหารและสิ่งแวดล้อมที่ดี ปลูกจิตสำนึกความรับผิดชอบ และการมีส่วนร่วมของชุมชน และเน้นให้มีการสร้างชิ้นใหม่ เพื่อให้เกิดความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมให้มีการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ทดแทนปุ๋ยเคมี ส่งเสริมให้มีการเลี้ยงสัตว์ให้มากขึ้น รวมทั้งสนับสนุนให้มีการปลูกพืชปลอดสารพิษ ด้านการศึกษา ควรสอนเด็กและเยาวชนให้รู้จักตนเอง รู้จักท้องถิ่น และชุมชนของตนเอง ให้มี

นิสัยรักการอ่าน หลักสูตรควรสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น สอนให้รู้จักแก้ปัญหา และการเพิ่มผลผลิตของชุมชน เน้นความร่วมมือระหว่างครัวเรือน ชุมชน วัด และ โรงเรียน (สมคิด พรหมจ้อย และคณะ. 2543 : 1-105)

อนุพงษ์ ฉาวรวงศ์ (2542 : 60) ทำการศึกษาเรื่อง การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองตามแนวพระราชดำริ ในจังหวัดจันทบุรี ผลการศึกษา พบว่า ประชาชนยังขาดความรู้เกี่ยวกับการดำเนินโครงการอย่างแท้จริง ขาดความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการกลุ่มให้สามารถดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ ภาครัฐบุคคลากรไม่เพียงพอต่อการสนับสนุนในการดำเนินงานและประสิทธิภาพในการประสานงานระหว่างหน่วยงานต่างๆ ไม่ดีพอ ซึ่งงานวิจัยดังกล่าวได้ให้ข้อเสนอแนะว่า ควรมีการพัฒนาประชาชนในชุมชนให้มีความรอบรู้มากที่สุดทั้งด้านสายสามัญ การอาชีพ กฎหมาย การตลาด การรวมกลุ่มออมทรัพย์ การแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร เพื่อปรับบทบาทของประชาชนจากที่เคยรอรับการช่วยเหลือจากภาครัฐหรือองค์กรต่างๆ ในด้านงบประมาณและวัสดุ อุปกรณ์ มาเป็นรูปแบบของการขอความช่วยเหลือจากรับด้านความรู้ ข้อมูล ข่าวสารและเทคโนโลยีแทน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรมีการบูรณาการงานต่างๆ เข้าด้วยกันทุกคนควรร่วมมือร่วมแรงกันปฏิบัติงานในลักษณะที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยยึดประโยชน์ของประชาชนเป็นสำคัญ มีความเสียสละ ทำงานได้หลากหลายบทบาท ทดแทนหน้าที่กัน ได้มีมนุษยสัมพันธ์และให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานให้มากที่สุด เพื่อทดแทนปัญหาการขาดแคลนบุคลากร

พระมหาประทีป พรหมสิทธิ์ (2545) ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์เชิงปรัชญาเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ในการพัฒนาสังคม เป็นแนวคิดเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจพอเพียง และเพื่อวิเคราะห์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช โดยศึกษาข้อมูลทฤษฎี และปฐมภูมิ

การดำเนินชีวิตในสังคมมี 2 ระดับ คือ ระดับสามัญชนทั่วไปเป็นชีวิตของผู้ครองเรือนต้องอยู่ในระเบียบของสังคม ยอมรับระบบเศรษฐกิจ ที่สังคมสร้างขึ้นด้วยความเข้าใจ ส่วนอีกระดับ คือ บรรพชิต ที่ไม่ต้องดำเนินไปตามระบบแผนเศรษฐกิจ เพราะไม่มีกิจกรรมทางวัตถุ หากว่าจำเป็นมีพึงคิดเป็นกำไรหรือขาดทุน มุ่งให้เป็นอยู่อย่างบริสุทธิ์ทางจิตวิญญาณ และช่วยชี้นำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตโดยคุณธรรม

จากการศึกษาแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ทราบว่าเป็นหลักจริยศาสตร์ในพุทธศาสนา คือ หลักสัน โดย ซึ่งมีความหมายว่าความพอดีพอเพียง พอประมาณ ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น โดยพุทธศาสนายอมรับความสามารถของมนุษย์ ซึ่งสามารถพัฒนาไปสู่เป้าหมายในการแก้ปัญหาของมนุษย์ และสังคม ที่มีอยู่ได้ด้วยการศึกษาให้เข้าใจในชีวิตจิตใจ

ของตนเอง และธรรมชาติสิ่งแวดล้อมอย่างเข้าใจ และเป็นขั้นตอนซึ่งจะทำให้การจัดการ เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในการศึกษาวิเคราะห์เชิงปรัชญา พบว่าแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเชิงปรัชญาตั้งอยู่บน 3 ทฤษฎี คือ ประสพการณ์นิยม ปฏิบัตินิยม และธรรมชาตินิยม โดยหลักเศรษฐกิจพอเพียง ให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาจากภายในสู่ภายนอกที่มุ่งเอาชนะกิเลสที่มีอยู่ในจิตใจ คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง เน้นการมีปัญญารู้เท่าทันในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นและเป็นการ พัฒนาตนเอง สังคม สิ่งแวดล้อมด้วยความสมดุล เมื่อศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอย่างถ่อง แท้อแล้ว สามารถประยุกต์ใช้กับสังคม ชุมชนอื่นๆ ได้ ไม่ใช่แค่สังคมเกษตรกรรมเท่านั้น สามารถแก้ปัญหที่เกิดขึ้นแก่ตนเอง และสังคมได้ด้วยความมีสติและมีปัญญา

ณรงค์ฤทธิ์ ดอนศรี (2543) ทำการศึกษาเรื่อง การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและ ความต้องการในการบริหารจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ ตามโครงการเศรษฐกิจพอเพียง ใน โรงเรียนสังกัดสำนักงาน การประถมศึกษาจังหวัดชัยภูมิ การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการในการบริหารจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ตาม โครงการเศรษฐกิจพอเพียง ใน โรงเรียนสังกัดสำนักงาน การประถมศึกษาจังหวัดชัยภูมิ กลุ่ม ตัวอย่าง ประกอบด้วย ผู้บริหารตรงเรียนจำนวน 49 คน ผู้ช่วยผู้บริหารโรงเรียนจำนวน 46 คน และครูผู้สอน จำนวน 99 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นที่ใช้ใน การเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป เพื่อหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ตาม โครงการเศรษฐกิจพอเพียงใน โรงเรียนประถมศึกษาได้มีการปฏิบัติและปัญหาในการปฏิบัติอยู่ใน ระดับ “ปานกลาง” ทั้งด้านการเตรียมการ การจัดการกิจกรรม การเรียนรู้ การกำกับติดตาม และ ประเมินผล ความต้องการที่สำคัญในการบริหารกิจกรรมการเรียนรู้ตาม โครงการนี้ ได้แก่ การ เตรียมความพร้อม ด้านบุคลากร สถานที่ และงบประมาณ การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น การบูร นานการ โครงการเศรษฐกิจพอเพียงกับรายวิชาต่างๆ การกำกับติดตามประเมินผลอย่างใกล้ชิด และสม่ำเสมอ

ประจักษ์ นาหนองตูม (2543) ได้ทำการศึกษาการดำเนินงาน โครงการเกษตรทฤษฎี ใหม่ ของโรงเรียนแกนนำโครงการเศรษฐกิจพอเพียง สังกัดสำนักงาน การประถมศึกษาจังหวัด ขอนแก่น 3 ด้าน คือ ด้าน ความพร้อม ด้านสภาพปัญหาและด้านการจัดการบวรการเรียนรู้ กลุ่ม ตัวอย่าง คือ ผู้บริหาร โรงเรียน 12 คน ครูผู้สอน 190 คน นักการภารโรง 12 คน กรรมการ โรงเรียน 120 คน นักเรียน 89 คน รวม 423 คน ผลการศึกษา พบว่าการจัดกระบวนกรเรียนรู้ มี ผลระดับมาก นักเรียนรู้จักพึ่งตนเอง อดทน ขยัน สามัคคี มีการทำงานเป็นหมู่คณะและ ดำรงชีวิตอย่างมีความสุขได้

สถาบันการเรียนรู้ และพัฒนาประชาสังคมร่วมกับมูลนิธิพัฒนาไท ได้ทำการศึกษาโครงการส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงและประชาคมจังหวัด ปี 2542 โดยมีระยะเวลาดำเนินงานตั้งแต่วันที่ 7 เมษายน 2542 ถึง 7 เมษายน 2543 โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อส่งเสริมกิจกรรมจัดทำแผนที่ศักยภาพ (Social mapping)
2. เพื่อส่งเสริมกิจกรรมค้นหาและพัฒนาศักยภาพนักพัฒนาอาชีพประจำท้องถิ่น
3. เพื่อส่งเสริมกิจกรรมพัฒนากลุ่มแกนประสานงานเพื่อส่งเสริมประชาคม

จังหวัด

4. เพื่อส่งเสริมกิจกรรมก่อตั้งองค์กรและเครือข่ายผู้บริโภคในเมืองใหญ่
5. เพื่อส่งเสริมกิจกรรมพัฒนาศูนย์ให้บริการสื่อ เพื่อการเรียนรู้ด้านเศรษฐกิจ

พอเพียงและประชาสังคม

ผลการปฏิบัติการและบทเรียนสำคัญ สามารถสรุปโดยจำแนกตามวัตถุประสงค์ ของโครงการส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงและประชาคมจังหวัด ได้ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า ลักษณะของกลุ่มองค์กรประชาชนส่วนใหญ่ เป็นองค์กรที่ดำเนินการเรื่องธุรกิจชุมชน หรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง อาทิ กลุ่มองค์กรการเงิน กลุ่มจัดหาสินค้าอุปโภค บริโภค และเมื่อพิจารณาวัตถุประสงค์ ของกลุ่มองค์กรเหล่านี้ กลับพบว่า องค์กรเหล่านี้ดำเนินกิจกรรมในลักษณะของการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนมากกว่ากิจกรรมเพื่อสร้างอาชีพและเศรษฐกิจของชุมชน

วัตถุประสงค์ที่ 2 และ 3 พบว่า สามารถพัฒนาและค้าหากกลุ่มแกนนำที่เข้าไปทำงานกิจกรรมสาธารณะ ของประชาคมจังหวัด ได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้พิจารณาจากจำนวนผู้นำกลุ่มที่เพิ่มขึ้น และกิจกรรมต่างๆ ภายในจังหวัดที่แกนนำเหล่านี้ ทำหน้าที่ขับเคลื่อนเกิดขึ้นอย่างหลากหลาย อย่างไรก็ตาม พบว่า อุปสรรคสำคัญของกลุ่มแกนนำเหล่านี้ ได้แก่ การไม่มีเวลา เนื่องจากคนเหล่านี้เป็นอาสาสมัคร และการไม่มีงบประมาณเฉพาะ เพื่อการจัดกิจกรรมทำให้ไม่สามารถทำงานได้อย่างเต็มที่

วัตถุประสงค์ที่ 4 พบว่า ในจังหวัดที่ได้มีการดำเนินการส่งเสริมกิจกรรมก่อตั้งองค์กร และเครือข่ายผู้บริโภคในเมืองใหญ่ สามารถพัฒนากิจกรรมได้อย่างต่อเนื่อง เนื่องจากประชาคมจังหวัด ได้สร้างเครือข่ายผู้บริโภคไว้ก่อนหน้าแล้ว การศึกษาพบว่า ในประชาคมมี คนทำงานอยู่อย่างจำกัด ในขณะที่ภารกิจอื่น ๆ ก็มีอยู่มาก ทำให้ภารกิจจัดตั้งองค์กรเครือข่ายผู้บริโภค เป็นไปด้วยความล่าช้า และไม่ทันเหตุการณ์ ซึ่งเป็นผลให้บุคคลที่เข้าร่วมเป็นเครือข่ายผู้บริโภคขาดความกระตือรือร้น และหมดความสนใจลง

วัตถุประสงค์ที่ 5 ในทุกจังหวัด ได้มีความพยายามที่จะดำเนินกิจกรรมด้านข้อมูล ข่าวสารและการสื่อสาร ในบางจังหวัดทำงานเน้นด้านการเผยแพร่อย่างเดียว และพบว่าสื่อที่ใช้

เพื่อการเผยแพร่ส่วนใหญ่ คือวิทยุในจังหวัดในเบื้องต้น พบว่า ปัจจัยที่มีส่วนกำหนดภาระงานข้างต้น ขึ้นอยู่กับลักษณะบุคคลหรือองค์กรแกนนำหลักภายในจังหวัดเป็นสำคัญ

บทเรียนสำคัญ จากการศึกษาที่สถาบันการเรียนรู้ และพัฒนาประชาสังคม และเครือข่าย 20 จังหวัด ได้ร่วมกันปฏิบัติการในครั้งนี้ มีหลายประการ ได้แก่

1. มีผู้นำในส่วนของภาคประชาชนที่รื้อการค้นหา และเพิ่มศักยภาพ เพื่อให้มีความสามารถในการเป็นผู้นำ การเปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งในปัจจุบันคนที่ออกมาทำงานในลักษณะนี้ มีทั้งจำนวน และศักยภาพที่จะเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่จำกัดยิ่ง ในขณะที่สถานการณ์และภารกิจเรียกร้องต่อคนประเภทนี้มีอยู่เป็นจำนวนมาก

2. คนทำงานเหล่านี้ ทั้งหมดทำงานในฐานะอาสาสมัคร ซึ่งมีจุดเด่น ในแง่ของความเป็นอิสระทางความคิด และการทำงานมีจิตใจ ที่มุ่งเพื่อประโยชน์สาธารณะอย่างแท้จริง ขณะเดียวกันจุดอ่อน คือ บุคคลเหล่านี้ ไม่มีเวลาทำงานเพื่อสาธารณะอย่างเต็มที่ ในขณะที่บางส่วนเป็นข้าราชการ จะถูกมองว่าเป็นแกะดำ ทำงานนอกระบบ นอกระเบียบ ซึ่งกลายเป็นผลเสียต่อผู้ปฏิบัติงาน อีกทั้งไม่มีงบประมาณเฉพาะเพื่อกิจกรรมประเภทดังกล่าว

3. การพัฒนาวัตรกรรมประชาสังคมเป็นเรื่องของกระบวนการที่ต้องอาศัยเวลา และความต่อเนื่อง ดังนั้น หากหน่วยงานในระดับนโยบายเห็นความสำคัญ ของการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงสังคมของคนเหล่านี้ การคำนึงถึงระบบสนับสนุนที่จะทำให้คนเหล่านี้ทำงานได้สะดวกทั้งเวลา งบประมาณ ตลอดจนความรู้ ความสามารถ จึงเป็นเรื่องที่ปฏิเสธไม่ได้ แนวทางที่น่าจะทำได้ คือ การพัฒนาสถาบัน เพื่อทำงานสนับสนุนในระดับภูมิภาคขึ้น เพื่อภารกิจนี้ โดยเฉพาะ ทั้งนี้อาจประสานกับสถาบันการศึกษาในระดับภูมิภาค/หน่วยงานนโยบายในระดับภูมิภาคก็น่าจะเป็นไปได้

4. ในด้านพัฒนาศูนย์ให้บริการข้อมูล เพื่อการเรียนรู้ พบว่าในแง่การใช้สื่อ เพื่อการแพร่กระจายข้อมูลนั้น ในหลายจังหวัดดำเนินการอยู่แล้วด้วยความคึกคัก ทั้งนี้มีการใช้สื่อในรูปแบบต่างๆแต่ในด้านการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อสร้างเป็นฐานข้อมูล ไม่ว่าจะในรูปแบบใดยังมีข้อจำกัดอยู่มาก และทั้งนี้ควรกล่าวไว้ด้วยว่า การดำเนินงานเหล่านี้ยังไม่ได้ถูกพัฒนาให้อยู่ในลักษณะการจัดการเป็นสถาบัน แต่ดำเนินไปด้วยตัวบุคคล ความสนใจมีเฉพาะด้าน

มูลนิธิพัฒนาไท (การเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคมและเครือข่ายประชาสังคม 20 จังหวัด. 2545 : 1-91) คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนภาคอีสานมูลนิธิชุมชนอีสานจากการที่ได้ทำการศึกษา โครงการส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงและประชาชนสังคม 16 จังหวัดภาคอีสาน ซึ่งมีวัตถุประสงค์ตามสัญญา คือ 1. เพื่อส่งเสริมกิจกรรมการจัดทำแผนที่ศักยภาพ (Social mapping) 2. เพื่อส่งเสริมกิจกรรมพัฒนากลุ่มแกนนำประสานงานเพื่อส่งเสริมประชาสังคมจังหวัด 3. เพื่อส่งเสริมกิจกรรมค้นหา และพัฒนาศักยภาพนักพัฒนาอาชีพประจำ

ท้องถิ่น 4. เพื่อส่งเสริมกิจกรรมพัฒนาศูนย์ให้บริการสื่อ เพื่อการเรียนรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียง และประชาสังคม ดำเนินการส่งเสริมใน 16 จังหวัด ซึ่งประกอบด้วย จังหวัดร้อยเอ็ด สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี อำนาจเจริญ บุรีรัมย์ กาฬสินธุ์ ชัยภูมิ มุกดาหาร นครพนม สกลนคร หนองบัวลำภู อุดรธานี หนองคาย และเลย โดยมีวิธีการดำเนินงานด้านการจัดตั้ง โครงสร้างใน ภาคอีสานขึ้นมา โดยมีคณะกรรมการกลาง คือตัวแทนประชาสังคมจังหวัดละ 1 คน มีบทบาทหน้าที่ในการกำหนดทิศทาง เป้าหมายการทำงานร่วมกัน และมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความรู้ในการทำงานในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคมส่วนการดำเนินงานในพื้นที่ ของแต่ละจังหวัด ประชาสังคมจังหวัดนั้นก็สามารถดำเนินงานตามอิสระ ภายใต้กรอบกว้าง คือ ส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม และมีภารกิจตามวัตถุประสงค์

ในส่วนของรายงานฉบับนี้ (ฉบับสมบูรณ์) คณะทำงานคือคณะกรรมการ ประสานงานองค์กรเอกชนภาคอีสาน และมูลนิธิชุมชนอีสาน จากการประสานงานติดตามและ ศึกษา จากข้อมูลพบว่า

1. การส่งเสริมการทำแผนที่ศักยภาพ ในการส่งเสริมการทำกิจกรรมแผนที่ ศักยภาพในแต่ละจังหวัด ได้จัดทำแผนที่ศักยภาพที่เป็นรูปธรรมเศรษฐกิจพอเพียง เช่น กลุ่ม ออมทรัพย์ กลุ่มอาชีพ ส่วนในการจัดการศึกษา หรือกระตุ้นจิตสำนึก เช่น งานสิ่งแวดล้อม กลุ่ม เสวนา หรือวิทยุชุมชน เป็นต้น ในการทำแผนที่ศักยภาพ ทำให้แกนนำประชาสังคมระดับ จังหวัด ได้พบผู้นำชุมชนที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในท้องถิ่น รวมทั้งการมีข้อมูลระดับ จังหวัด ไว้ สำหรับการทำงานร่วมกัน เป็นเครือข่ายในระดับจังหวัด และภาคอีสาน และรวมถึง สอดรับกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติด้วย ในแต่ละจังหวัดมีความเด่น หรือ ศักยภาพที่แตกต่างกัน เช่น จังหวัดนครพนม จะมีความเด่นเรื่องการทำประมง หรือ เลี้ยงปลา ในกระชัง ในขณะที่จังหวัดบุรีรัมย์มีความเด่นเรื่องเกษตรผสมผสาน

2. การส่งเสริมพัฒนาากลุ่มแกนนำ เป็นการพัฒนาแกนนำประชาสังคมระดับ จังหวัด จังหวัดละประมาณ 5-30 คน ขึ้นอยู่กับการจัดรูปของแต่ละจังหวัด ปัจจุบันทุกจังหวัดมี ผู้ประสานงานประชาสังคม มีคณะทำงานที่เรียกว่าแกนนำ ได้ประชุมปรึกษา กำหนดแผนการ ทำงานของจังหวัด และกิจกรรมร่วมกับประชาชน นอกจากนี้กลุ่มแกนนำก็จะมีโอกาสพัฒนา ตนเอง โดยการไปร่วมสัมมนาฝึกอบรมงานที่มูลนิธิชุมชนอีสานจัดให้ รวมทั้งการไปร่วมทำ กิจกรรมกับหน่วยงานองค์กรเครือข่ายอื่น

3. การค้นหานักพัฒนาอาชีพประจำท้องถิ่น เป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่องจากการทำ แผนที่ศักยภาพเราสามารถเห็นผู้นำท้องถิ่นที่มีความรู้และปรารถนาดี ในด้านเศรษฐกิจพอเพียง หรือกระบวนการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งเราสามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจนจากแนวคิด ประสบการณ์ ความสำเร็จที่เขามีแต่ละประชาสังคมจังหวัด นำเอาคุณค่าของปราชญ์ทางปัญญา

มาเป็นวิทยากร หรือองค์ความรู้หลักให้กับท้องถิ่น ได้เป็นอย่างดี ซึ่งในแต่ละจังหวัดมักจะมี
ปราชญ์ประจำท้องถิ่นอยู่แล้ว

4. การพัฒนาศูนย์ให้บริการสื่อ เพื่อการเรียนรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียงและประชา
สังคมเป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่องจากแผนที่ศักยภาพเช่นกัน โดยนำเอา “ของดี” หรือ ภูมิปัญญา
ท้องถิ่นมานำเสนอในรูปแบบของข้อมูล ทั้งเอกสาร สิ่งพิมพ์ และนำเสนอต่อสาธารณชน เช่น รูป
ของวิทยุชุมชน ส่วนอีกรูปแบบ คือการจัดเป็นนิทรรศการและบริการ โดยจัดทำเป็นศูนย์สาธิต
และให้บริการด้านข้อมูลข่าวสารไปด้วย

5. องค์กรพัฒนาเอกชน ที่ได้ทำสัญญากับมูลนิธิพัฒนาไทยได้ก้าวมาอีกขั้น คือ
การร่วมมือกับประชาสังคมในแต่ละจังหวัด และมีความเห็นพ้องต้องกัน ที่จะเป็นสังคมภาค
ประชาชนเป็นของทุกสาขาอาชีพเรียนรู้กัน และวางแนวทางพัฒนาสังคมที่ประชาชนมีส่วนร่วม
ร่วมทุกหมู่เหล่า ถึงแม้ว่าการมองปัญหาสังคมจะมีมิติที่แตกต่างกันบ้าง แต่ก็มีจุดร่วมกัน โดย
ส่วนใหญ่ (คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนภาคอีสานมูลนิธิชุมชนอีสาน.
2541:1-173)

สมศรี จินะวงษ์ (2544) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้
กิจกรรมทางเศรษฐกิจ และการกระจายรายได้ในชุมชน ที่ใช้แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจ
พอเพียง การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวความคิดการพัฒนาแบบเศรษฐกิจพอเพียงใน
อดีตและปัจจุบัน 2) วิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้กิจกรรมทางเศรษฐกิจในชุมชนที่ใช้แนว
ทางการพัฒนาแบบเศรษฐกิจพอเพียง และ 3) วิเคราะห์การกระจายรายได้ในชุมชนที่ใช้แนว
ทางการพัฒนาแบบเศรษฐกิจพอเพียง โดยวิธีวิจัยเอกสาร วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (การสัมภาษณ์เชิง
ลึก การสัมภาษณ์กลุ่ม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม) และวิธี
วิจัยเชิงปริมาณ วิธี Decomposability โดยใช้ Gini Coefficient กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 123
ครัวเรือน ในชุมชนบ้านสุขใจ จังหวัดกาฬสินธุ์ และจำนวน 49 ครัวเรือน ในชุมชนพอเพียง
จังหวัดมหาสารคาม ตามลำดับ

ผลการวิจัย พบว่า 1) แนวความคิดการพัฒนาแบบเศรษฐกิจพอเพียงในอดีต และใน
ปัจจุบัน มีทั้งสิ่งที่เป็นจุดร่วมและจุดต่างสำหรับจุดร่วม คือ การเน้นในเรื่องพออยู่พอกิน การ
พึ่งตนเอง การพึ่งพาซึ่งกันและกัน การมีความสุขตามอัตภาพ โดยไม่เบียดเบียนตนเอง ผู้อื่น
และสิ่งแวดล้อม จุดต่าง คือ ในสภาพปัจจุบันการผลิต เป็นไปเพื่อสนองความต้องการในการ
บริโภคของครัวเรือน และเพื่อการค้า การบริโภค เป็นไปทั้งเพื่อสนองความต้องการในการ
ดำรงชีวิตและเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต การแลกเปลี่ยนเป็น ไปทั้งในระดับชุมชน ระดับประเทศ
และระดับ โลกการจัดสรร หรือการแบ่งปันเป็นไปทั้งในระดับชุมชนและระดับรัฐ 2)
กระบวนการเรียนรู้ กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น อาศัยปัจจัยการเรียนรู้ทั้งปัจจัยภายใน ปัจจัย

ภายนอก และปัจจัยสภาพแวดล้อม โดยมีลักษณะการเรียนรู้ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและการรวมกลุ่ม จากแหล่งเรียนรู้ทั้งภายในชุมชน และภายนอกชุมชน โดยชุมชนบ้านสุขใจ จังหวัดกาฬสินธุ์ ใช้ศรัทธาที่มีต่อบุคคล และชุมชนพอเพียงจังหวัดมหาสารคาม ใช้ความศรัทธาในตน และกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นเครื่องหนุนนำการเรียนรู้ 3) เพื่อพิจารณาจากแหล่งที่มาของรายได้ ทั้งรายได้หลักและรายได้เสริม พบว่าหลังจากที่ชุมชนใช้แนวทางการพัฒนาแบบเศรษฐกิจพอเพียง การกระจายรายได้ของคนในชุมชนดีขึ้น

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจ (2544) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การน้อมนำแนวพระราชดำริทฤษฎีใหม่ และเศรษฐกิจพอเพียงลงสู่การปฏิบัติในสถาบันราชภัฏ มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ได้แก่ เพื่อรวบรวมแนวคิดเรื่องทฤษฎีใหม่ และเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ และเพื่อสำรวจการน้อมนำแนวพระราชดำริ ทฤษฎีใหม่และเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ เพื่อเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจในการนำหลักการทฤษฎีใหม่ และเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองสถาบันและชุมชน โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารร่วมกับการศึกษาดูงาน และการศึกษาสำรวจการปฏิบัติตามแนวพระราชดำริทฤษฎีใหม่ และเศรษฐกิจพอเพียงของหน่วยงานต่างๆ

ผลการวิจัยของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจ พบว่าแนวพระราชดำริพัฒนาการจาก “ความพอเพียง” ในความหมายว่า พออยู่ พอกิน พอควร มีความสุข ไปสู่ “พอมีพอกินเป็นขั้นที่ 1 ขั้นต่อไปให้มีเกียรติยศขึ้นด้วยของตนเอง ขั้นที่ 3 ให้นึกถึงผู้อื่น” ปรากฏเป็นรูปธรรมในทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 ขั้นที่ 2 และขั้นที่ 3 ตามลำดับ จนบรรลุสัมฤทธิ์ผล เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐาน และเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า โดยใช้หลักการของเศรษฐกิจพอเพียง ในการปฏิบัติเกี่ยวกับเรื่องทฤษฎีใหม่ บนความสามัคคี ความร่วมมือ ความขยัน อดทน และความปรารถนาดีต่อกัน การปฏิบัติตามแนวพระราชดำริทฤษฎีใหม่ และเศรษฐกิจพอเพียงจะช่วยให้ประเทศเจริญเติบโตได้

สมิทธี คำเพิ่มพูน และประยูทธ พันธุลาก (2544 : บทคัดย่อ) ทำการศึกษาเรื่อง Sufficiency Economy : The Resources Management for Peaceful and Sustainable Development งานวิจัยดังกล่าวมุ่งศึกษาแนวทางและเผยแพร่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้สำหรับการจัดการทรัพยากรในประเทศที่กำลังพัฒนา เพื่อประสานการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจสังคม และสิ่งแวดล้อมไปพร้อมกับงานวิจัยดังกล่าวอาศัยแนวคิดที่ว่า ปัญหาเศรษฐกิจต่างๆเกิดจากความไม่สมดุลในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จึงได้มีการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ลดความต้องการใช้ทรัพยากรให้อยู่ในระดับที่พอดีกับความจำเป็น บนพื้นฐานการพัฒนาใน 3 ระดับ คือ การพัฒนาเศรษฐกิจ ระดับครอบครัวเชื่อมโยงพื้นฐานวิถีชีวิตของครอบครัวซึ่งผูกพันกับศาสนา การพัฒนาระดับที่ 2 เป็นการพัฒนาเศรษฐกิจ

ระดับหมู่บ้านและประเทศ ให้สามารถนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ไปประยุกต์ใช้ในการจัดการทรัพยากรของชุมชนในระดับที่เหมาะสมในทุกกระดับ ตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว จนถึงระดับประเทศ การพัฒนาระดับที่ 3 เป็นการพัฒนาเศรษฐกิจ ระดับนานาชาติ เมื่อมีการพัฒนาระดับประเทศแล้วจะส่งผลให้ลดความต้องการทรัพยากรของทั้งโลกในระดับที่เหมาะสมได้

ประชนพร แพทย์รังสี (2545 : 71) ทำการศึกษา เรื่อง การประเมินผล โครงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองแบบพอเพียง ตามแนวพระราชดำริในโครงการเกษตรแบบทฤษฎีใหม่ศึกษาเฉพาะ เกษตรกรอำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี ผลการศึกษา พบว่า เมื่อมีการดำเนินงานเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน ในด้านความสามัคคี เกษตรกรจะมีการแบ่งงานกันทำ มีความสามัคคีและช่วยเหลือระหว่างกันและกัน มีการแลกเปลี่ยน และเกื้อหนุนทรัพยากรให้แก่กัน ส่วนทางด้านจิตใจนั้น พบว่า เกษตรกรเกิดความรักใคร่กลมเกลียวขึ้นมาในชุมชน ให้การช่วยเหลือกันและกันมากขึ้น และมีแนวโน้มว่า โครงการดังกล่าวจะทำให้สภาพโดยทั่วไปของสังคมดีขึ้น ประชาชนมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกันมากขึ้นกว่าเดิม

จันทน์ จันทรจอม (2545 : 20) ทำการศึกษาเรื่อง รูปแบบการแก้ไขปัญหาหนี้สินชุมชนบ้านสามขา อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ผลการศึกษา พบว่า เดิมชาวบ้านสามขามีวิถีชีวิตแบบชนบทในระบบการพึ่งตนเอง ต่อมาเมื่อความเจริญต่างๆ ได้เข้ามาถึงหมู่บ้าน มีถนน มีไฟฟ้า วิถีชีวิตของชาวบ้านจึงเริ่มเปลี่ยนไป อิทธิพลของสื่อโฆษณาทางโทรทัศน์ทำให้ชาวบ้านเริ่มมองถึงการ ใช้ชีวิตที่ทันสมัย ต้องการเครื่องอุปโภค บริโภคที่สร้างความสะดวกสบายต่างๆ ที่มีราคาแพงได้เท่าเดิม จึงนำไปสู่การเป็นหนี้สินในระดับที่สูง ชาวบ้านจึงได้ร่วมมือกันแก้ไขปัญหา โดยการลดรายจ่ายในครัวเรือนด้วยวิธีต่างๆ เช่น การทำผลิตภัณฑ์ชุมชน การทำชมพู่และผลิตภัณฑ์ทำความสะอาดต่างๆ ออกมาจำหน่าย รวมถึงมีการจัดทำแผนการใช้จ่ายเงินระดับครัวเรือนและครัวเรือนที่มีการจัดทำบัญชีรับ-จ่ายของครัวเรือน สามารถนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ในการวางแผนชีวิต จะทำให้ครัวเรือนมีการปรับตัว มีความระมัดระวังในการใช้จ่ายมากขึ้นและนำไปสู่การมีเงินเหลือพอที่จะเก็บออมได้ในที่สุด

อมราพร โพธิ์งาม (2546 : 129) ทำการศึกษาเรื่อง ผลกระทบจากการดำเนินโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่จังหวัดจันทบุรี ที่มีต่อเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ ผลการศึกษาพบว่า ภายหลังเข้าร่วมโครงการแล้วเกษตรกรจะมีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้นในระดับปานกลาง มีรูปแบบกิจกรรมการผลิตที่หลากหลาย แต่อย่างไรก็ตามก็ไม่สามารถลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนลงไปได้มากนัก เนื่องจากเกษตรกรยังต้องพึ่งพาเครื่องอุปโภค บริโภคจากภายนอกครัวเรือนระดับสูง และมีค่าใช้จ่ายในการทำเกษตรมากขึ้นในขณะที่ราคาผลผลิตไม่แน่นอน ถึงแม้จะ

มีความพยายามลดการใช้สารเคมี ยาฆ่าแมลงและปุ๋ยเคมีในภาคเกษตรลงและหันมาใช้สารอินทรีย์เพิ่มขึ้นก็ตาม

เดชา กลิ่นจันทร์ (2549) ได้ศึกษาระดับการรับรู้และระดับการนำไปปฏิบัติตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และหาความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้กับการนำไปปฏิบัติตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในจังหวัดนครราชสีมา กลุ่มตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ เกษตรกรที่อาศัยอยู่ในจังหวัดนครราชสีมา จำนวน 400 คน ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multi stage random sampling) เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) ชนิด 5 ระดับ ข้อคำถามมีเนื้อหาครอบคลุมระดับการรับรู้และระดับการนำไปปฏิบัติ 5 ด้าน มีด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านเทคโนโลยี และด้านจิตใจ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เปรียบเทียบความแตกต่างโดยใช้ค่าที (t-test) และหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Correlation) ของ Pearson และทดสอบความมีนัยสำคัญของค่า R (Test of significance) โดยเปรียบเทียบค่า t

ผลการวิจัยพบว่า

1. เกษตรกรส่วนมากมีอายุตั้งแต่ 40 ปีขึ้นไป มีการศึกษาระดับประถมศึกษา มีรายได้ตั้งแต่ 20,000 บาทต่อคนต่อปีขึ้นไป มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองต่ำกว่า 16 ไร่ และได้รับรู้แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจากสื่อโทรทัศน์
2. ระดับการรับรู้ตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในจังหวัดนครราชสีมา อยู่ในระดับมาก แต่ระดับการนำไปปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง ด้านที่มีระดับการรับรู้มากที่สุด คือ ด้านจิตใจ ส่วนด้านที่มีระดับการรับรู้น้อยที่สุด คือ ด้านเทคโนโลยี และมีระดับการนำไปปฏิบัติมากที่สุด คือ ด้านจิตใจ ส่วนด้านที่มีระดับการนำไปปฏิบัติน้อยที่สุด คือ ด้านเทคโนโลยีเช่นเดียวกัน
3. การเปรียบเทียบข้อมูลพื้นฐานด้านอายุ ระดับการศึกษา รายได้ และขนาดของครัวเรือน กับระดับการรับรู้และระดับการนำไปปฏิบัติตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในจังหวัดนครราชสีมา โดยภาพรวมพบว่าไม่แตกต่างกัน
 - 3.1 เมื่อจำแนกตามอายุ พบว่า ทั้งระดับการรับรู้และระดับการนำไปปฏิบัติทุกด้านไม่แตกต่างกัน
 - 3.2 เมื่อจำแนกตามระดับการศึกษา พบว่า ระดับการรับรู้มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 อยู่ 2 ด้าน คือ ด้านเทคโนโลยี และด้านจิตใจ ส่วนระดับการนำไปปฏิบัติมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 2 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจและด้านเทคโนโลยี

3.3 เมื่อจำแนกตามรายได้ พบว่า ระดับการรับรู้มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 อยู่ 1 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ส่วนระดับการนำไปปฏิบัติไม่แตกต่าง

3.4 เมื่อจำแนกตามขนาดของครัวเรือน พบว่า ระดับการรับรู้มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 อยู่ 1 ด้าน คือ ด้านสังคม ส่วนระดับการนำไปปฏิบัติไม่แตกต่างกัน

4. การหาความสัมพันธ์ระหว่างระดับการรับรู้และระดับการนำไปปฏิบัติตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า โดยภาพรวมมีความสัมพันธ์ไปในทิศทางเดียวกัน เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีความสัมพันธ์กันมากที่สุด คือ ด้านสังคม รองลงมา คือ ด้านเทคโนโลยี ส่วนด้านที่มีความสัมพันธ์กันน้อยที่สุด คือ ด้านจิตใจ

เฉลิมศรี ชุมเกษียณ (2550 : 90) ทำการศึกษาเรื่อง การดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับภาวะการเป็นหนี้สินของข้าราชการทหารสังกัดกองทัพอากาศ ในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร ซึ่งผลการศึกษา พบว่า กระแสบริโภคนิยม อิทธิพลจากสื่อโฆษณาทุกประเภทกระแสเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว และเทคโนโลยีที่มีวิวัฒนาการที่ทันสมัยมากยิ่งขึ้น เป็นปัจจัยทำให้กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ขาดวิจารณญาณในการดำรงชีวิต มีความต้องการทางด้านวัตถุมากขึ้น และเป็นสาเหตุสำคัญของการไม่ให้ความสำคัญกับการวางแผนการใช้เงินและการออม มีการใช้จ่ายเงินในสิ่งที่ไม่จำเป็นเพื่อรักษาหรือเสริมสร้างสถานะทางสังคมไม่ให้อด้อยไปกว่าคนอื่น ๆ หรือการใช้จ่ายเงินเกินฐานะของตนเอง

ปวีณา กองฤทธิ์ (2550 : 72-77) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับพฤติกรรมบริโภคนิยมในเขตจตุจักรและเขตบางเขน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาพฤติกรรมของผู้บริโภคตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับพฤติกรรมบริโภค และการศึกษาการเปรียบเทียบการรับรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับพฤติกรรมบริโภค กลุ่มตัวอย่างที่ใช้การวิจัย คือ ประชากรใน 2 เขต จำนวน 400 คน ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลที่มีต่อความสัมพันธ์กับการรับรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และมีปัจจัยส่วนบุคคลหลายด้านที่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับพฤติกรรมผู้บริโภคต่อปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

วีระ ปิ่นทรัพย์ (2551 : 94) ได้ศึกษาสภาพการจัดการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของครูโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสมุทรสงคราม ในด้านสื่อการสอนและแหล่งเรียนรู้พบว่า อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เพราะว่าครูได้สอนให้นักเรียนนำหลักการของ

เศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ครูมีการสนับสนุนจัดกิจกรรมส่งเสริมคนดีมีคุณธรรมจริยธรรมครูได้จัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียน มีการจัดมุมความรู้ ป้ายนิเทศ มีการนำครูปัญญาท้องถิ่นหรือปราชญ์ชาวบ้านมาให้ความรู้แก่นักเรียน อีกทั้งครูนั้น ได้ชื่อว่าเป็นแม่พิมพ์ของชาติ เป็นแบบอย่างที่ดีในด้านการประพฤติปฏิบัติของนักเรียน ทำให้นักเรียนเกิดความรักชาติและศรัทธา อย่างที่จะศึกษาและปฏิบัติตาม

ไชยพัฒน์ กลั่นสุภา (2551 : 49-50) ได้ศึกษาลักษณะทางบุคลิกภาพและความสามารถทางสติปัญญาที่ส่งผลต่อพฤติกรรมตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงในองค์กร : ศึกษาเฉพาะกรณีพนักงานของธนาคารออมสิน (สำนักงานใหญ่) โดยศึกษากับกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นพนักงานในธนาคารออมสิน (สำนักงานใหญ่) จำนวน 240 คน ผลการวิจัยพบว่า พนักงานส่วนใหญ่มีมิติที่เป็นองค์ประกอบ บุคลิกภาพในด้านสติสัมปชัญญะเด่น มีระดับความสามารถทางสติปัญญาอยู่บนกลุ่มสูง และมีระดับพฤติกรรมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงภายในองค์กรของพนักงานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

นิตยา ราโช (2553 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเปรียบเทียบพฤติกรรมบริโภคนิยมและเจตคติต่อแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด ที่มีบุคลิกภาพและการยอมรับนวัตกรรมด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร แตกต่างกัน ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 มีพฤติกรรมบริโภคนิยมอยู่ในระดับต่ำ และมีเจตคติทางบวกต่อแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในระดับสูงมาก บุคลิกภาพและการยอมรับนวัตกรรมด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารร่วมกันส่งผลต่อพฤติกรรมบริโภคนิยมและเจตคติต่อแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง และนักเรียนที่มีบุคลิกภาพและการยอมรับเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารต่างกัน มีพฤติกรรมบริโภคนิยมและเจตคติต่อแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .0125

10.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติ

แดน โนวาง (2555 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาทัศนคติของผู้ใช้บริการที่มีต่อห้องสมุดพร้อมปัญญา ของเรือนจำจังหวัดมหาสารคาม และทดสอบปฏิสัมพันธ์ระหว่างอายุ การศึกษา และประเภทของผู้ใช้บริการ ในการส่งผลต่อทัศนคติของผู้ใช้บริการ โดยมีกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้ใช้บริการ ได้แก่ ผู้ต้องขังชาย ผู้ต้องขังหญิง และเจ้าหน้าที่ในเรือนจำจังหวัดมหาสารคาม รวม 302 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) , ร้อยละ (Percentage) , ค่าเฉลี่ย (Mean) , ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) , one – way ANCOVA, One – way MANCOVA และ Three – way MANCOVA ผลการวิจัยพบว่า ทัศนคติของผู้ใช้บริการที่มีต่อห้องสมุดพร้อมปัญญา 5 ด้าน

พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับดี ส่วนรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับดี 4 ด้าน ได้แก่ ด้านทรัพยากร
สารสนเทศ ด้านอาคารสถานที่ ด้านการบริการ และด้านบุคลากร อยู่ในระดับปานกลาง 1
ด้าน คือ ด้านเทคโนโลยี

สิวนารด กิตติวัฒน์ (2551 : 42-48) ได้ศึกษาทัศนคติของประชาชนต่อคุณภาพการ
ให้บริการของตำรวจจราจรในเขตอำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีกลุ่มตัวอย่างคือ ประชาชน
ในพื้นที่อำเภอฝาง จำนวน 398 คน เครื่องมือที่ใช้ได้แก่ แบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่า กลุ่ม
ตัวอย่างมีทัศนคติต่อคุณภาพของการให้บริการของตำรวจจราจรในภาพรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ใน
ระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านความสามารถ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา ด้าน
ความน่าเชื่อถือ และด้านการเข้าถึงผู้ใช้บริการมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าว ผู้วิจัยสรุปได้ว่าเศรษฐกิจพอเพียง เป็นหลัก
ปรัชญาทาง จริยศาสตร์ของพุทธศาสนา คือ ความสันโดษ เน้นการพัฒนาทางด้านจิตใจเพื่อ
เอาชนะกิเลส คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นการพัฒนาจากภายในจิตใจ ซึ่ง
สอดคล้องกับแนวพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงตรัสว่า การ
พัฒนาต้องเกิดขึ้นจากภายในก่อน หรือที่เรียกว่า “ระเบิดจากข้างใน” เป็นการแก้ไขปัญหาวิกฤต
เศรษฐกิจได้อย่างมีสติ (พระมหาประทีป พรหมสิทธิ์. 2545 : 1-39) สังคมชนบทของไทยได้
เปลี่ยนแปลงไปตามการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะในภาคเกษตรกรรม มีการนำเทคโนโลยี
สมัยใหม่มาใช้ เช่น ปุ๋ยเคมี เครื่องจักรกล และเมล็ดพันธุ์พืชฯ เพื่อเพิ่มผลผลิต การใช้ทรัพยากร
นำเอามาใช้อย่างไม่คุ้มค่า ต้องปลูกจิตสำนึกให้เกษตรกรมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รู้จักใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านแก้ไขปัญหาในชุมชน และ
ส่งเสริมการใช้ปุ๋ยอินทรีย์แทนปุ๋ยเคมี (สมคิด พรหมจ้อย และคณะ. 2543 : 1-105) โครงการ
เศรษฐกิจพอเพียงในโรงเรียน พบว่าแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงทำให้เด็กนักเรียน มีความขยัน
อดทน สามัคคี ทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะได้ และอยู่ร่วมกับคนอื่นได้อย่างมีความสุข
(ประจักษ์ นาหนองคูม. 2543)การนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต
ทำให้ประชาชนได้ปรับเปลี่ยนวิถีการดำรงชีวิตไปในทิศทางที่ดีขึ้น เกิดกระบวนการเรียนรู้ มี
ความสามารถในการบริหารจัดการกลุ่ม/องค์กร มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการพัฒนาสร้าง
นิสัยการเก็บออม มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน และมีการใช้ทรัพยากรโดยคำนึงถึงผลกระทบต่อ
สิ่งแวดล้อม ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นตัวชี้วัดสำคัญว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงทำให้คุณภาพชีวิตของ
ประชาชนดีขึ้น ซึ่งย่อมจะส่งผลถึงคุณภาพที่ดีของสังคมโดยรวมต่อไป

11. กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่าง เพศ อายุ ระดับการศึกษา และ ประเภทความผิด ในการส่งผลต่อทัศนคติต่อแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของผู้ต้องขังเรือนจำ จังหวัดมหาสารคามซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยดังนี้

11.1 การวิจัยเชิงปริมาณ

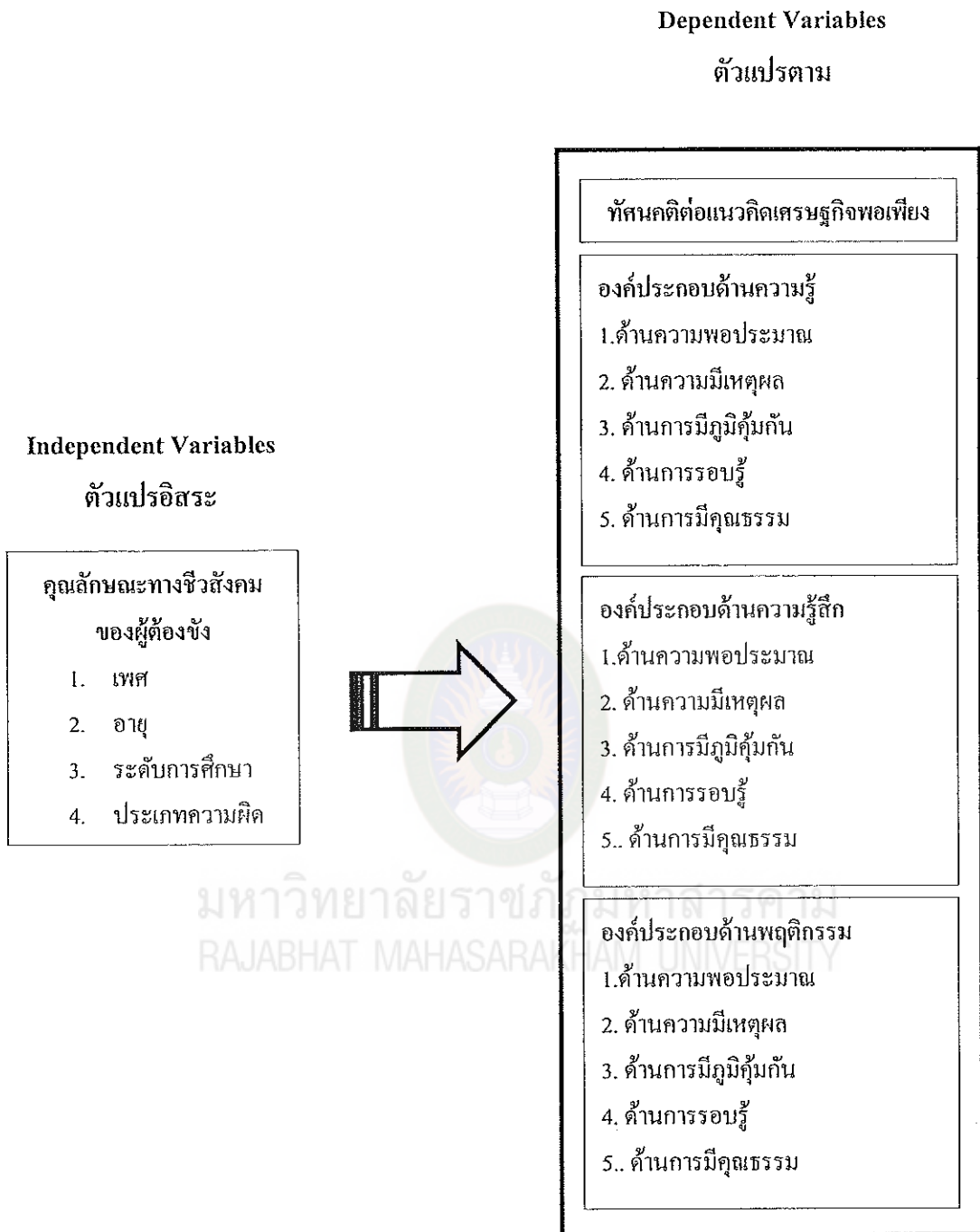
11.1.1 ตัวแปรอิสระ(Independent Variables)ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิด

คุณลักษณะทางชีวสังคมของผู้ต้องขังตามแนวคิดของ ออสแคมป์ (Oskamp1977 : 119) ซึ่ง ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา และประเภทความผิด

11.1.2 ตัวแปรตาม (Dependent Variables) ได้แก่ ทัศนคติต่อแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของผู้ต้องขังเรือนจำจังหวัดมหาสารคาม

1) การศึกษาทัศนคติ ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดของ เซียร์สและคณะ (Sears and others 1991 : 136-139)ซึ่งแบ่งทัศนคติออกเป็น 3 องค์ประกอบ ได้แก่ความรู้ ความรู้สึก และพฤติกรรม

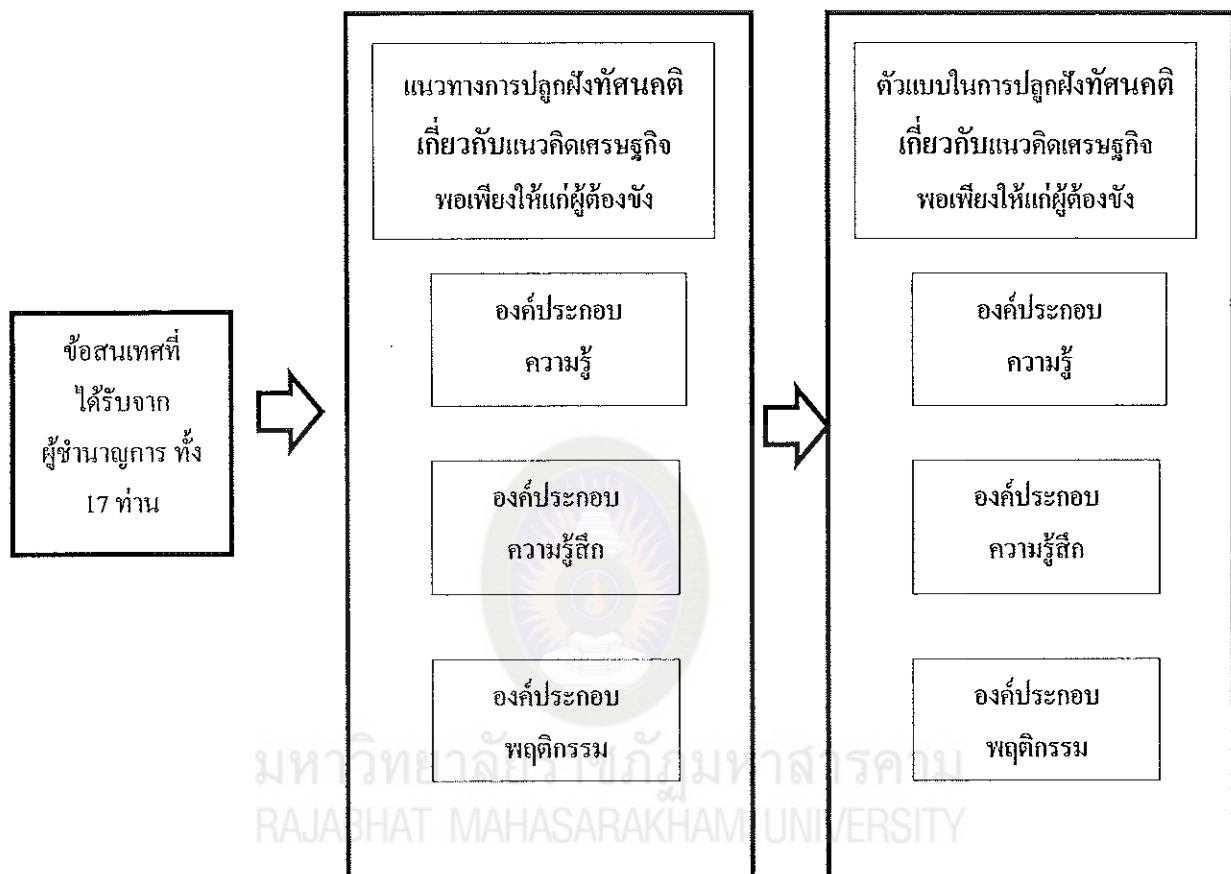
2) การศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดของ จุมพล วิเชียรศิลป์ (2550 : 8) ซึ่งแบ่งค่านิยมแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงว่าประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ และ 2 เงื่อนไข ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว การมีความรอบรู้ และการมีคุณธรรม

แผนภาพที่ 35 กรอบแนวคิดในการวิจัยเชิงปริมาณ

11.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ

11.2.1 การศึกษาแนวทางในการปลูกฝังทัศนคติเกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่ผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดมหาสารคาม สามารถแสดงได้ดัง แผนภาพที่ 36

แผนภาพที่ 36 กรอบแนวคิดในการวิจัยเชิงคุณภาพ